

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TARİH/SOSYAL BİLGİLER DERS
KİTAPLARINDA KADIN ŞAHSİYETLER

Yüksek Lisans

BERRA BULUT

AMASYA
Aralık – 2024

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TARİH/SOSYAL BİLGİLER DERS
KİTAPLARINDA KADIN ŞAHSİYETLER

Hazırlayan
Berra BULUT

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ersin TOPÇU

AMASYA – 2024

Filistin'in özgür ve cesur kadın şahsiyetlerine...

TEZ ONAY SAYFASI

Berra BULUT tarafından hazırlanan “GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TARİH/SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA KADIN ŞAHSİYETLER” başlıklı çalışma aşağıdaki jüri tarafından 20/12/2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri

İmza

Danışman : Prof. Dr. Ersin TOPÇU

.....

Üye : Prof. Dr. Ömer Faruk SÖNMEZ

.....

Üye : Doç. Dr. Gönül Türkan DEMİR

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım. 20/12/2024

.....

Prof. Dr. Hasan YERKAZAN

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN SAYFASI

Tezimin içerdiki yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi; tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin ortaya çıkması durumunda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

20/12/2024

Berra BULUT

İmza

ÖZET

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TARİH/SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA KADIN ŞAHSİYETLER

Berra BULUT

Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Aralık/2024

Danışman: Prof. Dr. Ersin TOPÇU

Kadın şahsiyetlerin ders kitaplarında temsili, öğrencilerin tarihsel olayları ve toplumsal gelişmeleri daha kapsamlı bir bakış açısıyla anlamalarını sağlamak açısından büyük önem taşır. Kadınların topluma katkılarının ders kitaplarında yer bulması kız öğrencilerin güçlü ve ilham verici örneklerle karşılaşmalarına olanak tanır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, 1930’lardan 2024’e kadar Türkiye’deki tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarında kadın şahsiyetlerin nasıl sunulduğunu inceleyerek, kız öğrencilerin duyuşsal temelli gelişimlerine katkı sağlamak için eksikliklerin giderilmesine yönelik öneriler sunmaktır. Çalışmada kadın şahsiyetlerin tarihsel süreçlerdeki rollerinin nasıl betimlendiği nitel doküman incelemesi yöntemiyle tespit edilmiş ve doküman analizi tekniğiyle derinlemesine incelenmiştir. Araştırma süreci, dört temel tarihsel dönemi (Türk Tarih Tezi, Hümanistik Tarih Anlayışı, Türk-İslam Tarih Sentezi ve Pedagojik Dönem) kapsamaktadır. Her dönemde kadın temsillerinin geçirdiği dönüşüm ayrıntılı biçimde ele alınmış; karakterlerin ders kitaplarında üstlendikleri roller, sunuldukları bağlamlar ve metinlerde kullanılan dil ile anlatım incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, Cumhuriyet’in erken dönemlerinde kadın karakterlerin ders kitaplarında sınırlı ve olumsuz imajlarla temsil edildiği ve bu durumun 2000’li yıllara kadar çok fazla değişmeden devam ettiği fakat 2000’li yıllarda başlayan sosyal/kültürel/ekonomik değişimler ve yapılandırmacı eğitim anlayışının etkisiyle, olumlu yönde bir gelişim gösterdiği tespit edilmiştir. Ancak, bu olumlu değişimlere rağmen kadın temsillerinin hâlen istenilen seviyede olmadığı, kapsayıcılık ve çeşitlilik düzeyine ulaşmadığı görülmüştür. Buna göre ders kitaplarında kadın karakterlerin tarihsel ve toplumsal yönleriyle daha kapsamlı biçimlerde yer almasının, kız öğrencilerin özgüven geliştirmelerine, tarihsel kimliklerini sağlam bir temel üzerine inşa etmelerine ve toplumsal rollere dair olumlu bakış açıları geliştirmelerine katkı sunabileceği ifade edilebilir. Çalışmanın, gelecekteki ders kitabı içeriklerinin kapsayıcılığını artırmak için değerli bir referans niteliği taşıdığı

düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: kadın şahsiyetler, ders kitapları, tarih, sosyal bilgiler

ABSTRACT

FEMALE PERSONALITIES IN HISTORY/SOCIAL SCIENCES TEXTBOOKS FROM PAST TO PRESENT

Berra BULUT

Amasya University, Institute of Social Science

Department of Turkish and Social Studies Education, M.A., December/2024

Supervisor: Prof. Dr. Ersin TOPÇU

The representation of female personalities in textbooks is of great importance for enabling students to understand historical events and societal developments from a more comprehensive perspective. The inclusion of women's contributions to society in textbooks provides female students with strong and inspiring role models. In this context, the study aims to examine how female characters have been portrayed in history and social studies textbooks in Türkiye from the 1930s to 2024 and to offer recommendations for addressing shortcomings to contribute to the affective development of female students. The roles of female personalities in historical processes were identified using a qualitative document analysis method and thoroughly examined through document analysis techniques. The research process encompasses four key historical periods: the Turkish History Thesis, the Humanistic History Approach, the Turkish-Islamic History Synthesis, and the Pedagogical Era. In each period, the transformation of women's representations was analyzed in detail, focusing on the roles they assumed in textbooks, the contexts in which they were presented, and the language and narrative used in the texts. According to the findings, female personalities were represented in textbooks with limited and negative images during the early Republican period, a trend that persisted largely unchanged until the 2000s. However, significant social, cultural, and economic changes alongside the adoption of constructivist educational approaches in the 2000s led to a positive shift in these representations. Despite these improvements, the representation of women in textbooks has not yet reached the desired level of inclusivity and diversity. Accordingly, it can be argued that a more comprehensive portrayal of female personalities in textbooks, emphasizing their historical and societal roles, could contribute to female students self-confidence, the establishment of their historical identities on a solid foundation, and the development of positive perspectives regarding social roles. This study is expected to serve as a valuable reference for enhancing the inclusivity of future textbook content.

Keywords: female personalities, textbooks, history, social studies

ÖNSÖZ

Tarih boyunca kadınlar, toplumsal ve kültürel gelişmelerin merkezinde yer almış; toplumsal dokunun şekillenmesine, aile yapısından ekonomiye, sanattan siyasete kadar birçok alanda belirleyici roller üstlenmiştir. Ancak bu önemli katkılar, çoğu zaman tarihin sayfalarında, toplumun kolektif hafızasında ve eğitim materyallerinde görünmez kalmıştır. Elinizdeki bu çalışma, tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarında kadın şahsiyetlerin temsiline odaklanarak, onların tarihsel süreç içerisindeki rollerini ve bu rollerin nasıl sunulduğunu anlamaya yönelik bir çaba olarak ortaya çıkmıştır.

Tarih ve sosyal bilgiler ders kitapları, yalnızca geçmişin öğretilmesi değil, aynı zamanda gelecek nesillerin zihinlerine kimlik, değer ve ideallerin tohumlarını eken güçlü araçlardır. Ancak bu kitaplarda kadınlar, çoğu zaman sessiz kahramanlar ya da gölgede kalan figürler olarak sunulmuştur. Bu tez, sadece akademik bir analiz değil, aynı zamanda toplumsal hafızaya bir davettir. Kadınların görünür kılınması, yalnızca ders kitaplarının içeriğini değil, aynı zamanda öğrencilerin zihinlerindeki dünyayı da şekillendirecektir.

Araştırmam süresince bana ilham veren, cesaretlendiren ve bu çalışmayı mümkün kılan sayısız kadın yazar, akademisyen ve düşünürün varlığına minnettarım. Tezimin, eğitim materyallerinde daha kapsayıcı ve dengeli temsillerin önünü açacak bir başlangıç olmasını umuyorum. Zira, tarihte yer bulamayan kadınların gelecekte hak ettikleri yeri alabilmeleri, eğitim yoluyla mümkün olacaktır. Bu çalışmaya katkıda bulunan ve desteklerini esirgemeyen birçok kişiye minnet borçluyum. Özellikle danışman hocam sayın Prof. Dr. Ersin Topçu'nun eleştirel gözlemleri ve değerli katkıları, bu tezin daha sağlam bir temel üzerine oturmasını sağlamıştır. Ayrıca, jüri üyelerim Sayın Prof. Dr. Ömer Faruk Sönmez ve Sayın Doç. Dr. Gönül Türkan Demir'e, yapıcı eleştirileri ve çalışmama sağladıkları katkılar için teşekkür ederim. Bu süreçte yanımda olan aileme ve arkadaşlarıma da ayrıca teşekkür ederim; onların desteği bu çalışmayı mümkün kıldı.

Berra BULUT

20/12/2024

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN SAYFASI	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	x
GÖRSELLER DİZİNİ	xi

I. BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	11
1.2. Araştırmanın Amacı	13
1.3. Araştırmanın Önemi	14
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	15

II. BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	16
2.1. Tarih ve Sosyal Bilgiler.....	16
2.1.1. Türk Tarih Tezi Öncesi Dönem (1923-1931).....	17
2.1.2. Türk Tarih Tezi Dönemi (1931-1942).....	18
2.1.3. Hümanist Tarih Anlayışı Dönemi (1942-1961)	19
2.1.4. Türk-İslam Sentezi Dönemi (1961-2005)	20
2.1.5. 2005'ten Günümüze (Pedagojik Dönem).....	21
2.2. Tarihte Şahsiyetler.....	22
2.2.1. Tarihte Kadın Şahsiyetler.....	22
2.2.1.1. Antik Yunan Medeniyetinde Kadın.....	23
2.2.1.2. Roma Medeniyetinde Kadın	24

2.2.1.3. Antik Mısır Medeniyetinde Kadın.....	25
2.2.1.4. Antik Hint Medeniyetinde Kadın	25
2.2.1.5. Antik Çin Medeniyetinde Kadın.....	26
2.2.1.6. Eski Arap Toplumlarda Kadın.....	26
2.2.1.7. Anadolu Uygarlıklarında Kadın	27
2.2.1.8. Mezopotamya Uygarlıklarında Kadın	28
2.2.1.9. Diğer Toplumlar Kadınlar	29
2.2.2. Türk Tarihinde Kadın Şahsiyetler.....	30
2.2.2.1. İslamiyet Öncesi Türk Devletlerinde Kadın	30
2.2.2.2. Türk İslam Devletlerinde Kadın	31
2.2.2.3. Osmanlı Devleti'nde Kadın	32
2.2.2.4. Cumhuriyet Döneminde Kadın.....	34
2.3. Ders Kitapları ve Öğretim Programlarında Kadın Şahsiyetler.....	36
2.3.1. Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ve Öğretim Programlarında Kadın Şahsiyetler	36
2.3.2. Tarih Ders Kitapları ve Öğretim Programlarında Kadın Şahsiyetler ..	37
2.4. İlgili Araştırmalar	39

III. BÖLÜM

3. YÖNTEM.....	43
3.1. Araştırmanın Modeli	43
3.2. Verilerin Toplanması.....	44
3.3. Çalışma Grubu.....	44
3.4. Verilerin Analizi	45

IV. BÖLÜM

4. BULGULAR	48
-------------------	----

V. BÖLÜM

5. TARTIŞMA	57
-------------------	----

VI. BÖLÜM

6. SONUÇ VE ÖNERİLER	63
KAYNAKÇA.....	65
EKLER.....	81
ÖZ GEÇMİŞ	82

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Çalışmada Kullanılan Ders Kitapları.....	44
Tablo 2. Türk Tarih Tezi Dönemi Ders Kitaplarında Kadın Şahsiyetler.....	48
Tablo 3. Hümanistik Tarih Anlayışı Dönemi Ders Kitaplarında Kadın Şahsiyetler	50
Tablo 4. Türk-İslam Sentezi Dönemi Ders Kitaplarında Kadın Şahsiyetler	51
Tablo 5. Pedagojik Dönem Ders Kitaplarında Kadın Şahsiyetler	53

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 1. Halide Edip Hanım 23 Mayıs 1919 Sultan Ahmet Mitingi.....	3
Görsel 2. Nakiye Hanım 13 Ocak 1920 Sultan Ahmet Mitingi.....	3
Görsel 3. Yaralı Askerleri Tedavi Eden Kadınlar.....	4
Görsel 4. Yaralı Askeri Tedavi Eden Hemşire	4
Görsel 5. Kılavuz Hatice.....	5
Görsel 6. Nezahat Onbaşı	5
Görsel 7. Kara Fatma	6
Görsel 8. Asker Saime	6
Görsel 9. Gördesli Makbule.....	7
Görsel 10. Askerlere Giysi Diken Kadınlar	8
Görsel 11. Askerlere Giysi Diken Kadınlar	8
Görsel 12. Ordu İçin Mühimmat Hazırlayan Kadınlar	9
Görsel 13. Ordu İçin Mühimmat Hazırlayan Kadınlar	9
Görsel 14. Orduya Cephane Taşıyan Kadınlar	10
Görsel 15. Orduya Cephane Taşıyan Kadınlar	10
Görsel 16. Kraliçe Puduhepa'nın Mührü	27
Görsel 17. Babil'in Asma Bahçeleri	28

I. BÖLÜM

1. GİRİŞ

Ders kitapları, bilgileri düzenli bir şekilde sunan ve geçmişten günümüze eğitim-öğretim sürecinde en sık başvurulmuş kaynaklar arasında yer almaktadır. (Çelik, 2020). Kitaplar, sistemli bilgi birikimi sunmasının yanı sıra yazıldıkları dönemin ideolojik ve siyasi yönlerini, toplumun özelliklerini, düşünce kalıplarını, ortak değer, inanç ve tutumlarını da yansıtmaları bakımından önemlidir (Yıldırım, 2016; Alaca, 2017). Bu noktada tarih ve bünyesinde tarih konularını barındıran sosyal bilgiler ders/kitapları diğerlerinden ayrılmaktadır. Zira etkin vatandaşlar yetiştirmek ve tarih bilinci kazandırmak hedefleri arasında yer alan bu dersler, bireylere geçmişlerini tanıtmalarının yanı sıra bugünü anlayarak geleceğe dair çıkarımlarda bulunmasına yardımcı olmaktadır (Yıldırım, 2016; MEB, 2024). Bireyin söz konusu hedef doğrultusunda en fazla ihtiyaç duyduğu unsurlardan olan kültür, kadın ve erkeğin bir arada oluşturduğu en önemli zenginliktir. Bu bağlamda, tüm tarihin kadın erkek ortak etkisiyle meydana gelmesine rağmen olaylarda çoğunlukla erkeklerin göz önünde bulundurularak öğrencilere sunulması toplumun diğer yarısının yok sayılması anlamına gelmektedir. Bu yaklaşım sonucunda öğrencilerin, kadınların sadece tarihte değil geleceğin tarihi olan bugünde de önemli olmadığını düşünmelerine sebep olabilir (Köse, 2023). Aksi durumu öğrencilere, tarihin ve toplumun şekillenmesinde herkesin üstlendiği rolü daha iyi kavramalarına ve toplumsal değerlerin kapsamlı bir şekilde aktarılmasını da sağlar (Çakır, 2011; Demircioğlu, 2019; Rayle, 2020). Özellikle Türk tarihi, bu bakış açısına güçlü bir örnek sunmaktadır (Sarıçoban, 2017).

Türk toplumlarında kadının tarihsel konumunu inceleyen araştırmalar (Aksoy, 2017; Özcan ve Kaya, 2017; Acar, 2019; Yavuz ve Ertem, 2021), kadının İslamiyet öncesi dönemlerden itibaren erkekle eşit statüde olduğunu ortaya koymaktadır. Orhun kitabeleri bu durumu somutlaştırmakta, hakanın eşi olan hatunun devlet yönetimindeki etkinliğini açıkça gözler önüne sermektedir. Hatun, sadece devlet işlerinde önemli roller üstlenmekle kalmamış, yabancı elçileri kabul etme yetkisine de sahip olmuştur. “*Hakan ve Hatun buyuruyor ki*” ifadeleriyle çıkarılan buyruklar, hatunun devletin karar mekanizmalarındaki etkisini göstermektedir. Ayrıca, yapılan araştırmalar ilk kadın hükümdara da Türklerde rastlandığını belirtmektedir. Bu kaynaklara göre Tomris Hatun, M.Ö. 500-600 yılları arasında yaşamış, Pers kralına karşı cesur bir mücadele sergileyen ve boyun eğmeyen bir lider olarak tanımlanmaktadır (Yazıksız, 1955; Sağ, 2001; Konan, 2011; Gündüz, 2012; Acar, 2019).

Türk kadını İslamiyet'in kabulü ile de konumunu muhafaza etmiştir (Acar, 2019). Örnek olarak Selçuklu devletinde *Terken* olarak isimlendirilen hükümdar eşleri siyasi ve askeri faaliyetlerde bulunmuş, Selçuklu kadınları erkeklerle birlikte seferlere katılmışlardır (Kurt, 2013; Peker, 2017). Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde Selçuklu gelenekleri devam ettirilmiş, kadın ve erkek eşit kabul edilmiştir (Kışlalı, 2010). Dönem dönem bu dengede değişimler gözlense de 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kadınların 40'tan fazla dergi çıkardıkları, dernekler kurdukları, sanatta ve edebiyatta yer aldıkları görülmektedir (Konan, 2011). Bunlara örnek olarak, "Kadınlara Mahsus Gazete (1895-1906)" "Muhadderat (1895-1908) ve "İslam Kadınları Gazetesi (1895-1908) gibi yayınlar gösterilebilir (Göksel, 1993). *Fatma Aliye Hanım* "Hanımlara Mahsus Gazete" isimli gazetede, kadınlara ilişkin makaleler yazmış ve "Nisva-ı İslam" isimli eserini 1892'de Fransızca olarak yayımlayarak Avrupalılara Türk kadınına tanıtmayı amaçlamıştır (Yaraman, 2007). Bunun yanı sıra kadınların sosyal ve iş hayatında daha etkili var olarak, toplumsal yardımlaşmayı ve kadın eğitimini amaçlayan çeşitli dernekler de kurulmuştur. Bunlardan ilki Osmanlı-Yunan Savaşı'nda (1897) yaralanan askerlerin ailelerine yardım etmek amacıyla 1897'de *Fatma Aliye* tarafından kurulan "Cemiyet-i İmdadiye" isimli kadın birliği derneğidir. Daha sonra 1908-1920 tarihleri arasında "İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi", Teali-i Nisvan Cemiyeti", "Osmanlı Kadınları Terakkiperver Derneği", Müdafa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti" isimleriyle farklı dernek ve cemiyetler de kurulmuştur (Göksel, 1993; Sağ, 2001).

Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinin atıldığı dönemlerde Türk kadını yine ön planda olmuş ve vatan savunulmasında önemli roller üstlenmiştir. İzmir'in işgalini protesto etmek amacıyla örgütlenen konuşmacılar İstanbul'un birçok yerinde mitingler düzenlemişlerdir (Yaraman, 2007). Bunlardan ilki 19 Mayıs 1919'da Fatih Meydanı'nda gerçekleşen ve *Halide Edip* ile *Meliha Hanım*'ın konuşmacı olduğu mitingdir (Özdemir, 2021). Daha sonra 20 Mayıs 1919-Üsküdar/Doğancılar, Bakırköy, Kadıköy ve Sultan Ahmet Meydanı'nda da kadınların organize ettiği ve kadın konuşmacı olduğu mitingler düzenlenmiştir (Özdemir, 2021). Aşağıda bunlara ait bazı görsellere yer verilmiştir.

Görsel 1. Halide Edip Hanım 23 Mayıs 1919 Sultan Ahmet Mitingi (T.C. Millî Savunma Bakanlığı, Ankara, 1998, s.126; akt. Baykal, 2019).

Görsel 2. Nakiye Hanım 13 Ocak 1920 Sultan Ahmet Mitingi (TRT Arşivi; akt. Baykal, 2019).

Mitingler İstanbul ile sınırlı kalmamış; Ankara, Bodrum ve Kastamonu gibi Anadolu'nun çeşitli yerlerinde de gerçekleştirilerek Mehmetçiğe destek olmuş ve Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında büyük roller üstlenmiştir (Evcin, 2011; Çelebi, 2014; Çavdar,

2015; Kıran, 2019; Özdemir, 2021). Bunun yanı sıra Ankara ve Adana gibi kız öğretmen okulu öğrencilerinin dahi cephede yaralanan askerlere gönüllü hemşirelik yaptığı, hatta Anadolu kadının cephede bizzat savaştığı da bir gerçektir (Kaymaz, 2010; Karagözoğlu, 2018; Karakuş ve Çoksever, 2019; Değerli, 2021; Özdemir, 2021).

Görsel 3. Yaralı Askerleri Tedavi Eden Kadınlar (TİTE Arşivi, akt. Baykal, 2019).

Görsel 4. Yaralı Askeri Tedavi Eden Hemşire (Millî Mücadele’de Kadınlarımız, s. 132.).

Bu dönemde düşmana karşı cephede savaşan kadın örneğine çok fazla rastlanmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Kılavuz Hatice 1920’de milis kuvvetlere gönüllü olarak katılmış ve Adana/Pozantı’da 650 Fransız askerinin esir düşmesini sağlayarak kılavuz lakabını almıştır.

Görsel 5. Kılavuz Hatice (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 391; akt. Baykal, 2019).

Nezahat Onbaşı (1910-1994) küçük yaşına rağmen gönüllü olarak orduda yer almış ve Gediz muharebesinde gösterdiği cesaret sayesinde kendisine onbaşı rütbesi verilmiştir (Şahin ve Şahin, 2013).

Görsel 6. Nezahat Onbaşı (Tarih Coğrafya Dünyası, s. 134; akt. Baykal, 2019).

Kara Fatma, (1888-1955) Afyonkarahisar, Nazilli ve Adana cephe hatlarında görev almış ve bağımsızlık savaşının önemli isimlerinden biri olmuştur. Cephelerde vermiş olduğu

mücadele sayesinde üsteğmenlik rütbesine yükselmiştir (Çelik, 2016).

Görsel 7. Kara Fatma (Vatan Gazetesi, 15 Haziran 1922, s. 1.; akt. Baykal, 2019).

Asker Saime, (?-1951) henüz öğrenciyken gönüllü olarak orduya katılmış ve daha çok istihbarat görevinde yer almıştır (Sarıçoban, 2017; Karagözoğlu, 2018).

Görsel 8. Asker Saime (Kadın Gazetesi, 4 Haziran 1951, s. 1.; akt. Baykal, 2019).

Gördesli Makbule (1902-1922) ulusal mücadelede etkin rol almış, bu mücadele sırasında alnından vurularak şehit düşmüştür (Karagözoğlu, 2018; Özelmacı ve Çakır, 2021b).

Görsel 9. Gördesli Makbule (Salihli Belediyesi Kültür Yayınları, 2016; akt. Baykal, 2019).

Millî mücadelenin silahlı direnişine katılan kadın kahramanlar olduğu gibi cephe gerisinde ordunun ihtiyacını karşılamaya çalışan kadınlar da vardır. (Uyanıker, 2007; Şahin ve Şahin, 2013; Sarıçoban, 2017; Özdemir, 2021).

Görsel 10. Askerlere Giysi Diken Kadınlar (ATASE Arşivi, Fotoğraf No. 110).

Görsel 11. Askerlere Giysi Diken Kadınlar (İleri Gazetesi, 4 Haziran 1920; akt. Baykal, 2019).

Görsel 12. Ordu İçin Mühimmat Hazırlayan Kadınlar (ATASE Arşivi, Fotoğraf No. 042).

Görsel 13. Ordu İçin Mühimmat Hazırlayan Kadınlar (ATASE Arşivi, Fotoğraf No. 001).

Görsel 14. Orduya Cephane Taşıyan Kadınlar (TİTE Arşivi; akt. Baykal, 2019).

Görsel 15. Orduya Cephane Taşıyan Kadınlar (TİTE Arşivi; akt. Baykal, 2019).

Görsellerden hareketle, Millî Mücadele döneminde Türk kadınının sadece cephe gerisinde değil doğrudan cephede de önemli görevler üstlendiği görülmektedir. Bu katkılar, Millî Mücadele'nin başarıya ulaşmasında hayati öneme sahip olmuştur (Özdemir, 2021). Tüm bunlara rağmen söz konusu dönem de dahil olmak üzere tarih yazımında erkek egemen bir bakış açısının olması, kadınların tarihsel süreçlerdeki savaşlara, büyük siyasi liderlere ve önemli olaylara odaklanmaları, kadınların tüm tarihte göz ardı edilmelerine neden olmuştur. Ders kitaplarının da bu doğrultuda şekillenerek ve kadınları ön plana çıkarmaması, tarih

konularının kız çocuklarına daha sıkıcı gelmesine sebep olmaktadır (Çakır, 2011). Derslerde kadınlara yeterince yer verilmediğini ifade eden Levstik (2018) de kız öğrencilerin tarihi değil de daha çok kadın tarihi konularını sevdiklerini ve bunlarda daha başarılı olduklarını tespit etmiştir. Bu durum akla Woolf'un (2020) şu mısralarını getirmektedir:

Kadın, hayâli olarak son derece önemlidir.

Pratikteyse tamamen önemsiz...

Şiir kitaplarında baştan sona yer alır.

Tarihte ise neredeyse yoktur.

1.1. Problem Durumu

Ders kitapları, eğitim-öğretim sürecinin vazgeçilmez bir unsuru olarak gelecek nesillerin ve toplumun gelişiminde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu kitaplar içerik, kullanılan görseller, dil ve anlatım açısından diğer kitaplardan farklıdır (Çeçen ve Çiftçi, 2007). Derslerde kullanılan başat materyal olan kitaplar, soyut içeriğe sahip dersleri somutlaştırmak adına önem arz etmektedir. Zira Demircioğlu'na (2010) göre çoğu konunun deney ve gözleme uygun olmaması kısacası soyut olması, çocukların sıkılmalarına ve derse karşı olumsuz tutumlar geliştirmelerine neden olabilir. Tarih ve bünyesinde tarih konularını barındıran sosyal bilgiler de büyük oranda soyut içeriğe sahiptir. Bu nedenle konuların somutlaştırılması, bilhassa bu dersler için oldukça önemlidir. Çalışmanın konusu olan karakterlerin de özenle seçilerek çocukların ilgisini çekecek ve akılda kalıcı şekilde somutlaştırılması bu bağlamda büyük önem taşımaktadır (Safran, 1999; Özdemir, 2023). Fakat bu somutlaştırmadan önce dikkat edilmesi gereken nokta ders kitaplarında kadın ve erkek temsiller arasında tespit edilen dengesizliktir (Mills, 1994; Levstik ve Groth 2002; Can, 2009; Dilek, 2012; Nene, 2014; Belenli ve Avaroğulları, 2017; Çakır, 2021a; Akay-Şahin ve Açıkalın, 2023; Köse, 2023). Bu araştırmalarda, ders kitaplarında kadınların tarihsel rolünün genellikle ihmal edildiği, kadın karakterlerin daha az yer aldığı ve toplumsal rollerinin sınırlı bir perspektifle ele alındığı tespit edilmiştir. Bu eksiklik, çocuklarda kadınların tarihte önemli bir yerinin olmadığı algısına yol açabilmektedir (Köse, 2023). Demircioğlu (2013), öğrencilere, tarihin şekillenmesinde kadınların da aktif bir rol oynadığını anlamaları için eğitimde onların tarihsel rollerine ve deneyimlerine daha fazla yer verilmesinin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Köse (2004) ders kitapları üzerine yaptığı incelemede kadınların çoğunlukla; önemli bir erkek şahsiyetin yakını olarak kadın, akrabalık bağı kurarak devleti güçlendirme rolünde kadın, güçsüz ve korunmaya muhtaç kadın ve sanat eserlerine ilham

olan kadın imajlarında sunulduğunu; edebiyat, ekonomi, milli mücadele, kültür ve sanat alanlarında sunulan imgelerin oldukça yetersiz olduğunu ifade edip ve bunların yerine yenilerini önermiştir: Bu imajlar, “savaşçı ve kahraman kadın”, “lider ve yönetici kadın”, “başarılı kadın”, “aydın ve sanatçı kadın”, “hayırsever kadın” şeklindedir (Köse, 2011). Levstik ve Groth (2002), 250 öğrenci ile gerçekleştirdikleri çalışmalarında, tarih öğretiminde kahraman kadın figürlerine yeterince yer verilmediğini tespit etmişlerdir. Kadınlar, genellikle tarlada çalışan, fabrikada işçi olarak görev yapan, hapiste yatan ve özgürlükten yoksun bireyler olarak sunulmuş, bu da öğrencilerin kadınları ikinci sınıf vatandaş olarak algılamaya yatkın olduğunu ortaya koymuştur. Aynı şekilde, kadınların tarih ders kitaplarında çoğunlukla güçsüz ve muhtaç bir konumda resmedildiği, bu durumun kız öğrencilerin kadın karakterleri rol model olarak benimsemekten kaçınmalarına yol açtığı tespit edilmiştir. Kadınların tarih ders kitaplarında genellikle eş ve anne rolleriyle temsil edildiği, buna karşın ekonomideki rollerine ise neredeyse hiç değinilmediği belirtilmiştir (Levstik, 2008; Gümüşoğlu, 2008; Alpargu ve Çelik, 2016). Çakır (2011), çalışmasında, kadınların uzun yıllar boyunca tarih yazımından dışlandığını, deneyimlerinin küçümsendiğini ve çoğunlukla kayıt altına alınmadığını vurgulamış; bu durumun, kız çocuklarının tarihe olan ilgisizliğinin başlıca nedenlerinden biri olduğunu belirtmiştir. Dilek (2012) ise, tarihte kadınların rollerine yeterince vurgu yapılmadığını belirterek, kadınların kendi hak mücadelelerinin ders kitaplarına dâhil edilmesiyle, geçmişteki aktif rollerinin daha iyi anlaşılabilceğini ifade etmiştir. Aktaş ve Özmen (2014) ise tarih ders kitapları ve ortaokul öğrencileri ile yaptıkları çalışmada ders kitaplarında anlatımın erkek ağırlıklı olduğunu, kadınların ise az ve olumsuz temsillerle sunulduğunu belirtmişlerdir. Öğrencilerle yapılan görüşmelerde, kız öğrencilerin ders kitaplarında kadın figürlerinin daha belirgin bir şekilde temsil edilmesini arzu ettiği, bu durumu erkek öğrencilerin daha önemsiz gördükleri tespit etmişlerdir. Köse (2023) ve Alpargu ile Çelik (2016) de tarih konularının kadın ve erkekten oluşan insanlığın ortak hikâyesine odaklanarak daha dengeli bir tarihçilik anlayışıyla ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Bu sayede kız öğrenciler, tarihsel kimliklerine dair daha fazla içeriğe ulaşabilecek ve kendilerini tarih içinde daha güçlü bir şekilde konumlandırabileceklerdir. Ayrıca, ders kitaplarında yer alan kadın karakterlerin, yalnızca kadın tarihini anlamak açısından değil, aynı zamanda kız çocuklarının toplum içindeki rollerini daha iyi kavramaları için de önemli olduğu vurgulanmıştır (Köse, 2011).

Tarih ve sosyal bilgiler gibi dersler, kadının tarihteki yerini etkili bir şekilde ortaya koyarak rol model olmaları için önemlidir (Tatan, Demir ve Haçat, 2020). Bu konuda çalışmaları olan Bandura (2001) Sosyal Öğrenme Kuramı’nda, bireyin tüm davranışlarını

gözlemler yoluyla öğrendiğinden ve model almanın bu süreçte oldukça önemli olduğundan bahsetmektedir. Bu kapsamda Skinner da geliştirdiği edimsel koşullanma ile bireylerin neredeyse bütün davranışlarını rol model alarak ve gözlemleyerek öğrendiğini ortaya koymayı amaçlamıştır (Bandura, 2001). Bandura'ya (2001) göre birey, sürekli olarak kendisine rol modeller arayarak kişilik gelişimi gözlemlenen davranışlar ışığında şekillenmektedir. Krech ve Srutchfield (1980) yapmış oldukları çalışmada, rol model almanın bir ihtiyaç ve zorunluluk olduğunu, bireylerin yakın çevresini rol model alabileceği gibi okuduğu kitaplardan ya da dinlediği hikâyelerden de kendisi için uygun sosyal öğrenmeleri gerçekleştirebileceğini belirtmişlerdir. Model alma, bireyin kendinden bağımsız bir süreç olmadığı için, her birey kendine uygun olan rol modelleri seçer (Oruç, Tecim ve Özyürek, 2011). Bu bağlamda, erkek çocuklar genellikle erkek karakterleri rol model alırken, kız çocukları da kendilerini kadın karakterlerle özdeşleştirebilirler. Dolayısıyla, ders kitaplarının her iki cinsiyet için de uygun ve yeterli rol modeller sunması gerektiği söylenebilir.

Ders kitaplarının erkek egemen bir bakış açısıyla yazılması ve kadın karakterlere yeterince yer verilmemesi, onların tarih konularında kendilerini bulamamalarına yol açmaktadır. Bu durum, kadın karakterlerin zihinlerinde silik kalmasına ve önemli tarihsel kadın figürlerini hatırlamakta zorlanmalarına neden olmakta ve sonuç olarak, kız öğrencilerin bu figürlerle özdeşim kurmalarını engellemektedir (Ten Dam ve Rijkschaeff, 1996; Wineburg, 2001; Safran, 2008). Bahsi geçen çalışmalar, kadın karakterlerin tarihte daha görünür hale gelerek hak ettikleri değerin farkına varılmasının önemini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda, araştırmanın problem cümlesi şu şekilde belirlenmiştir: *Geçmişten günümüze tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarında kadın temsili nasıl olmuştur?* Çalışmanın alt problemleri ise şöyledir:

1930-2024 yılları arasında okutulan tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarında,

1. Kadın şahsiyetlerin imajı nasıldır?
2. Kadın şahsiyetler hangi yönleri ile temsil edilmiştir?

1.2. Araştırmanın Amacı

Tarih ve içinde tarih konularını barındıran sosyal bilgiler ders kitaplarında kişiler hakkında verilen bilgiler ve onların hangi imajlarla sunulduğu genellikle öğrenciler tarafından sorgulanmadan kabul edilmektedir (Nene, 2014). Bu nedenle, özellikle kadın karakterlerin ders kitaplarında nasıl yer aldığı ve sınıf ortamında nasıl aktarıldığı büyük önem taşımaktadır (Belenli ve Avaroğulları, 2017). Levstik (2008) araştırmasında kadın karakterlerin temsil

edilirken güçlü yanlarından ve tarihteki öneminden ziyade kurban rolünde sunulması neticesinde kız çocuklarının bunları rol model almaktan kaçındıklarından bahsetmiştir. Aksi durumda hem onların tarihsel süreçlerdeki tanınırlığını artırmakta hem de rol model arayışında olan kız çocuklarının bu ihtiyaçlarını karşılanmaktadır (Karakuş ve Çoksever, 2019). Bu bağlamda, ders kitaplarının bu figürlerin güçlü yönlerin öne çıkararak daha fazla yer vermesi, kız öğrencilerin tarihte kendilerine rol model bularak geçmişe olan ilgilerini artıracaktır. Bu durumda tüm öğrencilerin tarihsel süreçlere dair daha dengeli bir bakış açısı geliştirmelerine katkı sağlayacaktır (Crawford, Saintis-Miller ve Todd, 2024).

Bu bağlamda çalışmanın amacı, 1930’lardan 2024’e tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarında kadın şahsiyetlerin nasıl sunulduğunu tespit ederek kız öğrencilerin duyuşsal temelli gelişimlerine katkı sağlamak adına eksikliklerin giderilmesi için somut çözüm önerilerinde bulunmaktır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Kolay erişilebilir olmaları ve öğrencilerin genellikle sorgulamadan kabul ettikleri etkili içerikler göz önüne alındığında, ders kitaplarının yalnızca değer ve kültür aktarımıyla sınırlı kalmadığı, aynı zamanda kadın ve erkeklerin cinsiyet rollerini şekillendirmede de önemli bir rol oynadığı söylenebilir (Nene, 2014; Köse, 2015). Bu bağlamda, ders kitapları, erkek ve kadınların toplum içindeki temsillerine dair ipuçları sunan, cinsiyet rollerine ilişkin mesajlar içeren ve toplumsal yapıyı yansıtan değerli kaynaklardır (Demirel, 2019; Baştürk, 2021; Akay-Şahin ve Açıkalın, 2023). Dolayısıyla, ders kitaplarında yer alan bilgilerin yanı sıra, kadın ve erkek imajlarının nasıl sunulduğu da büyük önem taşımaktadır. Bu imajların incelenmesi, cinsiyet rollerinin nasıl şekillendiğini, ders kitaplarında nasıl temsil edildiğini ve toplumun kadına ve erkeğe yüklediği misyonların zaman içerisindeki değişimini anlamamıza yardımcı olabilir (Alaca, 2017; Çelik, 2020).

Mills (1994), tarih ve tarih konularını içeren ders kitaplarının çocuklar üzerinde derin etkiler bıraktığını ve bu kitapların çocukların tarihe karşı tutumlarını büyük ölçüde şekillendirdiğini savunmaktadır. Bu nedenle, tarih ve sosyal bilgiler dersleri, kadınların tarihsel süreçteki rolünü ve toplumdaki yerini erken yaşta çocuklara kazandırmada güçlü bir araç olarak kullanılabilir (Köse, 2004; Çelik, 2016; Belenli ve Avaroğulları, 2017). Kadınların bu ders kitaplarında nasıl tasvir edildiği, günümüzdeki kadın imajının oluşumunda da belirleyici bir rol oynamaktadır (Aktaş ve Özmen, 2014). Kadınların tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alması, kız öğrencilere rol modeller sunarak kadının toplum

içindeki önemini kavramalarına yardımcı olurken, aynı zamanda günümüz kadın imajının istenilen yönde şekillenmesine de katkı sağlayabilir (Aktaş ve Özmen, 2014; Akay-Şahin ve Açıkalın, 2023). Kadının tarihsel ve toplumsal temsili üzerine yapılan çalışmalar (Başoğlu, 1996; Can, 2009; Alpargu ve Çelik, 2016; Akay-Şahin ve Açıkalın, 2023) ile kadın imajının değerlendirilmesine yönelik araştırmalar (Köse, 2004; Çelik, 2016; Özdemir, 2023), kadınların daha güçlü ve etkin bir şekilde temsil edilmesi gerektiği noktasında birleşmektedir.

İlgili literatür incelendiğinde, Cumhuriyet'in ilk yıllarından günümüze kadar yayımlanan tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarında kadın karakterlerin incelenmesine yönelik alanda önemli bir boşluk olduğu fark edilmiştir. Bu boşluğun doldurulması, tarihsel süreçlerde kadınların topluma katkılarını daha iyi anlamak açısından önem taşımaktadır. Geçmişten günümüze kadınların ders kitaplarında nasıl temsil edildiğinin tespiti, öğrencilerin tarihe ve toplumun geçmişine yönelik algılarını şekillendirmede ve zaman içerisinde yaşanan değişim ve gelişimini ortaya koymak adına önemlidir. Bu çalışma, gelecekte ders kitaplarının daha kapsayıcı ve dengeli olmasına katkı sağlayarak, öğrencilerin tarihsel bilgiye daha geniş bir perspektiften yaklaşmalarına, kadınların tarihsel ve toplumsal rollerinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabilir. Ayrıca bu çalışmanın, kız öğrencilerin kişisel, toplumsal ve akademik becerilerini geliştirmelerine, özgüvenlerinin artmasına, kimliklerini daha sağlam bir şekilde oluşturmalarına, geçmişle empati kurmalarına ve tarihe karşı daha olumlu bir tutum geliştirmelerine olanak sağlayabilir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarında kadın karakterlerin temsili incelenmiş olup, çalışmanın çeşitli sınırlılıkları bulunmaktadır. İlk olarak, araştırma kapsamında incelenen ders kitapları belirli bir tarih aralığını (1930-2024) kapsamakta olup, bu dönemin dışında kalan zaman dilimlerinde yapılan düzenlemeler ve içerik değişiklikleri incelenmemiştir. Ayrıca, bu zaman diliminde basılmış ancak erişilemediği için inceleme kapsamına alınamayan ders kitapları da önemli bir sınırlılık oluşturmaktadır. Çalışmada kullanılan yöntem, kadın temsiline yönelik öğrenci algısını ölçmediği için onlar üzerindeki etkilerini derinlemesine incelemek açısından yeterli olmayabilir. Son olarak çalışmada incelenen ders kitapları, belirli sınıf düzeylerine yönelik olup, 1930-2024 yılları arasındaki eğitim-öğretim dönemlerinde kullanılan ve ulaşılabilen ortaokul sosyal bilgiler ve lise tarih ders kitapları ile sınırlıdır.

II. BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1.Tarih ve Sosyal Bilgiler

Tarih, geçmişte yaşamış insanların eylemlerini, zaman-mekân ve neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde belgelere dayalı olarak objektif bir şekilde inceleyen bir sosyal bilim dalıdır (Şakar, 2019). Tarih kavramının ilk tanımı Herodot tarafından, “İnsanların yaşadıkları önemli olayları kaydederek elde ettikleri bilgiler” olarak yapılmıştır (Herodot, 2006). Tarih yazımının ilk örneklerine ise M.Ö. 3000’lerde ticari faaliyetlerini taş tabletlere kazıyarak ilk tarihi belgeleri oluşturan Sümerlerde rastlanmıştır (Gökkaya ve Yeşilbursa, 2008).

19. yy’a kadar rivayetçi bir anlatıma sahip olan tarih, 19. yy’a gelindiğinde, geçmişle bugün arasında bağlantılar kurarak, geleceğe yönelik öngörülerde bulunmayı amaçlayan bir bilim dalı haline dönüşmüştür (Eroğlu, 2002). Tarihin bilimselliği zaman içerisinde değişiklik gösterse de amaçları her toplumda büyük ölçüde sabit kalmıştır. Özellikle devletler, vatandaş yetiştirme, dönemin ideolojik yapısını topluma aktarma, vatan sevgisi ve devlete sadakat gibi değerleri bireylere kazandırma süreçlerinde bu bilim dalından yararlanmıştır (Evans, 2004).

Sosyal bilgiler ise bir ders olarak ortaokullarda ilk kez 1916 yılında ABD’de okutulmaya başlanmıştır. Böylece o döneme kadar okullarda ayrı ayrı okutulan tarih, coğrafya, vatandaşlık ve yurttaşlık bilgisi gibi dersler bir araya getirilmiş oldu (Moffat, 1957). Etkin vatandaş yetiştirme amaçlı ortaya çıkan bu ders için en kapsamlı tanımlardan biri NCSS (Ulusal Sosyal Bilgiler Konseyi) tarafından şu şekilde yapılmıştır:

Sosyal bilgiler, sosyal ve beşerî bilimlerin çeşitli alanlarını bir araya getirerek bireylerin vatandaşlık becerilerini geliştirmeyi hedefleyen disiplinler arası bir çalışma alanıdır. Eğitim programlarında sosyal bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyaset bilimi, psikoloji, din ve sosyolojinin yanı sıra, beşerî bilimlerle matematik ve doğa bilimlerinden alınan içerikleri sistematik ve koordineli bir şekilde işlemektedir. Bu alanın temel amacı, farklı kültürel yapılara sahip demokratik bir toplumda ve karşılıklı bağımlılık ilişkileriyle örülmüş bir dünyada, genç bireylerin bilgi temelli ve mantıklı karar verme becerilerini geliştirmelerine katkı sunmaktır (NCSS, 1993, s.3).

Türkiye’de, 1926, 1930, 1936 ve 1948 programlarında sosyal bilgiler dersi yerine tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersleri ayrı ayrı okutulmuştur. 1957 yılında Moffat’ın “Orta Dereceli Okullarda Sosyal Bilgilerin Organizasyonu, Öğretimi ve Teftişi” adlı kitabının Türkçeye çevrilip Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanmasıyla sosyal bilgiler süreci hız kazanmıştır (Dursun ve Aslan, 2016). İlk kez 1962 yılında ilköğretim program taslağında bu

disiplinler “Toplum ve Okul İncelemeleri” adı altında birleştirilmiştir. Bu ders ilk defa 1968’de ilkokullarda, 1973’te de ortaokullarda sosyal bilgiler adıyla okutulmaya başlanmıştır. 1985 -1998 arası dönemde ortaokul sosyal bilgiler dersi, “Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi” adıyla üç ayrı ders olarak verilmiş 1998’den itibaren ise bu dersler ortaokullarda yerini Sosyal Bilgilere bırakmıştır (Topçu, 2017). 1998, 2005, 2018 ve nihayet 2024 (Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli) programlarıyla yapılandırmacı anlayış bu dersin hâkim yaklaşımı haline gelmiştir.

Sosyal bilgiler ve tarih öğretimi, sosyal bilimler kapsamında ele alınan ve doğrudan insan yaşamını ilgilendiren önemli disiplinlerdir. Bu dersler, okutuldukları dönemlerin çevresel ve toplumsal koşullarından en fazla etkilenen alanlar arasında yer almakta olup, ideolojik söylemlerin geniş bir biçimde yansıtıldığı derslerdir. Tarih ve sosyal bilgiler öğretimi, 5 farklı dönem ve bu dönemlere eşlik eden anlayışlar çerçevesinde şekillenmiştir (Gürel ve Çetin, 2018; Dalli ve Çakmak, 2020). Bu dönemler, “Türk Tarih Tezi Öncesi Dönem” (1923-1931), “Türk Tarih Tezi Dönemi” (1931-1942), “Hümanistik Tarih Anlayışı Dönemi” (1942-1961), “Türk-İslam Sentezi Dönemi” (1961-2005) ve “2005 ve Sonrası Dönem” olarak sınıflandırılmaktadır. Özellikle “2005 ve Sonrası Dönem”, pedagojik dönem olarak da adlandırılmaktadır (Akkurt, 2010).

2.1.1. Türk Tarih Tezi Öncesi Dönem (1923-1931)

Cumhuriyetin ilânı ve ulusal bir devletin kurulmasıyla birlikte eğitimin temel amacı, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin ihtiyaç duyduğu nesilleri yetiştirmek olmuştur (Akyüz, 2004; Aslan, 2012). Bu amaç doğrultusunda, 1923 yılında Maarif Vekâleti, “I. Heyet-i İlmiye” toplantısını gerçekleştirmiştir. Toplantının gündeminde, öğretmen yetiştirme kurumlarının yapısının düzenlenmesi, mevcut çalışanların durumu ve gençlerin bu mesleğe teşvik edilmesi gibi konular ayrıntılı olarak ele alınmıştır. (Aslan, 2012). 3 Mart 1924’te kabul edilen Tevhidi Tedrisat Kanunu ile de eğitim faaliyetlerinin tek çatı altında toplanmış, ders içerikleri ve kitapları yeniden hazırlanmış, Arapça ve Farsça öğretimi programlardan çıkarılmış, dinsel ağırlıklı eğitim anlayışı terk edilerek ilkokul, ortaokul ve liselerden din dersleri kaldırılmıştır (Aslan, 2012). Tevhid-i Tedrisat Kanunu’ndan önce yapılan önemli değişiklikler ise: “Lisan-i Osmani” ve “Tarih-i Osmani” isimli derslerin değiştirilerek yerine “Türk dili” ve “Türk tarihi” isimli derslerin getirilmesi ve padişahın doğum ve tahta çıkış tarihlerinin kutlanması geleneğine son verilmesidir (Aslan, 2012).

İlkokullar için 1926’da yapılan değişiklik ile toplu eğitim modeline geçilmiş ve 1, 2

ve 3. sınıflarda hayat bilgisi 4 ve 5. sınıflarda ise temel tarih dersleri okutulmaya başlanmıştır. 1926'da Milli Talim ve Terbiye Kurulu kurulmuş ve ders kitaplarının basılması sorumluluğu bu kurula bırakılmıştır. 1927-1928 öğretim yılında uygulanan ilkokul tarih dersi programı ile, “*Öğrencilere Türk Milletinin tarihi hakkında bilgi vermek, çocuklarda milli şuur bilincini uyandırmak, bugünkü medeniyetin uzun bir geçmişin ürünü olduğu anlatmak ve önemli şahısların hayat hikayelerini anlatarak çocuklara örnekler sunmak*” amaçlanmıştır (Çapa, 2002). Bu programda milli tarih anlayışının ön planda olduğu ve İslam tarihine değinilmediği görülmektedir.

Ortaokul ve lise öğretim programlarında da önemli değişiklikler yapılmıştır. 1924 yılında gerçekleştirilen “II. Heyet-i İlmiye” toplantısında, tarih programlarına “Türk Medeniyet Tarihi” ve “Ecnebi Medeniyet Tarihi” konularının eklenmesi kararlaştırılmıştır (Aslan, 2012). Bu doğrultuda, lise tarih ders kitaplarında Türk tarihine kıyasla Avrupa tarihi ve genel tarih konularına öncelik verilmiş; İslam tarihi ve medeniyeti ise programda yer almamıştır. Ortaokul ders kitaplarında ise genel tarih ağırlıklı bir yaklaşım benimsenmiş; Eski Çağ’dan Yakın Çağ’a kadar kronolojik bir sırayla sunulan tarih konuları, Osmanlı tarihi ile Avrupa tarihini birlikte ele almıştır (Çapa, 2012). Aynı toplantıda, okullarda uygulanacak “İlk Mektepler Müfredat Programı”, “Orta Mektepler Müfredat Programı” ve “Lise Müfredat Programı” hazırlanarak yürürlüğe girmiştir (Aslan, 2012).

Türk Tarih Tezi öncesi dönemde, yeni kurulan devletin siyasi, kültürel ve hukuki yapısının oluşturulma süreci, tarih eğitimi alanında köklü bir değişiklik yapılmasına engel olmuştur. Bununla birlikte yapılan değişikliklerde ulusal devlet anlayışının hâkim olduğu ve genç nesillere milli tarih bilincinin yerleştirilmeye başlandığı görülmektedir (Çapa, 2004; Akman, 2011; Aslan, 2012).

2.1.2. Türk Tarih Tezi Dönemi (1931-1942)

Cumhuriyetin ilk yıllarında tarih ders kitaplarının içeriklerinde bazı değişiklikler yapılmış olsa da bunlar daha çok yüzeysel düzeyde kalmıştır (Çapa, 2002). Bu dönemde, tarih ders kitaplarında yer alan hatalı bilgilere dikkat çekilmiştir. Özellikle Fransa’nın etkisi altında hazırlanmış tarih kitaplarında, Türk ırkına ve tarihine dair büyük yanlışlıklar olduğunu savunan Yusuf Akçura, “*Tarih ders kitapları, Fransızların bakış açısıyla yazılmıştır*” diyerek bu durumu eleştirmiştir (Akçura'dan aktaran Çapa, 2002). Benzer bir eleştiri getiren Afet İnan da Fransızca yazılmış bir coğrafya ders kitabında, Türklerin sarı ırktan ve ikinci sınıf insan olarak kabul edildiklerini okuduğunda büyük bir üzüntü duyduğunu dile getirmiş ve bu

durumu Atatürk ile paylaşmıştır (İnan, 2000). Bu tür hatalar, 1930 yılından itibaren yeni bir tarih anlayışının doğmasına ve bu doğrultuda, Türk Ocaklarının kapatılmasına ve Atatürk'ün talimatıyla 1931 de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kurulmasına neden olmuştur. Türk Tarih Heyeti tarafından hazırlanan “Türk Tarihinin Ana Hatları” adlı kitap, Türk tarihindeki yanlışları düzeltmek ve gelecekte tarih kitabı yazacak olanlara rehberlik etmek amacıyla kaleme alınmıştır (Çapa, 2002; Öztaş, 2009).

Bu dönemde, ortaokul ve liseler için yeni tarih ders kitapları yazılmış, ayrıca Türk tarih araştırmalarının bilimsel bir bakış açısıyla yapılabilmesi amacıyla Avrupa ve Amerika'ya öğrenciler gönderilmiştir (Öztaş, 2009). 1935 yılında Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, adını Türk Tarih Kurumu olarak değiştirmiş ve 1937'de arkeoloji ve tarih konularına yer veren, üç ayda bir yayımlanan Belleten dergisini çıkarmaya başlamıştır (Öztaş, 2009). 1931 ile 1941 yılları arasını kapsayan Türk Tarih Tezi dönemi, hem yeni bir milli bilinç ve kimlik inşa etme hem de Batı'nın küçümsediği Türk ırkının tarih boyunca medeniyetler kuran bir millet olduğunu kanıtlama amacıyla yürütülen önemli çalışmaların yapıldığı bir dönemdir (Akman, 2011).

2.1.3. Hümanist Tarih Anlayışı Dönemi (1942-1961)

1940'lara gelindiğinde tarih yazımında yeniden Avrupa merkezli bir anlayışa dönüldüğü ve Batı kültürünün model alındığı bir yaklaşımın öne çıktığı görülmektedir (Şimşek, 2013; Durgun, 2015). Avrupa'daki gelişmeler doğrultusunda, tarih eğitiminin hümanistik bir bakış açısıyla ele alınması ve milli bir tarih oluşturulması gerekliliği, 1943 II. Millî Eğitim Şûrası'nda yoğun bir şekilde tartışılmıştır. Bu tartışmalar, dönemin tarih anlayışının değişmeye başladığını göstermesi bakımından büyük önem taşımaktadır (Alaslan, Şimşek ve Çamdeviren, 2012; Durgun, 2015). 1943 yılından itibaren hümanistik bakış açısı ders kitaplarına yansımaya başlamış ve bu doğrultuda yazılan kitaplarda Batı tarihi, özellikle İlkçağ Yunan ve Latin medeniyetleri, ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Özellikle Oktay ve Akşit'in hazırladığı tarih ders kitaplarında, Türk tarihi yalnızca %4'lük bir yer tutarken, Yunan ve Roma tarihi %80 gibi geniş bir alanı kapsamaktadır (Köken, 2002; Durgun, 2015).

Türk Tarih Tezi anlayışının benimsendiği dönemde tarih ders kitapları, büyük ölçüde Türk tarihine ve Orta Asya'daki Türk faaliyetlerine odaklanırken, Hümanistik dönemde ise Batı ve İlk Çağ Anadolu medeniyetlerine yoğunlaşmıştır. Bu yaklaşımın temel nedeni, Anadolu'nun tarih öncesi dönemlerden itibaren coğrafi ve kültürel olarak Batı medeniyetinin bir devamı olduğu inancıdır (Şimşek, 2013; Durgun, 2015). Hasan Ali Yücel'in Millî Eğitim

Bakanlığı yaptığı süre boyunca (1938-1946) Batı klasikleri Türkçeye çevrilmiş, öğretmenlere Batı dilleri ve edebiyatı konusunda eğitimler verilmiştir (Durgun, 2015). Bu dönemde, milli tarih anlayışından evrensel tarih anlayışına geçildiği ve Türk milliyetçiliğinden giderek uzaklaşıldığı açıkça gözlemlenmektedir (Akkaya, 2012). Adnan Menderes'in kurduğu Demokrat Parti-DP hükümeti döneminde (1950-1960), hümanist tarih anlayışının yerine milliyetçi bir tarih yaklaşımı benimsenmek istenmiş; ancak eğitim sistemindeki sürekli değişiklikler, ekonomik kısıtlamalar ve sıkça değişen Milli Eğitim Bakanları, bu yaklaşımın sürdürülebilirliğini zayıflatmıştır. Ayrıca, ABD'nin etkisiyle yürütülen anti-komünist politikalar, hümanist ve evrenselci tarih anlayışını geri plana atsa da milliyetçi söylemlerin eğitimde kalıcı hale gelmesine olanak sağlamamıştır. Bu nedenle ders programları ve kitaplarında evrensel tarih anlayışı varlığını sürdürmüştür (Akça, 2007).

2.1.4. Türk-İslam Sentezi Dönemi (1961-2005)

1960'lı yıllara gelindiğinde, Hümanistik tarih anlayışı eleştirilmeye başlanmış ve milliyetçi bir bakış açısını benimseyen tarihçiler tarafından 1961'de Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü kurulmuştur. Bu tarihçiler, Atatürk döneminden sonra Türk tarihinin aynı hassasiyetle araştırılmadığını ve öğretilmediğini vurgulamışlardır (Şimşek ve Yazıcı, 2013).

1970 yılına gelindiğinde milliyetçi tarihçi İbrahim Kafesoğlu ve Türkolog Muharrem Ergin önderliğinde Aydınlar Ocağı kurulmuş ve Hümanizm anlayışı eleştirilerek tarihin milli olması fikri savunulmuştur (Copenaux, 2000; Şimşek, 2013). 1975'ten sonra tarih ders kitaplarının içeriği değiştirilerek Türk tarihine daha fazla yer vermeye başlanmıştır. Bu dönemde İbrahim Kafesoğlu, Altan Deliorman ve Yılmaz Öztuna'nın yazdığı tarih ders kitaplarında Türk-İslam sentezi etkisi belirgin hale gelmiştir (Şimşek, 2013; Şeritoğlu, 2019). 1980 yılında Aydınlar Ocağı, "Milli Kültürümüzde Yozlaşma ve Yabancılaşma" isimli bir seminer düzenlemiştir. Seminerde, Türk milletinin kültürel bir değişim ve yozlaşma süreci yaşadığı belirtilmiş ve bu durumdan kurtulmanın yolu olarak Türk kültürünün temeli olan Türk-İslam sentezinin benimsenmesi gerektiği vurgulanmıştır (Yıldırım, 2014; Şeritoğlu, 2019). 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında, bu anlayış ders kitaplarında etkisini sürdürmeye devam etmiş, aynı zamanda Atatürk milliyetçiliğine de daha fazla ağırlık verilmiştir (Şeritoğlu, 2019). Darbeden üç yıl sonra, 1983'te Devlet Planlama Teşkilatı'nın hazırladığı Milli Kültür Raporu ile hümanist anlayışın terk edilerek maneviyat, din ve ahlak eğitimi ile milli tarih ve milli bilincin ön plana çıkarılacağı yeni bir müfredat önerilmiştir (Millî Kültür Şûrası, 1983). Bu yeni müfredatta, Tarih ve Genel Tarih gibi derslerin yanı sıra,

Genel Türk Tarihi, İslam Tarihi ve Osmanlı Tarihi gibi dersler de yer almaya başlamıştır (Şimşek, 2013). Bu dönemde hümanist anlayış terk edilerek ders kitaplarında Türk tarihinin oranı %80'lere çıkarılmış ayrıca İslam tarihine de yer verilmiştir (Şimşek, 2013). 2000'li yıllara gelindiğinde ise öğrencilerin aktif katılımını teşvik eden ve üst düzey düşünme becerilerine odaklanan yapılandırmacı yaklaşım öne çıkmıştır. Bu yaklaşım, öğrenci merkezli bir eğitim anlayışını benimsemiş, öğrencilerin etkin katılımı amaçlamış ve küresel vatandaşlık bilinci öğrenme süreçlerinin en temel unsurlardan birisi olmuştur (Çatar, 2019).

2.1.5. 2005'ten Günümüze (Pedagojik Dönem)

YÖK ve Dünya Bankası'nın ortak projeleri kapsamında beceri, değer ve tutumların merkezde olduğu yapılandırmacı anlayış bu dönemin tüm öğretim programlarının en belirleyici özelliği olmuştur (Çatar, 2019). 2007 tarih öğretim programında, eleştirel düşünme ve sorun çözme gibi temel becerilerin yanı sıra, kronolojik düşünme, tarihsel kavrama/analiz/sorgulama, yorum yapma ve karar verme gibi beceriler de programa eklenerek tarih öğretiminde öğrenci merkezli, aktif öğrenmeyi teşvik eden bir süreç başlamıştır (MEB, 2007). 2018 yılına gelindiğinde, tarih ve sosyal bilgiler öğretim programları tematik ve kronolojik olarak yeniden düzenlenmiş, değerler eğitimine kazanım kapsamı dışında bağımsız bir yer verilmiş ve tarihsel empati, neden-sonuç ilişkisi kurma, değişim ve sürekliliği algılama gibi yeni tarihsel beceriler eklenmiştir (Yazıcı, 2017; Çapa, 2019; Çatar, 2019).

2024 yılında uygulamaya konulan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ise, eğitimde daha kapsamlı ve yenilikçi bir yaklaşımı benimsemiştir. Bu model, öğrencilere yalnızca bilgi kazandırmakla kalmayıp, onları geleceğe hazırlayan; analitik düşünme, eleştirel sorgulama, küresel farkındalık ve sosyal sorumluluk gibi becerilerin kazandırılmasını amaçlayan bir müfredat sunmaktadır. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ile birlikte, tarih ve sosyal bilgiler öğretimi de bu yeni anlayışa entegre edilerek, öğrencilere hem geçmişi daha derinlemesine anlama hem de günümüz sorunlarına çözüm üretebilme becerisi kazandırılması hedeflenmektedir (MEB, 2024). Sonuç olarak Pedagojik Dönem olarak da isimlendirilen 2005 sonrası, eğitimde köklü değişikliklerin yapıldığı ve günümüz eğitim sisteminin şekillendiği önemli bir dönemdir (Akkurt, 2010).

2.2. Tarihte Şahsiyetler

Tarihi karakterler belli bir zamanda yaşamış, bir şekilde topluma katkıda bulunmuş ya da zararı dokunmuş ve bu sayede insanların hafızasında kalıcı yer edinmiş kişiler olarak tanımlanmaktadır (MacMillan, 2017).

Tarihte, genellikle geçmişte önemli işler başarmış, toplumu ve insanlığı derinden etkilemiş kahramanlar, hükümdarlar, din adamları, sanatçılar, komutanlar gibi önemli şahsiyetleri ele alınırken, sıradan insanlara pek yer verilmemiştir (Oruç, 2019). Bu geleneksel tarih anlayışının eleştirisi üzerine kurulmuş Annales Okulu, tarihin yalnızca büyük şahsiyetler ve olaylar üzerinden yazılmasının, toplumların genel yapısını ve sıradan insanların yaşamlarını anlamayı zorlaştırdığını savunmuştur. Bu okulun bakış açısı, tarihin daha derinlemesine anlaşılmasını sağlayarak, toplumların uzun vadeli dönüşümlerinin incelenmesine olanak tanımıştır (Hexter, 1972; Forrest, 2011; Burke, 2015). Öte yandan, tarihteki karakterlerin rollerinin ne olduğuna bakılmaksızın (kahraman, lider, sanatçı, düşman, hain ya da sıradan insanlar), bu kişileri yeterince tanımadığımızda, geçmişi ve bugünü anlamamız, dolayısıyla geleceğe yön verme yetimiz eksik kalacaktır (MacMillan, 2017; Bektaş, 2020). Tarihteki karakterlerin eylemlerinden ve bu eylemlerin sonuçlarından çıkarılacak dersler, geleceğe yön verirken bizlere kılavuzluk edebilir (Kurt, 2022).

2.2.1. Tarihte Kadın Şahsiyetler

Köse'ye (2015) göre, tarihte kadın karakterlerin uzun yıllar görünmez kalmasının en önemli nedeni, erkek tarihçilerin kadınların tarihsel rollerini göz ardı ederek onlara eserlerinde yeterince yer vermemesidir. Jane Austen de bu konuda tarih yazımına getirdiği eleştiride şu ifadelerle yer vermiştir: *“V. Henry’nin dört erkek çocuğu vardır. Öyleyse bir karısı da olmalıdır, fakat kendisine tarih kitaplarında rastlanmaz”* (Austen, 2019). 19. yüzyıla kadar, tarihçilerin büyük çoğunluğu erkeklerden olduğundan tarih yazımında cinsiyetçi bir yaklaşım hâkim olmuştur (Berktaş, 2018; Akay-Şahin ve Açıkalin, 2023). Ayrıca, kadın yazarlar da toplum tarafından kabul görmemiş ve eserlerini yayımlatmakta ciddi zorluklarla karşılaşınca birçoğu, erkek isimleri (Curren Bell, George Eliot, George Sand gibi) kullanmak zorunda kalmıştır (Akay-Şahin ve Açıkalin, 2023). Ancak 19. yüzyılın başlarından itibaren kadınlar yavaş yavaş seslerini duyurmaya başlamışlardır. Bu dönemde Fransız İhtilali meydana gelmiş, ancak kazanılan haklar çoğunlukla erkeklerle sınırlı kalmıştır. Bu durumdan rahatsızlık duyan Olympe de Gouges, 1791’de Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’ni yayımlamıştır (Çakmak, 2007; Seyis, 2021). 19. yüzyıldan sonra ise

kadınlar tarihte daha görünür hale gelmeye başlamıştır. Dilek (2012) bu durumu, kadın karakterlerin tarihsel süreçlere sonradan eklenmesi anlayışından, tarihin kadın bakış açısıyla yeniden yazılmaya başlandığı bir döneme geçiş olarak açıklamaktadır. Bu süreç, kadınların tarih yazımında daha fazla yer bulmasına ve tarihe katkılarının daha görünür hale gelmesine olanak sağlamıştır.

Tarihsel süreç içerisinde, kadınların uzun süre görünmez kılınmasının bir diğer nedeni de farklı toplumların kadınlara yönelik olumsuz yaklaşımlarıdır. Bu yaklaşımlar, genellikle kadınların ikincil bir konumda olması (Beauvoir, 2021), köleleştirilmesi (Kılıç, 1998), ticari meta olarak değerlendirilmesi (Mill, 2021) ve temel haklardan mahrum bırakılması (Bamanie, 2016) gibi olguları içermektedir. Ancak Eski Türk toplumlarında kadının durumu biraz daha farklı olup, “hatun” olarak kağanla birlikte devlet yönetiminde söz sahibi olmuştur. (Acar, 2019). Bu bağlamda, tarihsel olarak öne çıkan uygarlıklar ve devletlerde kadınların toplumdaki yerini ve konumunu incelemek, kadınların tarihte nasıl algılandığını ve bu algının tarih yazımına nasıl yansıdığını anlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

2.2.1.1. Antik Yunan Medeniyetinde Kadın

Beauvoir (2021), Antik Yunan toplumunda kadınların genellikle yarı köle statüsünde olduğunu belirtmektedir. Erkek egemenliğinin açıkça baskın olduğu bu dönemde, kadınlardan itaatkâr olmaları beklenmiş ve aykırı davranışlar olumsuz karşılanmıştır. Ayrıca, Antik Yunan toplumunda kadınların sosyal ve siyasi haklardan yoksun bırakıldığı, yalnızca belirli dini görevlerde kadınların sosyal statülerine göre farklılık gösterse de erkeklerle eşit haklara sahip oldukları vurgulanmaktadır (Zaidman, 2005; Bamanie, 2016). Antik Yunan’da eğitim toplumsal açıdan önemli bir yer tutsa da kız çocuklarının genellikle ikinci plana atıldığı ifade edilmektedir (Akay-Şahin, 2023). İyi bir eş ve anne olmaları beklenen kız çocuklarının aldığı eğitim genellikle yün eğirme, dokuma ve işleme gibi geleneksel rollerle sınırlı kalmıştır (Çığır-Dikyol ve Şar-İşbilen, 2018). Antik Yunan toplumunda kadınlar, eğitim ve sosyal yaşamdan büyük ölçüde mahrum bırakılmalarının yanı sıra, bazı festivallere katılabilmelerine rağmen dört yılda bir düzenlenen olimpiyatlara katılma haklarından yoksun bırakılmış, bu kurala uymayan kadınların ise Tropaion Dağı’ndan atılması yasalarla düzenlenmiştir (Dillon, 2003). Şar-İşbilen (2021), Antik Yunan’da kadınların bilinçli bir şekilde belirlenen rolleri kabule zorlandığını vurgulamaktadır. Bu süreçte, Yunan kadınları eğitim ve sosyal yaşamdan büyük ölçüde izole edilmiştir.

Yunan filozofları, kadınlar hakkında genellikle olumsuz görüşler dile getirmiştir.

Aristoteles'e (M.Ö. 384-322) göre, erkekler zekâ ve güç bakımından kadınlardan üstün olduğundan, kadınlar üzerinde egemen bir konumdadır. Doğumun kadın ve erkek arasındaki iş birliğiyle gerçekleşmesine rağmen, Aristoteles erkeği yaratıcı, kadını ise yalnızca taşıyıcı olarak görmektedir. Ona göre erkek, farklılaşma ve gelişimin nedeni iken, kadın yalnızca gerekli materyalleri sağlayan bir konumdadır (Aristoteles, 1993; s. 227). Platon (M.Ö. 427-347) ise kadınların belirli haklara sahip olabileceğini, erkekler kadar başarılı olamasalar da onlarla aynı işleri yapabileceklerini belirtmiştir (Platon, 2011; s. 157). Yunan filozoflarının kadınlara ilişkin görüşleri söz konusu hiyerarşik yapıyı pekiştirmiş ve hatta Batı medeniyetinin temelini oluşturan Roma medeniyetine de yansımıştır (Darga, 2018).

2.2.1.2. Roma Medeniyetinde Kadın

Antik Roma'da kadınlar, toplumsal ve hukuki alanlarda belirli sınırlamalara tabi tutulmuştur. Erkek egemen bir toplum yapısında kadınlar, yemek, şölen, sirk ve tiyatro gibi sosyal etkinliklere katılabilmiş ve sınırlı vatandaşlık haklarına sahip olsalar da siyasi haklardan tamamen yoksun kalmışlardır (Darga, 2018; Beauvoir, 2021). Kamusal alanda hareket ederken vasi iznine ihtiyaç duyan ve hukuk, miras, velayet ve din gibi önemli alanlarda dışlanan Romalı kadınlar, bazı kırsal bölgelerde iki kadının bir erkeğe eşit sayıldığı uygulamalara da maruz kalmıştır (Scheid, 2005; Rousselle, 2015; Çığır-Dikyol ve Şar-İşbilen, 2018). Bu durum, Roma toplumunda kadınların sosyal ve hukuksal açıdan yaşadığı ayrımcılığı gözler önüne sermektedir.

Antik Roma'da kız çocuklarının eğitimi, çoğunlukla toplumsal statüye göre belirlenmiş ve genellikle temel eğitimin ötesine geçememiştir. Soylu sınıfa mensup kızlar, sınırlı ölçüde gramer ve edebiyat eğitimi alabilmiş; ancak hitabet gibi yüksek düzeyde eğitimler erkeklere özgü sayıldığından, kız çocuklarına verilmemiştir. Kız çocuklarına verilen eğitimin temelinde, statü sembolü olarak soylu erkeklere eşlik edecek düzeyde bilgi sahibi olmaları ve iyi bir eş olmaları amaçlanmıştır. Sonuç olarak Roma'da erkek çocukları ordu ve yönetim için hazırlanırken, kız çocukları evlilik ve yurttaşlık görevleri doğrultusunda eğitilmiştir (Bingham Chandler, Chisholm, Harvey, Miles, Reid ve Taplin, 2010; Hemelrijk, 2015; Çığır-Dikyol ve Şar-İşbilen, 2018). Roma toplumundaki bu ayrımcı yapının aksine, Antik Mısır medeniyetinde kadınlar, bazı alanlarda daha özgür ve saygın bir konumda bulunmuştur (Ruiz, 2001).

2.2.1.3. Antik Mısır Medeniyetinde Kadın

Mısır inancında kutsal varlıklar olarak kabul edilen kadınların, diğer antik toplumlara kıyasla daha geniş haklara sahip olduğu bilinmektedir (Ruiz, 2001; Akay-Şahin, 2023). Rawlinson ve Gilman (1886), Antik Mısır'daki anıtlarda kadın ve erkek figürlerinin yan yana tasvir edilmesinin, toplumda kadınların erkeklerle eşit kabul edildiğinin bir göstergesi olduğunu ifade etmektedir. Ancak, Antik Mısır'da kadınların çoğu ev işleriyle meşgulken bazıları şarkıcı, dansçı, müzisyen, dokumacı, bahçıvan veya hekim olarak da çalışmıştır. Daha düşük gelirli kadınlar ise genellikle hizmetçi ya da bakıcı olarak görev yapmıştır. Zamanla Mısır kadınlarının toplumsal hakları ve statüleri azalmış, bu gerilemenin Yunan ve Roma toplumlarının kültürel etkilerinden kaynaklandığı belirtilmiştir. (Robins, 1993; Bingham vd., 2010; Berktaş, 2021). Antik Mısır'da, tanrıları temsil ettikleri için toplumun merkezinde yer alan firavunlar çoğunlukla erkeklerden oluşsa da bazı istisnai durumlarda kraliçelerin de firavun unvanını aldığı bilinmektedir (Ruiz, 2001). Hatşepsut, (M.Ö. 1490-1468), Nitokris (M.Ö. 2152-2150), Sobek-Neferu (M.Ö. 1787-1783) ve Tawosret (M.Ö. 1194-1186) gibi firavun kraliçeler bunlardan bazılarıdır (Bingham vd., 2010; Akay-Şahin, 2023). Aynı dönemde çeşitli medeniyetlerde ise kadınların toplumsal statüsü ve hakları farklı bir çerçevede şekillenmiştir.

2.2.1.4. Antik Hint Medeniyetinde Kadın

Antik Hindistan'da kız çocukları, özellikle Vedic (M.Ö. 1500-600) ve Epik (M.Ö. 600-M.S. 500) dönemlerinde toplum içinde önemli bir konuma sahip olmuş ve erkeklerle eşit olarak kabul edilip saygı görmüşlerdir. Ancak yine de çoğu kadın, özellikle evlilik konusunda erkeklere bağımlı bir yaşam sürmüştür. Smriti ve Sanskrit (M.Ö. 200-M.S. 200) dönemlerinde ise kadınların eğitim ve toplumsal alandaki rolü giderek azalmış ve kadınlar erkeklere daha bağımlı hale gelmiştir (Khandelwal, 2016). Bu dönemde etkili olan Manu Kanunları ile kadınlar çocukluk döneminde babalarına, gençlikte kocalarına, kocaları öldükten sonra ise oğullarına veya diğer akrabalarına tabi olmuşlardır (Aksoy, 2010). Kadınların, erkeklere göre geri planda kaldığı, miras gibi konularda hiçbir hakka sahip olamadığı ve bazen kocalarının ölümünden sonra yaşam haklarının bile tanınmadığı belirtilmektedir (Khandelwal, 2016; Akay-Şahin, 2023). Hint geleneğinde "Sati" ise, dul kadınların kocalarının cenaze ateşinde kendilerini yakmaları olarak bilinir (Kayalı, 2013). Hindistan'daki kast sistemi, toplumdaki eşitsizliklerin ve cinsiyet ayrımcılığının bir yansıması olarak görülmektedir. Kadınlar tehlikeli işlerde çalıştırılmalarına rağmen

erkeklerden daha düşük ücret almakta, eğitim haklarından mahrum bırakılmakta ve her türlü şiddet ve sömürüye maruz kalmaktadır (Kumar, 2021). Aynı dönemde komşu medeniyet olan Antik Çin’de ise benzer durumlar görülmüştür (Azertük ve Akman, 2018).

2.2.1.5. Antik Çin Medeniyetinde Kadın

Antik Çin’in bilinen ilk hanedanlıklarından Xia (M.Ö. 2070-1600) ve Shang (M.Ö. 1600-1046) dönemlerinde, kadınlar sosyal ve ekonomik/tarımsal hayatta etkin rol almışlardır (Azertürk ve Akman, 2018). Bu döneme ilişkin “anne bilinir, baba bilinmez” tabiri, soyun anneden geçtiğini vurgulamak için kullanılmıştır (Akay-Şahin, 2023). Ancak Antik Çin toplumunda kadınlar, özellikle Konfüçyüs düşüncesinin ve ataerkil toplumsal yapının etkisi altında önemli kısıtlamalarla karşılaşmışlardır. Konfüçyüs’ün düşünce sistemi, kadını aileye bağımlı bir rol ile sınırlandırarak, toplumsal değerinin erkeğe olan bağlılığı ile ölçülmesi gerektiğini savunmuştur. Toplumun ahenk ve düzen içinde olması için küçüklerin büyüklere, kadınların ise erkeklere itaat etmesi gerektiği anlayışı, kadınların toplumsal hayatta arka planda kalmalarına yol açmıştır. Bu durum, Çin’in eski dönemlerde erkek egemen bir toplum olduğuna işaret etmektedir (Azertük ve Akman, 2018). Geleneksel Çin evliliklerinde kadınların hiçbir söz hakkı bulunmamış, küçük yaşta evlendirilen kadınlar erkek çocuk doğurmadıkları sürece aile kütüğüne dahi kaydedilmemiştir (Wiesner-Hanks, 2020). Ayrıca, tek çocuk politikasının uygulandığı dönemlerde kız çocuk dünyaya getiren kadınlar cezalandırılmış, yeni doğan kız çocukları ise terk edilmiş ya da öldürülmüştür (Harari, 2016). Antik Çin’de kadının bu kısıtlanmış toplumsal konumuna karşılık, Eski Arap toplumunda da benzer bir ataerkil yapı görülmektedir. Eski Arap toplumlarında kadınların sosyal statüleri, hakları ve toplumsal rolleri dinî ve kültürel normların etkileriyle şekillenmiştir (Yıldırım, 2003).

2.2.1.6. Eski Arap Toplumlarında Kadın

İslamiyet öncesi Arap Yarımadası’nda, kadınların kötü talihe neden olduğuna inanılmış ve bu inanç, onların toplum içindeki haklarının ciddi şekilde kısıtlanmasına yol açmıştır. Eğitim olgusu da kız çocukları için oldukça sınırlı ve ayrımcı bir yapıda kalmış; kadınların düşük sosyal statüsü nedeniyle eğitim hakkı büyük ölçüde erkeklere tanınmıştır (Dikmen, 1999). Toplumda kız çocuklarına yönelik bu olumsuz bakış, onları yalnızca eğitsel olanaklardan değil, yaşam haklarından da mahrum bırakmıştır. Uğursuz olduklarına inanılan kız çocukları, genellikle öldürülmüş, hayatta kalanlara ise isim bile verilmemiştir (Aksoy,

2010). Yıldırım (2003), Arap Yarımadası'nda kız çocuklarının canlı canlı toprağa gömülmesini; fakirlik, namus anlayışı, uğursuzluk ve dini inançlar doğrultusunda çocuk kurban etme gibi dört ana sebebe dayandırmaktadır. Bununla birlikte, aynı dönemde bazı kadınların yönetici olarak görev aldığı ve bazı kadınların rahibe olarak görev yaptığı da bilinmektedir (Akay-Şahin, 2023). Eski Arap toplumlarındaki bu yapının aksine, Anadolu uygarlıklarında kadınların sosyal ve siyasi rollerinin daha güçlü olduğu görülmektedir (Özdemir, 2018).

2.2.1.7. Anadolu Uygarlıklarında Kadın

Paleolitik Çağ'dan (yaklaşık M.Ö. 2.500.000-1.000) Tunç Çağı'na kadar Anadolu topraklarında anaerkil bir aile yapısının hâkim olduğu, toplumda kadın ve erkeğin yaşamı eşit paylaştığı doğurganlığın, toplumsal bir saygınlık kazandırdığı ve ana tanrıça inancının yaygın olduğu bilinmektedir (Darga, 2018). Tunç Çağı'na gelindiğinde ise savaşlar ve ekonomik zorluklar kadının doğurganlığından ziyade erkeğin fiziksel gücünü ön plana çıkararak anaerkil yapıdan ataerkil yapıya bir geçişe neden olmuştur (Aydingün, 2018). Erken Hitit döneminde ise (M.Ö. 2000-1750) "Rubatum" adı verilen kraliçelerin ticari faaliyetlere ve yönetim işlerine aktif olarak katıldığı, yasalarla kadın ve erkek eşit kabul edildiği, bazı şehirlerde ise kadınların hükümdarlık yaptığı bilinmektedir (Darga, 2018; Akay-Şahin, 2023). Tarihin bilinen ilk uluslararası antlaşması olan Kadeş Antlaşması'nda, kraliçe Puduhepa'nın mührü yer almaktadır (Darga, 2018; Özdemir, 2018).

Görsel 16. Kraliçe Puduhepa'nın Mührü (Özdemir, 2018).

Konyar'a (2018) göre, Demir Çağı'na (M.Ö. 1200-330) gelindiğinde Frigya toplumunda kadınlar, üretim süreçlerinde aktif roller üstlenmelerine rağmen düşük bir

toplumsal statüye sahiptiler. Lidya toplumunda ise ekonomi ve ticaretin ön planda olması, Lidyalı kadınların sosyal hayatta üretimin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edildiğini göstermektedir. Buna karşılık Urartu toplumunda Ana Tanrıça inancına rastlanmamakta ve kadınların toplumsal rollerinin daha çok çocuk bakımı ve ev işleriyle sınırlı olduğu belirtilmektedir. Anadolu uygarlıklarındaki bu çeşitliliğe paralel olarak, Mezopotamya uygarlıklarında da kadınların toplumsal konumu, bölgenin zengin kültürel ve sosyal dinamikleri doğrultusunda farklı biçimlerde şekillenmiştir (Berktaş, 2021).

2.2.1.8. Mezopotamya Uygarlıklarında Kadın

Mezopotamya toprakları, Sümer, Babil ve Asur gibi pek çok medeniyetin doğmasına zemin hazırlamıştır. Sümer efsanelerine göre insanı yaratan Tanrıça Ninhursag'tır. Tanrı imgelerinin çoğunlukla dişi olmasına rağmen, Sümerlerde ataerkil bir toplum yapısı görülmüştür. Bu nedenle, eğitim hakkı genellikle kız çocuklarına tanınmamış, ayrıca kadın işçiler erkek işçilerden daha düşük ücretle çalıştırılmışlardır (Berktaş, 2021).

M.Ö. 1776'da dünyanın en büyük şehirlerinden biri olan Babil'in ünlü hükümdarı Hammurabi, meşhur kanunlarında tanrıların adalet ilkelerine göre hazırlandığı iddiasında olsa da toplumu üç sınıfa ayırmış ve kadınlara düşük bir değer atfetmiştir. Bu kanunlar kapsamında, sıradan bir kadının hayatına 30 gümüş şekel, köle bir kadının hayatına 20 gümüş şekel değer biçilirken, bir erkeğin yalnızca bir gözü 60 gümüş şekel olarak değerlendirilmiştir. Bu örnek, kadınların toplumsal statüsünü ve hukuki haklarını sınırlayan ataerkil yapıyı açıkça yansıtmaktadır (Harari, 2016; Akay-Şahin, 2023). Buna karşılık, II. Nebukadnezar, (M.Ö. 605-562) karısı Amitis'e olan sevgisi nedeniyle ünlü Babil Asma Bahçeleri'ni inşa ettirmiştir. (Bingham vd., 2010).

Görsel 17. Babil'in Asma Bahçeleri (World History Encyclopedia, 2023).

Asur toplumu ise katı ataerkil bir yapıya sahipti. Kadınlar, evlenene kadar babalarının, evlendikten sonra ise kocalarının himayesi altında yaşamışlardır. Kadınlar, toplumda en ağır cezaları almış ve mülk edinme hakları ellerinden alınmıştır (Erten, 2018; Wiesner-Hanks, 2020). Asur kraliçeleri saygın bir konuma sahip olsalar da resmi yetkilerden mahrum bırakılmışlardır (Akay-Şahin, 2023). Ancak, Asur Kraliçesi Sammu-ramatda, kocasının ölümünden sonra oğlunun küçük yaşta olması nedeniyle yıllarca naiplik yapmış, kendi liderliğinde seferler düzenleyip ihtişamlı yapılar inşa ettirerek Asur'un siyasi gücünü korumuştur (Erten, 2018).

2.2.1.9. Diğer Toplumlarda Kadınlar

Eski İngiliz toplumunda kadın hakları özellikle 19. yüzyılın ortalarına kadar oldukça sınırlıydı. Kadınlar, evlendiklerinde yasal kimliklerini kaybederek eşlerinin malı olarak görülür ve onların vesayeti altında yaşarlardı. Bu durum, “coverture” adı verilen yasal bir ilkeye dayanıyordu, kadınların kendi adlarına mülkiyet edinmeleri veya bağımsız kararlar almaları mümkün değildi. Evlilikten sonra kazandıkları ya da miras yoluyla edindikleri tüm varlıkları eşlerine devredilmiş sayılıyordu (Morris, 2009; Mill, 2021). Kadınların mülkiyet haklarını güvence altına alacak ilk önemli adım, 1870 tarihli “Married Women’s Property Act” ile atıldı. Bu yasa, evli kadınlara kendi kazançları üzerinde hak sahibi olma imkânı tanıdı (Morris, 2009).

Benzer bir şekilde, eski Fransız toplumunda da kadınlar uzun yıllar boyunca ikinci planda kalmıştır. Kız çocukları, dış görünüş ve evlilik odaklı bir eğitim alarak çocukluklarından itibaren kadınlık rollerine hazırlanmışlardır. Kadınlar, akademik bir eğitimden çok ev işleri ve evlilik becerilerine yönelik bir eğitim almışlardır (Akay-Şahin, 2023). Olympe de Gouges, Fransız Devrimi sürecinde kadınların haklarının tanınmasını güçlü bir şekilde savunmuş, Kadın Hakları ve Yurttaşlık Beyannamesi’ni (1791) yayımlayarak, erkeklere sağlanan temel vatandaşlık haklarının kadınlara da verilmesi gerektiğini savunmuştur. Gouges’in ünlü sözü olan “*Kadınların giyotine gitme hakkı varsa, kürsüye çıkma hakları da olmalıdır.*” onun kadınların toplumsal konumuna dair radikal duruşunu yansıtır. Gouges, kadınların haklarını kamuoyuna duyurmaktaki ısrarı nedeniyle devrimci hükümet tarafından tehlikeli görülmüş ve sonunda idama mahkûm edilmiştir. Gouges’in çalışmaları, Fransa’da ve dünya genelinde kadın hakları konusunda farkındalık yaratmış olsa da Fransız kadınları siyasi haklarına ancak 1945 yılında ulaşabilmiştir (Beauvoir, 2021).

Öte yandan, Amerika yerlilerinden oluşan bazı toplumlarda, kadınların erkeğe üstün tutulduğu ve soyun anneden devam ettiği görülmektedir (Wiesner-Hanks, 2020). Anaerkil toplumlar üzerine çalışmalar yapan antropolog Lewis Henry Morgan, Kuzey Amerika'daki yerli toplumları incelediği *The League of the Iroquois* (1851) ve *Ancient Society* (1877) adlı eserlerinde, Iroquois toplumunu ayrıntılı şekilde analiz etmiş ve bu toplumda kadınların toplumsal statüsünün yüksek olduğunu, aile soyunun anneden geçtiğini, dinsel ve siyasi konularda belirleyici roller üstlendiğini ifade etmiştir (Morgan, 1851; 1877).

2.2.2. Türk Tarihinde Kadın Şahsiyetler

Bu bölümde, İslamiyet öncesi dönem, İslamiyet sonrası dönem, Osmanlı Devleti dönemi ve Cumhuriyet dönemi olmak üzere dört ana başlık altında ele alınacaktır.

2.2.2.1. İslamiyet Öncesi Türk Devletlerinde Kadın

İslamiyet öncesi Türk toplumlarında kadınlar, toplumsal, ekonomik, askeri ve siyasi alanlarda oldukça etkili roller üstlenmişlerdir. Hun, Göktürk ve Uygur devletlerinde kadınlar, “hatun” unvanıyla hükümdarın yanında yönetimde söz sahibi olmuş ve önemli kararlara katılmıştır. Göktürklerin inşa ettiği Orhun Anıtları'nda devleti yöneten “han” ve “hatun” kelimelerinin birlikte anılması, kadınların devlet yönetimindeki yerini ve saygınlığını göstermektedir (İnan, 1991). Bu dönemde Türk toplumunun dini inancı olan Gök Tanrı inancına göre evreni yaratan tanrı, yaratma fikrini “Akana” adındaki bir tanrıçadan almıştır. Bu, kadınların manevi alanda da değer gördüğünü göstermektedir. Ayrıca ailede kız evlat sahibi olmayan kadınların tanrıdan kız çocuk istemesi, kadınların toplumsal anlamda kıymet gördüğünü yansıtan bir başka önemli unsurdur (Akay-Şahin, 2023).

Eski Türk toplumlarında, ataerkil yapıya rağmen, ana tanrıça imgeleri önemli bir yere sahip olmuştur. Bu imgelerden biri olan Umay Ana, Orhun Yazıtlarında sıklıkla anılmış, çocukların ve hayvanların koruyucusu olarak saygı görmüştür. Umay Ana figürü, toplumdaki kadınların yalnızca ev içi rollerle sınırlandırılmadığını, manevi anlamda da güçlü bir yere sahip olduklarını yansıtır (Cengiz, 2020). Orhun Yazıtlarında ismi geçen bir diğer önemli kadın Boğarık Hatun'dur. Bizans kaynaklarına göre Boğarık Hatun, büyük bir lider olarak tanınmış ve yüz bin kişilik bir ordunun başkomutanlığını üstlenmiştir. Bu yetki ona, askeri alanda da sorumluluk verilmesi açısından dikkat çekicidir ve dönemin ataerkil yapısında kadınların yönetim ve liderlik alanında desteklendiğini göstermektedir (Kuzakçı-Bölükbaşı, 2019; Cengiz, 2020).

İlk Türk devletlerinde kadınlar, askeri, siyasi, ticaret ve diplomatik alanlarda etkin oldukları gibi mahkemelerde hakimlik yapmaya kadar geniş bir yelpazede görev almışlardır. Örneğin, Hunlarda hatunların elçi kabul ettikleri ve resmî belgelerde han ile hatunun imzalarının birlikte yer aldığı belirtilmektedir. Uygurlarda ise Uluğ Hatun'un mahkeme başkanlığı yapması, kadınların hukuki alanda da aktif rol aldığını göstermektedir (Açıl, 2016; Can, 2011; Cengiz, 2020; Akay-Şahin, 2023). Eski Türklerde eğitime de büyük önem verilmiş ve kız-erkek ayrımı yapılmamıştır. Babanın savaşa gittiği dönemlerde, çocukların eğitimiyle anneleri ilgilenmiş ve bu eğitim sadece davranışlarla sınırlı kalmamış, aynı zamanda at binme ve ok atma gibi fiziksel aktiviteleri de içermiştir (Kuzakçı-Bölükbaşı, 2019). İslamiyet sonrası kurulan ilk Türk-İslam devletlerinde ise kadının toplumdaki konumu, İslami değerler doğrultusunda yeniden şekillenirken, toplumda sahip olduğu önem korunmaya devam etmiştir. İslam öncesi Türk toplumlarında olduğu gibi, İslam sonrası dönemde de kadınlar toplumsal, siyasi ve aile içi rollerinde saygın bir yere sahip olmuş; dini referansların etkisiyle bu roller farklı bir çerçevede yeniden tanımlanmıştır (Ceceli, 2011).

2.2.2.2. Türk İslam Devletlerinde Kadın

İtil Bulgarları, 922 yılında Abbasi halifesinin gönderdiği bir elçilik heyetinin ardından İslamiyet'i kabul eden ilk Türk devleti olmuştur (Koç, 2010). Öte yandan Karahanlılar, 10. yüzyılın ikinci yarısında, özellikle hükümdar Satuk Buğra Han döneminde İslamiyet'i devlet dini olarak benimseyen ve geniş çapta Türk coğrafyasına yayılmasına katkı sağlayan ilk büyük Türk devletidir. Karahanlılar (840-1212) döneminde, Yusuf Has Hacıp tarafından yazılan Kutadgu Bilig adlı eserde çocukların eğitime önem verilmekle birlikte, kız çocuklarının ailesine utanç vermemesi için evde korunması ve küçük yaşta evlendirilmesi gerektiği gibi tavsiyelerde bulunulmuştur. Ayrıca, eserde kadınların güvenilir olmadığından bahsedilmekte, ancak geleneklerine bağlı kadınlar olumlu ifadelerle anılmaktadır (Yusuf Has Hacıp, 2006; Debreli, 2016; Demir, 2021). Buna rağmen, Karahanlılar ve Harzemşahlar döneminde kadınların toplumsal ve siyasi hayatta önemli roller üstlendiği de bilinmektedir. Hakanın eşi olan Katunlar, siyasi hayatın merkezinde yer almış, sarayda ve yönetimde aktif roller üstlenmişlerdir (Ceceli, 2011; Hunkan, 2011).

Benzer şekilde, Selçuklu Devleti'nde de kadınlar, "Hatun" unvanıyla devlet işlerinde önemli roller üstlenmiş, bazen iktidar mücadelelerine doğrudan katılmış ve kendi divanları, vezirleri ve ordularıyla bağımsız siyasi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Örneğin, Altuncan Hatun, bir isyanı bastırmak ve eşini kurtarmak amacıyla ordunun başına geçerek cesur bir

liderlik sergilemiştir. Terken Hatun ise, kendi divanını ve ordusunu kurarak Selçuklu yönetiminde etkili bir pozisyonda yer almıştır. Ayrıca, Gevher Hatun Azerbaycan'ın idaresinden sorumlu olmuş; Ayşe Hatun ise Haçlıların İznik kuşatması sırasında savunmayı üstlenmiştir. Bu isimler, Selçuklu İmparatorluğu'nda kadınların yönetim ve askeri alanda üstlendiği kritik rolleri yansıtmaktadır (Can, 2011; Usta, 2019; Akay-Şahin, 2023). Selçuklu'nun devamı kabul edilen Osmanlı İmparatorluğu ise, kuruluşundan yıkılışına kadar yaklaşık 600 yıl boyunca farklı sosyo-politik ve kültürel değişimlerden geçmiş bir devlet olarak kadınların toplumsal ve siyasi statüleri, dönemin siyasi, sosyal ve kültürel yapısına bağlı değişim göstermiştir (Şimşirgil, 2021).

2.2.2.3. Osmanlı Devleti'nde Kadın

Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemlerinde, kadınların “Hatun” unvanını taşıdıkları ve elçi ya da misafir kabul ettikleri bilinmektedir (Şimşirgil, 2021). Hanedan mensubu kadınlar, sadece devlet yönetiminde etkin roller üstlenmekle kalmamış, aynı zamanda hayırseverlik faaliyetleriyle de adlarından söz ettirmişlerdir. Örneğin, Hayme Hatun hem çocuklarına hem de torunlarına rehberlik etmiş, torunu Osman Gazi'yi yetiştirerek Osmanlı'nın temellerine önemli katkılarda bulunmuştur. Orhan Gazi'nin eşi Nilüfer Hatun, hayırseverliğiyle tanınmış ve yaptırdığı köprüler onun ismiyle anılmıştır. I. Murat'ın eşi ve Yıldırım Beyazid'in annesi Gülçiçek Hatun da benzer şekilde hayırseverliği ile dikkat çekmiştir. Yıldırım Beyazid'in eşi Devlet Hatun hem yönetimdeki etkisi hem de hayırseverlik faaliyetleri ile öne çıkmıştır. Yavuz Sultan Selim'in annesi Ayşe Gülbahar Hatun, Amasya, İstanbul, Giresun, Rize ve Trabzon'da önemli hayır eserleri inşa ettirmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın annesi Hafsa Sultan, Manisa'da yaptırdığı eserlerle bilinirken Osmanlı Devleti'nin yükselme dönemine denk gelen Hürrem Sultan ise dünyanın çeşitli yerlerine yaptırdığı önemli eserlerle tanınmıştır (Sakaoğlu, 2011; Şimşirgil, 2021).

Osmanlı Devleti'nde Harem, kadın eğitiminde önemli bir rol üstlenmiştir. Harem'e giren kızlara öncelikle ahlak, okuma-yazma ve din eğitimi verilmiş; yeteneklerine göre el işleri, piyano, resim ve yabancı dil gibi çeşitli alanlarda da eğitim almaları sağlanmıştır (Şimşirgil, 2021; Ortaylı, 2021). Osmanlı Devleti'nde, padişahların çocuk yaşta tahta çıkması nedeniyle “Valide Sultanlar Çağı” ya da “Kadınlar Saltanatı” olarak adlandırılan 1566-1656 yılları arasındaki dönemde, Hürrem Sultan, Nurbanu Sultan, Kösem Sultan ve Safiye Sultan gibi güçlü kadınların Osmanlı siyasetinde doğrudan etkin olduklarını vurgulanmaktadır (Şimşirgil, 2021; Ortaylı, 2021).

Osmanlı Devleti'nde eğitim, genellikle “sıbyan mektepleri” adı verilen ve kız-erkek çocukların karma olarak eğitim aldığı okullarla başlardı. Bu okullarda ağırlıklı olarak dini eğitim verilmiş; çocukların Kur'an okumayı öğrenmeleri, temel dini bilgiler edinmeleri amaçlanmıştır. Erkek çocukların eğitimlerine medreselerde devam etmeleri daha yaygınken, kız çocukları sıbyan mektebinden sonra genellikle evde özel derslerle eğitimlerini sürdürmüşlerdir. Tanzimat Dönemi ile birlikte kız çocuklarının eğitimine olan ilgi artmış, rüşdiye okullarının kız öğrencilere de açılmasıyla kızların okuryazarlık oranı yükselmeye başlamıştır. Tanzimat sonrası dönemde açılan ilk resmi kız rüşdiyesi olan Cevri Kalfa Kız Rüşdiyesi, kız çocuklarına yönelik örgün eğitimin gelişimi için önemli bir adım olmuştur. (Müderrişoğlu-Esiner, 2019). II. Meşrutiyet Dönemi'nde yükseköğretim kurumları karma eğitime başlamış ve bu dönemde kadınlar güzel sanatlar, konservatuvar gibi alanlarda okuma fırsatına kavuşmuştur (Pir, 2022).

Tanzimat ve Meşrutiyet dönemleriyle birlikte Osmanlı basın yayın hayatında da büyük değişiklikler yaşanmış ve özellikle kadınlara yönelik yayın organlarının sayısında artış olmuştur. Bu dönemde birçok kadın yazar, dergi ve gazetelerde faaliyet göstermiş, kadınların toplumsal statüleri ve eğitimleri gibi konuları gündeme taşımıştır. Bu gazetelerden bazılarının örnek olarak gösterilebilecek olanlar şunlardır: Kadın konusunu ele alan ilk yayın olan “Muhadderat” 1869 yılında yayımlanmış ve kadınların eğitimi üzerinde durmuştur. Ardından “Mürebbi-i Muhadderat” (1875) ve “Ayine” (1875) evlilik, çocuk sağlığı ve eğitimi gibi konulara değinmiştir. 1880 yılında yayımlanan “Aile” kadınları çeşitli konularda bilgilendirmiş, “İnsaniyet” (1883) kadınları aydınlatmayı amaçlamış, “Hanımlar” (1883) ise yabancı dil öğrenmenin önemini vurgulamıştır. 1886'da yayımlanan “Şükufezar” kadın yazarların sesi olurken, “Mürüvvet” (1887) eğitim ve edebiyat konularına odaklanmıştır. Ayrıca, “Parça Bohçası” (1889) ev işleri ve çocuk bakımı üzerine yazılar yayımlamıştır. 1895'te yayımlanan “Hanımlara Mahsus Gazete” ve “Hanımlara Mahsus Malumat” kadınların sesini duyurmaya çalışmış ve onların yaşamlarına dair konuları işlemiştir. “Alem-i Nisvan” (1906) ise Kafkasya'daki Müslüman kadınların içinde bulunduğu zor durumlara çözüm önerileri sunmuştur (Çakır, 2021b; Akay-Şahin, 2023). II. Meşrutiyet ile kadın dergilerinde önemli bir artış yaşanmış ve bu dergilerde kadın eğitimi, hakları ve toplumsal rollerine ilişkin pek çok tartışma yer almıştır. Bu dergilerden bazılarının örnek olarak gösterilebilecek olanlar şunlardır: “Demet” (1908), sağlık, çocuk yetiştirme ve ahlak eğitimi konularında yazılar yayımlarken, “Mehasin” (1908) kadın eğitimi üzerinde durmuş ve kadınların orduya destek vermesini istemiştir. “Kadın” (1908), feminizm, kadın eğitimi ve dünya kadınlarının durumları hakkında bilgiler vermiş, “Genç Kadın” (1908) ise karma

eğitimi desteklemiştir. 1913'te yayımlanan “Kadınlar Dünyası” kadın haklarına odaklanarak feminist hareketleri desteklemiş, “Hanımlar Alemi” (1914) moda ve Avrupa'daki kadınların yaşamlarına dair konulara yer vermiştir. “Osmanlı Kadınlar Alemi” (1914), kadınların bilimsel temellere dayalı olarak toplumda yükselmesini savunmuş, “Kadınlık” (1914) ise kadın eğitiminin çağdaş düzeye çıkarılmasını hedeflemiştir. Aynı dönemde yayımlanan “Seyyale” (1914) çocuk ve ahlak eğitimi konularında yazılar yayımlarken, kadın haklarına da vurgu yapmıştır. “Bilgi Yurdu Mecmuası” (1917), kadınların resmî kurumlarda çalışmasını destekleyerek eğitim konusuna dikkat çekmiştir (Çakır, 2021b; Akay-Şahin, 2023). Akay-Şahin (2023), bu kadın dergilerinin, dönemin kadınlarının birçok hak kazanmasında önemli bir rol oynadığını belirtmektedir.

I. Dünya Savaşı yıllarında (1914-1918), kadınların yaşamında önemli değişiklikler yaşanmış ve toplumdaki rollerinde artış gözlemlenmiştir. Savaş sırasında erkeklerin boşalttığı iş pozisyonlarını kadınlar doldurmuş; ticaret, fabrikalar, devlet daireleri ve belediyeler gibi alanlarda daha aktif rol almışlardır (Akay-Şahin, 2023). Ancak, Aydın'a (2015) göre, kadınların toplumdaki konumunda asıl kırılma noktası Kurtuluş Savaşı (1919-1922) ile yaşanmıştır. Bu dönemde kadınlar cephelerde erkeklerle omuz omuza savaşarak birçok alanda mücadele vermiş ve haklar elde etmeleri için bir temel oluşturmuşlardır. Aydın (2015), bu dönemde Kara Fatma, Gördesli Makbule, Halime Çavuş, Halide Onbaşı (Halide Edip Adıvar), Kılavuz Hatice, Münevver Saime, Nezahat Onbaşı, Şerife Bacı ve Tayyar Rahime gibi kadın kahramanların öne çıktığını ifade etmektedir. Kurtuluş Savaşı yıllarında Halide Edip Adıvar, Zeliha Hanım, Hayriye Melek Tunç, Münevver Saime ve Sabahat Hanım gibi kadınlar sadece cephede savaşmakla kalmamış, işgalcilere karşı halkı bilinçlendirmek amacıyla İstanbul ve İzmir başta olmak üzere Anadolu'nun birçok bölgesinde mitingler düzenleyerek halka hitap etmişlerdir (Özdemir, 2021). Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde başlayan bu toplumsal hareketlilik, Cumhuriyet Dönemi'nde kadınlara yönelik yasal hakların genişletilmesi ve kadınların kamu alanında daha fazla yer almalarıyla yeni bir boyut kazanmıştır (Aydın, 2015).

2.2.2.4. Cumhuriyet Döneminde Kadın

29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Mustafa Kemal, özellikle kadın hakları konusunda önemli adımlar atmış ve bu dönemde birçok inkılap gerçekleştirmiştir. Eğitim alanında yapılan en köklü değişikliklerden biri, 3 Mart 1924 tarihinde çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu olmuştur. Bu kanunla, eğitim-öğretim faaliyetleri Millî Eğitim

Bakanlığı bünyesinde birleştirilmiş ve herkese eşit eğitim hakkı sağlanmıştır (Akyüz, 2012). Bu sürecin sonunda 1925'te Süreyya Ağaoğlu Cumhuriyet'in ilk kadın avukatı, 1930'da Mediha Eldem ilk kadın tıp doktoru, yine 1930'da Esmâ Deniz ilk kadın hemşiresi, 1936'da Ferdane Bozdoğan ise ilk kadın diş hekimi olarak meslek hayatlarına başlamışlardır (Akay-Şahin, 2023). Türk kadınının toplumsal hayatta iş imkanları sunulması amacıyla ihtiyaç duyduğu eğitimi vermek için 1928 yılında Kız Enstitüleri açılmış fakat bu kurumlar zamanla asıl işlevini kaybetmiştir (Erdem, 2015). Bunun yanı sıra kadınlara meslek edindirmek için 1932'de Akşam Kız Sanat Okulları ve 1938'de ev sanatları ile dikiş-nakış kursları açılmıştır. Ayrıca, 1940 yılında kurulan Köy Enstitüleri de kız çocuklarının beceri kazanması ve gelecekte meslek sahibi olmasında önemli bir rol oynamıştır (Erdem, 2015). Ancak enstitülerin yatılı olması, köylülerin kızlarını okula göndermek istememesi gibi sebeplerden dolayı bu okullarda kız öğrenci sayısının oldukça az olduğu bilinmektedir (Tuna, 2009). 1960'lara gelindiğinde de okuryazarlık oranlarında erkeklerin çoğunlukta olduğu, ailelerin kızlarını okutmak istemediği, 1990'lara gelindiğinde okuryazarlık oranlarında bölgesel farklılıklar olduğu, köy ve bucaklarda yaşayan kız öğrencilerin dezavantajlı olduğu belirtilmektedir (Kayadibi, 2003). 2011-2012 yıllarına gelindiğinde okullaşma oranlarının da artmasıyla eğitimde iyileşmelerin yaşandığı ancak yine de okuma yazma bilmeyen her 10 kişiden 8'inin kadınlardan oluştuğu (Özaydınlık, 2014), 2012-2013'te ortaöğretimin zorunlu hale getirilmesiyle kız çocukların eğitiminde gelişmeler olduğu ifade edilmektedir (Tor ve Ağılı, 2006).

Tüm bu gelişmelere rağmen, Türk kadınının eğitim ve sosyal hayattaki temsili istenen düzeyde değildir (Köse, 2011). Hemen hemen her alanda başarıya ulaşmış kadınlar olsa da bunların eğitim müfredatlarında, kendilerine yer bulmadığı ve topluma katkılarının yeterince vurgulanmadığı görülmektedir (Bulut, 2024). Örneğin, Türk Kanser Araştırma ve Savaş Kurumu'nun kurucusu Fatma Perihan Çambel, Uluslararası Sosyal Bilim Konseyi'nde (ISSC) başkan yardımcılığına seçilen ilk Türk kadın Çiğdem Kağıtçıbaşı, "PIS" adı verilen yıldız kümelerini keşfeden Paris Pişmiş, uzay araştırmalarında ilk Türk kadın olarak dikkat çeken Dilhan Eryurt, ABD'deki Goddard Uzay Araştırmaları Enstitüsü'nde çalışan tek kadın Bilge Demirköz, Harvard Üniversitesi Genç Akademi üyeliğine seçilen ilk Türk bilim kadını Canan Dağdeviren, Büyük Fikirler Listesi'ne giren Feryal Özel ve 35 yaş altı Yenilikçiler Listesi'nde yer alan Naşide Gözde Durmuş gibi isimler bunlardan bazılarıdır (Bulut, 2024).

Geçmişten günümüze her alanda ve her toplumda başarıya ulaşmış kadınların sayısı çok olsa da bunların zamanın şartları ve bakış açıları nedeniyle çok göz önünde olmadığı görülmektedir. Tarihi oluşturan iki ana unsurdan birisi olan kadınların yok sayılmasının tam

anlamıyla geçmişi bilmemize haliyle günümüzü anlamamıza ve dahi geleceği yordamamıza engel olacağı aşıkardır. Dolayısıyla, tarih boyunca öne çıkan uygarlıklar ve devletlerde kadınların toplum içindeki yerlerini ve rollerini incelemek, onların tarihsel ve toplumsal katkılarını kavramak bu açıdan elzemdir. Dolayısıyla toplumun geleceğinin inşa edildiği eğitimde kadın temsiliinin boyutlarının bilinmesi var olan eksikliklerin giderilmesi adına da oldukça önemlidir.

2.3. Ders Kitapları ve Öğretim Programlarında Kadın Şahsiyetler

Ders kitapları, mevcut öğretim programlarına uygun olarak hazırlanmakta olup, Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından birçok kriterler açısından değerlendirmeye tabi tutulmaktadır (Aydın, 2018). Cinsiyet ve kadın-erkek eşitliğine yönelik standartlar da bu süreçte dikkate alınan önemli ölçütler arasındadır (TTKB, 2021). Bu bağlamda, ders kitaplarının eşitlik ilkesi doğrultusunda, cinsiyet temelli önyargılardan arındırılarak rollerin dengeli bir şekilde sunulması, doğru ve kapsayıcı bir eğitim materyali hazırlanması açısından büyük önem taşır (Aydın, 2018; TTKB, 2021).

2.3.1. Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ve Öğretim Programlarında Kadın Şahsiyetler

İlk defa 1916'da ABD'de okutulmaya başlanan Sosyal bilgiler dersi, bu devletin etkisi altındaki ülkelerde de zaman içerisinde kendisine yer bulmuştur. Bunlardan birisi olan Türkiye'de 1968 programıyla ilkokulda okutulmaya başlamış, günümüzde de 4-7. sınıflarda mihver bir ders olarak kendisine kalıcı bir yer edinmiştir.

Sosyal bilgiler dersi öğretim programları kadın karakterlere ve kadın haklarına yer vermesi açısından değerlendirildiğinde, 1968 ve 1973 öğretim programında kadın karakterlere ait herhangi bir kazanım bulunmadığı (MEB, 1968, 1973) 1998 programında ise Türk kadın hakları ve Türk kadının tarihteki yeri gibi ifadelerin eklendiği görülmektedir (MEB, 1998). 2005 programında diğer yıllara nazaran kadın karakterler, kadının konumu ve kadın hakları gibi temalara daha fazla yer verilmekle birlikte 6. sınıfta Demokrasinin Serüveni adlı ünite "Türk tarihinde kadının konumu ile ilgili örnekleri, kadın haklarının gelişimi açısından yorumlar" şeklinde doğrudan kadın haklarıyla ilgili bir kazanımın bulunması önemlidir (MEB, 2005). 2018 Programı'nda ise 6. sınıfta "Türk tarihinden ve güncel olaylardan yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark eder" (MEB, 2018) kazanımına yer verilmiştir. Kaptan ve Turgut (2019) birlikte yapmış oldukları çalışmada 2018 sosyal bilgiler öğretim programında kadın ifadesinin sadece bir kez geçtiğini

ve dersin kadın erkek eşitliği işlevini yerine getirmediğini, kadın konularına gereken önemin verilmediğini ifade etmektedirler. 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda kadın temsiline dair bazı önemli değişiklikler yer almaktadır. Programda özellikle kadınların eğitim, bilim ve spor gibi alanlardaki başarılarına daha fazla vurgu yapılmıştır (Bulut, 2024). Örneğin, 4. sınıf programında Cumhuriyet döneminde kadınlara verilen eğitim ve seçme-seçilme hakları gibi kazanımlar ele alınmış, ayrıca sosyal bilimciler arasında Afet İnan ve Ufuk Esin gibi isimlerin çalışmalarına öğrencilerin araştırma ödevlerinde yer verilmesi önerilmiştir. 7. sınıf düzeyinde ise Türk toplumunun milli meselelerdeki tutum ve davranışlarına yönelik örnekler arasında Türk Kadın Milli Takımının voleybolda ve Sümeyye Boyacı'nın yüzme alanındaki dünya şampiyonlukları gibi başarılar vurgulanmıştır. Ayrıca, Türkiye'de demokrasinin gelişim süreci anlatılırken kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınması gibi önemli demokrasi adımları ele alınmıştır (MEB, 2024). Bu programla birlikte, kadınların tarihsel ve toplumsal katkılarının daha fazla tanınmasına yönelik çabalar görülmekte olup, bilim, spor ve eğitimdeki kadın başarılarının daha geniş bir perspektiften öğrencilere sunulması hedeflenmektedir (Bulut, 2024).

Ders kitapları hazırlanma sürecinde öğretim programlarının hedef ve içerikleri en önemli belirleyici faktör olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, programlarda öncü kadın temsiline daha fazla yer verilmesi ve genel toplumsal rollerine dair katkılarının işlenmesi, ders kitaplarında da kadın karakterlerin daha görünür hale gelmesine olanak tanıyacaktır. Fakat ders kitaplarının kadın karakterlerin hem nicelik hem de nitelik olarak yetersiz ayrıca imajların da genellikle olumsuz olduğu belirtilmektedir (Köse, 2011; Karakuş ve Çoksever, 2019; Köse, 2023). Bu durum, kadınların tarihsel ve toplumsal süreçlerdeki rollerinin yeterince tanıtılmamasına ve öğrencilerde eksik bir algının oluşmasına neden olabilmektedir.

2.3.2. Tarih Ders Kitapları ve Öğretim Programlarında Kadın Şahsiyetler

Millî Eğitim Bakanlığı ve Talim Terbiye Kurulu tarafından hazırlanan öğretim programları, ders kitaplarının içeriğini şekillendirerek eğitim sürecinde öğrencilere kazandırılacak bilgi ve becerilerin sınırlarını çizer (Aydın, 2018). Bu programlar, yalnızca öğretim materyallerinin ana temasını belirlemekle kalmaz; aynı zamanda tarih ders kitaplarının içeriklerinde kadın ve erkek rollerinin sunumunu da doğrudan etkiler. Bu bağlamda, 2007 yılında düzenlenen 9. sınıf tarih dersi programı, tarihsel süreçte medeniyetlerin ve kültürlerin oluşumuna katkıda bulunan bir özne olarak “insan” kavramını öne çıkararak, kadın ve erkeğin toplumsal katkılarının eşit bir temelde ele alınması

gerektiğini vurgulamaktadır (MEB, 2007). Program, tarih yazıcılığında “kadın tarihi” perspektifine yer verilmesi gerektiğini vurgularken, Göktürk Devleti kazanımlarında Türk toplumundaki kadınların konumuna, Türkiye Selçukluları konusunda ise Bacıyan-ı Rum gibi kadın örgütlenmelerinin incelenmesine yönelik kazanımları içerir. Bu çerçevede öğrencilerin tarih boyunca kadınların toplumdaki rollerini araştırma ve anlama yönünde teşvik edilmesi hedeflenmiştir (Aktaş ve Özmen, 2014). 2011 tarihli 10. sınıf tarih ders programında kadın karakterlere ilişkin kazanımlar dikkat çekmektedir. Programda, Dede Korkut hikâyelerindeki kadın rollerinin analiz edilmesi, Osmanlı kadınlarının 15. ve 16. yüzyıllardaki gözlemleriyle ilgili kompozisyonlar yazılması, Islahat Fermanı’nın kadınlar için önemini drama yoluyla aktarılması gibi etkinlikler bulunmaktadır. Ayrıca, kadınların yayıncılık faaliyetleri ve Fatma Aliye’nin eğitim ile kadın hakları konusundaki çalışmalarına özel olarak yer verilmiştir (MEB, 2011). Bu unsurlar, kadın karakterlerin tarih programlarında daha görünür hale getirilmesini amaçlamaktadır (Aktaş ve Özmen, 2014). 2011 tarihli 11. sınıf tarih ders programı, kadınların tarihsel rolüne dair etkinlikler ve açıklamalar içermektedir. Programda, özellikle Türk devlet geleneğinde hükümdar ailesine mensup kadınların yönetim üzerindeki etkilerinin araştırılmasına yönelik kazanımlar yer alır (MEB, 2011). 2024 Tarih Öğretim Programı’nda ise, özellikle 9. sınıf kazanımlarında Eski Çağ medeniyetlerinde aile, kadın ve hukukun toplumsal düzeni sağlamadaki rolüne yönelik vurgular yapılmıştır. Bu kazanımlar, öğrencilerin tarihsel süreç içinde aile ve kadın kavramlarını daha iyi anlamalarını, farklı medeniyetlerin bu konularda getirdiği yazılı ve yazısız düzenlemeleri karşılaştırarak değerlendirmelerini hedeflemektedir (MEB, 2024). Geçmişten günümüze öğretim programlarının incelenmesi, kadın temsiliinde olumlu gelişmeler olduğunu ortaya koysa da bu gelişmelerin ders kitaplarına nasıl yansıdığı ayrıca önemlidir. Tarih ders kitapları üzerine yapılan araştırmalarda Artemur, Çimen ve Bayhan (2019), cinsiyetçi bakış açısının sürdüğünü ve erkek karakterlerin görsel ve metinsel temsillerinin arttığını belirtmiştir. Akay-Şahin ve Açıkalın (2021) ise kadın karakterlerin sınırlı ve genellikle ev içi rollerle kısıtlandığını, erkeklerin daha çeşitli roller üstlendiğini vurgulamıştır. Diğer çalışmalar da kadın karakterlerin yetersiz temsiline dikkat çekmektedir (Aktaş ve Özmen, 2014; Aydın, 2022).

Genel olarak tarih ders kitaplarının, kadını görünmez kılan bir içeriğe sahip olduğu (Dilek, 2012), kadın karakterlerin etkin rollerde yeterince temsil edilmediği (Akay-Şahin ve Açıkalın, 2023) ve kitapların erkeklerin lehine, kadınların ise aleyhine bir temsil oluşturduğu ifade edilmektedir (Demircioğlu, 2014). Bu durum, tarih ders kitaplarının sıklıkla “erkeklerin tarihini anlatan kitaplar” olarak nitelendirilmesine neden olmaktadır (Dere ve Ülker, 2022).

2.4. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarında ve öğretim programlarında kadın şahsiyetler üzerine yapılan çalışmalar incelenecektir.

Ulusal Araştırmalar

Başoğlu (1996), “*Lise tarih kitaplarında kadının görünmezliği, Orta Asya Türk kadın tarihi*” adlı çalışmasında, lise tarih ders kitaplarının ataerkil bir ideolojiyle yazıldığını ve bunun bir sonucu olarak kadın tarihinin hak ettiği yeri bulamadığı sonucuna ulaşmıştır.

Köse (2004), “*Tarih öğretiminde kadın ve Türk kadın imajı*” adlı çalışmasında, kadınların genellikle “iyi bir anne ve iyi bir eş” gibi kavramlarla sunulduğunu belirterek bu durumu, tarihin erkekler tarafından ve erkek bakış açısıyla yazılmasına bağlamaktadır. Bu duruma çözüm olarak Millî Mücadele, kültür, sanat ve sosyal olaylarda kadınların okuma parçaları ve görsellerle ders kitaplarına daha fazla yansıtılması gerektiğini vurgulanmaktadır.

Zor (2008), “*Geçmişten günümüze Türk kadını ve bunların ilköğretim 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarına yansımaları*” adlı çalışmasında, 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında kadın karakterlerin yeterince temsil edilmediğini ve mevcut temsilin görsel, biyografi ya da okuma parçası gibi materyallerle desteklenmediğini tespit etmiştir. Çalışmada, ders kitaplarında kadın karakterlere yönelik daha fazla görsel, metin, afiş, anı ve okuma parçası gibi materyallerin kullanılması gerektiği belirtilmiştir.

Can (2009), “*Tarih ders kitaplarında kadının görünen yüzü*” adlı çalışmasında, sosyal bilgiler ders kitaplarında kadınların genellikle görünmez olduğunu ve çoğunlukla önemli erkek şahsiyetlerin kızı ya da eşi olarak sunulduğunu belirtmiştir. Çalışmada, yalnızca büyük başarılarla imza atan kadınlara yer vermenin yetersiz olduğu, sıradan kadınların da tarih kitaplarında temsil edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Demirel (2010), “*Sosyal Bilgiler ders kitaplarında cinsiyet ayrımcılığı*” adlı çalışmasında, 1928-2008 yılları arasında kullanılan ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarını cinsiyet ayrımcılığı açısından incelemiş ve kadın ile erkek karakterler arasında belirgin bir sayısal fark olduğunu tespit etmiştir. Çalışmada, ders kitaplarının cinsiyetçi yaklaşımlardan arındırılarak yeniden yazılması ve bu değişimin öğretmen eğitimi süreçlerinde de dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır.

Çelik (2016), “*Tarihî süreçte Türk Kadını imgesinin Sosyal Bilgiler güncel ders kitaplarına yansımaları*” adlı çalışmasında, 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında Türk kadınının tarihsel süreçteki toplumsal konumunu incelemiş ve farklı dönemlerde saygın bir şekilde temsil edildiğini tespit etmiştir. İlk Türk devletlerinde eşitlik vurgulanırken,

İslamiyet’le birlikte toplumsal değişimlerin kadının statüsüne yansıdığı, Osmanlı’nın son döneminde kadın haklarının geliştiği ve Millî Mücadele’de fedakâr rollere dikkat çekildiği belirtilmiştir. Cumhuriyet döneminde ise kadınların eğitim ve siyasi haklarda eşitlik kazandığı vurgulanmıştır.

Alpargu ve Çelik’in (2016), “*Türkiye’de güncel tarih ders kitaplarında kadın tarihinin yeri*” adlı çalışmalarında, Türkiye’deki ortaöğretim tarih ders kitaplarını incelemiş ve bu kitapların kadın tarihine bağımsız bir bölüm ayırmadığını, ancak tarih konuları içinde kadınlara yer verdiğini tespit etmişlerdir. Bununla birlikte, kadınların ekonomik rollerinin yeterince ele alınmadığı belirtilmiştir. Araştırmada, kadın tarihi üzerine yapılan çalışmaların artırılarak ders kitaplarına daha kapsamlı şekilde yansıtılması gerektiği ifade edilmiştir.

Belenli ve Avaroğulları (2017), “*20. Yüzyılda Türkiye’de Kadın Konusunun Tarih Derslerinde Öğretime Yönelik Bir Değerlendirme: Türk Kadınlar Birliği ve Faaliyetleri*” adlı çalışmada, Türk Kadınlar Birliği’nin faaliyetlerinin tarih derslerinde kullanılmasının, erkek odaklı tarih algısını kırarak öğrencilerin ortak bir tarih bilinci geliştirmesine katkı sağlayacağı vurgulanmıştır.

Fidan (2019), “*Sosyal Bilgiler ders kitaplarında toplumsal cinsiyet*” adlı çalışmasında, sosyal bilgiler ders kitaplarında kadınların geri planda kaldığını ve erkeklere kıyasla sayısal olarak oldukça az temsil edildiğini tespit etmiştir. Çalışmada, bu sorunun çözümü için okullarda örtük program, öğretmen tutumları ve eğitimde dil kullanımı gibi cinsiyetçi ayrımcılıkla ilgili konularda daha fazla araştırma yapılması gerektiği önerilmektedir.

Akay-Şahin ve Açıkalın (2021), “*Gender representation in elementary and middle school social studies textbooks in Turkey*” adlı çalışmalarında, güncel sosyal bilgiler ders kitaplarında kadın karakterlerin görsellerle nasıl temsil edildiğini analiz etmişlerdir. Araştırma, sosyal bilgiler ders kitaplarında kadınların yetersiz temsil edildiğini ve mevcut temsillerde kadınların sıklıkla ev işleri, çocuk bakımı ve iş ortamında erkeklere kıyasla daha düşük pozisyonlarda gösterildiğini ortaya koymaktadır.

Akay-Şahin ve Açıkalın (2023), “*Türkiye’deki ortaöğretim Tarih ve Sosyal Bilimler ders kitaplarında kadın şahsiyetler*” adlı çalışmalarında, tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarında kadın şahsiyetlerin tarihte, sanatta, siyasette ve bilimde önemli roller üstlenmiş olmalarına rağmen yeterince temsil edilmediğini ve çoğunlukla bir erkeğin yakını olarak betimlendiklerini tespit etmişlerdir. Araştırmacılar, ders kitaplarında kullanılan dilin daha hassas ele alınması gerektiğini vurgulayarak, erkek egemen söylemlerden ve kadınları dışlayan ifadelerden kaçınılmasının önemine dikkat çekmişlerdir. Örneğin, “bilim adamı”

yerine “bilim insanı”, “iş adamı” yerine “iş insanı”, “devlet adamı” yerine “devlet insanı” gibi cinsiyetten bağımsız ifadelerin kullanılmasını önermektedirler.

Bulut (2024), “*Representation of women in the 2018 and 2024 social studies curricula and textbooks*” adlı çalışmasında, 2018 ve 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programları ile ders kitaplarında kadın figürlerin yetersiz temsil edildiğini vurgulamış ve bilim, siyaset, ekonomi ve sanat gibi alanlarda yer alabilecek kadın karakterlere örnekler sunmuştur. Araştırmacı, kadın figürlerin eğitim materyallerinde daha çeşitli rollerde temsil edilmesinin, kız öğrencilerin rol modeller bulmasına ve duygusal gelişimlerine katkı sağlayacağını belirtmiştir.

Uluslararası Araştırmalar

Crocco (2006), “*Gender and Social Education: What’s the problem?*” adlı çalışmasında, dünya genelinde kadınlar ve erkekler hakkında yanlış ve eksik anlayışların, okullarda öğretmenler ve öğrenciler arasında sorunlara yol açtığını vurgulamıştır. Çözüm olarak, sosyal bilgiler müfredatının yeniden yazılması ve kadınların katkılarını küçümseyen ifadelerin ders kitaplarından çıkarılması gerektiğini savunmuştur.

Powers (2007), “*Gender equity in social studies*” adlı çalışmasında, sosyal bilgiler ders kitaplarında cinsiyet eşitliğine yeterince yer verilmediğini tespit etmiş ve ders kitaplarının cinsiyet eşitliği açısından yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini savunmuştur.

Crocco (2008), “*Gender and Sexuality in Social Studies*” adlı çalışmasında, 1990 sonrası sosyal bilgiler alanında cinsiyet üzerine yapılan araştırmaları incelemiştir. Çalışmaların çoğunun Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada kaynaklı olduğunu belirten Crocco, sosyal bilgilerde cinsiyet konusunun yeterince ele alınmadığını vurgulamaktadır.

Chiponda ve Wassermann (2011), “*Women in History textbooks-What message does this send to the youth?*” adlı çalışmalarında, tarih ders kitaplarının içeriklerinin öğrenciler tarafından sorgulanmadan doğru kabul edildiğini vurgulamışlardır. Tayvan, Birleşik Devletler, Birleşik Krallık, Rusya ve Güney Afrika’daki tarih ders kitaplarına ilişkin araştırmalarda, kadınların genellikle yetersiz veya yanlış temsil edildiği ve çoğu zaman dışlandığı tespit edilmiştir. Araştırmacılar, bu sorunun çözümü için akademisyenler, ders kitabı yazarları ve toplumun iş birliğiyle kadınların tarihteki rollerinin daha belirgin hale getirilmesi ve ders kitaplarında kadın-erkek temsillerinin daha dengeli olması gerektiğini önermektedirler.

Brugar ve arkadaşları (2014), “*Where are the women?: A classroom inquiry into*

social studies textbooks” adlı çalışmalarında, öğrencilerle birlikte sosyal bilgiler ders kitaplarındaki cinsiyet eşitliği temsillerini eleştirel bir yaklaşımla incelemişlerdir. Çalışma, kadın temsillerinin yalnızca sayısal bir eksiklik olmadığını, aynı zamanda kadınların güç, fırsat ve kaynaklara erişimini ele alan daha derin konuların dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, politik, sosyal ve ekonomik alanlarda kadın temsillerinin önemine dikkat çekilmiştir.

Hahn ve arkadaşları (2014), “*Gender equity in social studies*” adlı çalışmalarında, sosyal bilgiler öğretim programlarının ve ders kitaplarının cinsiyet eşitliğine yeterince önem vermediğini tespit etmişlerdir. Araştırmada, müfredatın eşitlikçi bir perspektifle yeniden tasarlanmasının, kadın-erkek eşitliğini teşvik edebileceği vurgulanmıştır. Çalışma, müfredatın kadınların tarihsel süreçteki önemini vurgulaması ve daha kapsayıcı bir yaklaşım benimsemesi gerektiğini önermektedir.

Shah (2016), “*Gender Analysis of Primary Social Studies Textbooks in Nepal. Modern Research Studies*” adlı çalışmasında, 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını içerik analizi yöntemiyle incelemiş ve erkek karakterlerin kadınlara kıyasla daha fazla temsil edildiğini tespit etmiştir. Çalışma hem erkek hem de kadınların genellikle geleneksel rollerle sunulduğunu ve kitapların cinsiyet dostu olmayan içerik, karakter ve aktiviteler barındırdığını ortaya koymuştur. Shah, ders kitaplarının cinsiyet eşitliği açısından yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Sefa-Nyarko ve Afram (2019), “*Gender in national history narratives in social studies textbooks for Ghana*” adlı çalışmalarında, Gana’daki sosyal bilgiler ders kitaplarında erkeklerin kadınlara kıyasla daha üstün rollerde temsil edildiğini tespit etmişlerdir. Erkekler prestijli meslekler ve kahramanca işler ile ilişkilendirilirken, kadınların bu tür pozisyonlarda yeterince yer bulamadığı belirtilmiştir. Çalışma, ders kitaplarında cinsiyet tarafsızlığını sağlamak için duyarlı politikaların uygulanmasını önermektedir.

Budhathoki (2023), “*Gender Representations in Social Studies Textbooks at Grade Three and Four*” adlı çalışmasında, Nepal’deki sosyal bilgiler ders kitaplarının erkek egemen bir bakış açısıyla yazıldığını ve geleneksel, ataerkil rolleri barındırdığını tespit etmiştir. Kadın temsillerinin metin ve görsellerde yetersiz olduğu ve bunun çocukların özgüvenini olumsuz etkileyebileceği vurgulanmıştır. Ders kitaplarının cinsiyet eşitliği açısından yeniden düzenlenmesi önerilmektedir.

III. BÖLÜM

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, verilerin toplanması ve analizi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, yazılı belgelerdeki içeriklerin dikkatlice ve sistematik bir şekilde incelenmesini sağlayan bir yöntemdir (Wach, 2013). Özellikle eğitim araştırmalarında ders kitapları gibi kaynakların değerlendirilmesi için uygun olan bu yöntem, araştırmacılara hem elektronik hem de basılı kaynakları derinlemesine inceleme olanağı sunar (Özkan, 2019). Ders kitapları, tarihsel süreçteki toplumsal normların ve değerlerin izini sürmek açısından zengin birer belge olarak, eğitim araştırmalarında büyük önem taşımaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu yöntem, tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarının tarihsel sürecini ve değişen kadın temsillerini analiz etmede güçlü bir araç olarak görülmektedir (Bowen, 2009). Belgeler aracılığıyla geçmişin izleri takip edilerek belirli bir dönemde hâkim olan toplumsal normların ve değerlerin gün yüzüne çıkarılması mümkün olmaktadır (Özkan, 2019). Bu kapsamda doküman incelemesi, kadın şahsiyetlerin eğitim materyallerindeki temsillerini farklı dönemlerde karşılaştırmak için gerekli bir yöntemdir. Ayrıca, bu yöntem uzun bir zaman dilimindeki ders kitaplarında yer alan kadın temsillerinin nitel ve nicel olarak karşılaştırılmasına da imkân tanımaktadır. Örneğin, tarihsel belgelerin incelenmesi; kadınların görünürlüğü, rollerinin sınırlandırılması ve zaman içindeki değişimleri, verilerin doğrudan gözlem ve yorumlanmasıyla değerlendirilebilir. Bu yöntemin seçilmesi, araştırmanın nesnelliğini ve güvenilirliğini artırır; zira doküman incelemesi, araştırmacıya belgelerdeki dil ve temsil örüntülerini ortaya koyarak tarihsel değişimleri bilimsel bir bakış açısıyla değerlendirme fırsatı sunmaktadır (Wach, 2013). Bu nedenle geçmişten günümüze tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan kadın şahsiyetlerin incelendiği bu çalışmada amaca uygun olarak doküman incelemesi yöntemi tercih edilmiştir.

3.2. Verilerin Toplanması

Bu araştırmada, 1930 ile 2024 yılları arasında okutulan tarih ve sosyal bilgiler ders kitapları incelenmiştir. Ancak, söz konusu dönem boyunca okutulan tüm ders kitaplarına erişim mümkün olmamıştır. Erişilebilen ders kitapları, internet üzerinden satış yapan sahaf siteleri (<https://www.nadirkita.com/>, <https://www.kitantik.com/>) aracılığıyla Mart, Nisan ve Mayıs aylarında satın alınarak temin edilmiştir. Güncel ders kitaplarına Millî Eğitim Bakanlığı'nın resmi platformu olan Eğitim Bilişim Ağı (EBA) üzerinden ve 2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'ne uygun şekilde hazırlanan ders kitapları ise <https://tymm.meb.gov.tr/ders-kitapları> adresinden dijital ortamda, 20.09.2024 tarihinde erişilmiştir.

3.3. Çalışma Grubu

Araştırma dahilinde toplamda 30 kitap incelenmiştir. İncelenen kitapların listesi tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Çalışmada Kullanılan Ders Kitapları

Yazar	Kitap Adı	Yıl	Yayın
Hamit ve Muhsin TTTC.	Türkiye Tarihi	1930	Devlet Matbaası-İstanbul
TTTC.	Türk Tarihinin Ana Hatları ve Methal Kısmı	1930	Devlet Matbaası-İstanbul
TTTC.	Tarih I. Tarihten Evvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar	1931	Devlet Matbaası-İstanbul
TTTC.	Tarih II. Orta Zamanlar	1931	Devlet Matbaası-İstanbul
TTTC.	Tarih III. Yeni ve Yakın Zamanlarda Osmanlı-Türk Tarihi	1931	Devlet Matbaası-İstanbul
TTTC.	Tarih IV. Türkiye Cumhuriyeti	1931	Devlet Matbaası-İstanbul
TTTC.	Orta Mektep İçin Tarih I.	1934	Devlet Matbaası-İstanbul
TTTC.	Orta Mektep İçin Tarih III.	1938	Devlet Basımevi-İstanbul
Mansel A., Baysun C. ve Karal Z.	Orta Çağ Tarihi	1941	Maarif Matbaası-İstanbul
Unat F. R.	Orta Okul İçin Tarih I.	1947	Milli Eğitim Basımevi-İstanbul
Akşit N. ve Oktay E.	Tarih 1 İlk Çağ	1950	Remzi Kitapevi-İstanbul
Akşit N. ve Oktay E.	Tarih II. Öğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri	1953	Milli Eğitim Basımevi-İstanbul
İnal E. ve Ormancı N.	Tarih Orta I.	1962	İnkılap ve Aka Kitapevi-İstanbul
Oktay E.	Tarih Ortaokul III	1969	Atlas Yayınevi-İstanbul
Erdem S., Parmaksızoğlu İ. ve Konuk İ.	Sosyal Bilgiler Orta 2	1974	Remzi Kitapevi-İstanbul
Öztuna Y.	Tarih Lise III.	1976	MEB Devlet Kitapları-İstanbul
Çalapala R.	Sosyal Bilgiler 4. Sınıf	1978	İnkılap ve Aka Kitapevi-İstanbul
Çalapala R.	Sosyal Bilgiler 5. Sınıf	1978	İnkılap ve Aka Kitapevi-İstanbul
Akşit N., Sanır F. ve	Sosyal Bilgiler 2. Sınıf	1979	Milli Eğitim Basımevi-

Asal T.			İstanbul
Şirin V.	Tarih Lise III.	1986	Milsan Basın Sanayi-İstanbul
Oktay E.	Tarih Lise III.	1990	Atlas Kitabevi-İstanbul
Akşit N.	Ortaokul Milli Tarih II.	1995	Devlet Kitapları-İstanbul
Meydan K.	Sosyal Bilgiler 6	1999	Milli Eğitim Basımevi-İstanbul
Güneş A. ve Özbek S.	Lise Tarih 2	2002	Tutibay Yayınları-Ankara
Tekten Z.	Sosyal Bilgiler 6. Sınıf	2015	Yakın Çağ Yayınları-Ankara
Tüysüz S.	Sosyal Bilgiler 4. Sınıf	2018	Tuna Matbaacılık-Ankara
Kurt Ö.	T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük	2019	Gezegen Yayıncılık-Ankara
Bağcı Ö. ve Bildik F.	Ortaöğretim Tarih 11	2020	Özgün Matbaacılık-Ankara
Şahin E.	Sosyal Bilgiler 6. Sınıf	2023	Anadol Yayıncılık-Ankara
Kaymakçı S., Doğan Y., Kırpık G. ve Toptaş K.	Tarih 9. Sınıf	2024	Devlet Kitapları

3.4. Verilerin Analizi

Doküman analizi; gözden geçirme, ayrıntılı okuma ve yorumlama aşamalarını içerir (Bowen, 2009). Yıldırım ve Şimşek'e (2011) göre veri analizi süreci şu aşamaları içermelidir: analize konu olan veriden örneklem seçme, kategorileri geliştirme, analiz birimini saptama ve sayısallaştırma.

Analize konu olan veriden örneklem seçme: Doküman analizi, farklı dönemler arasındaki değişimleri ve süreklilikleri karşılaştırmalı olarak incelemeye olanak tanımaktadır. Bu nedenle, çalışma kapsamında 1930 ile 2024 yılları arasında okullarda okutulan tarih ve sosyal bilgiler ders kitapları, dört döneme ayrılarak analiz edilmiştir: Türk Tarih Tezi Dönemi (1931-1942), Hümanist Tarih Anlayışı Dönemi (1942-1961), Türk İslam Sentezi Dönemi (1961-2005) ve Pedagojik Dönem (2005-2024). Bu kitaplarda İstiklal Marşı, içindekiler kısmı, ders kitabı organizasyon şeması, sözlük, kaynakça ve kronoloji kısımları hariç, birinci üniteden itibaren yer alan tüm metinler çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Örneklem seçiminde, kolay örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemin tercih edilme nedeni, araştırmacının çalışmanın kapsamına uygun kitaplara erişimini kolaylaştırması ve zaman ile maliyet sınırlamalarını aşmayı sağlamasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu yöntem çerçevesinde, dört dönemden temsili nitelikte olan kitaplara ulaşılmış ve analiz edilmek üzere çalışma kapsamına alınmıştır. Yöntemin kullanımıyla, kadın karakterlerin temsiliyetine ilişkin meydana gelen değişiklikleri detaylı bir şekilde incelemek ve bu bağlamda uzun vadeli eğilimleri ortaya çıkarmak hedeflenmiştir. Örneklemenin seçilme amacı, zaman içinde kadın karakterlerin temsiliyetine ilişkin meydana gelen değişiklikleri belirlemek ve bu değişimleri analiz etmektir. Yıldırım ve Şimşek'e (2011) göre, kitaplarda kapsanan her konu ve üniteyi araştırma kapsamına dahil etmek yerine örnekleme yoluna gidilmesi uygun bir yöntemdir.

Kategorileri geliştirme: Bu çalışmada, ders kitaplarındaki kadın karakterlerin temsillerini daha sistematik ve anlamlı bir şekilde analiz etmek amacıyla ilk olarak kodlama

yapılmıştır. Bu doğrultuda kadın temsilleri; mesleki roller, siyasi ve toplumsal roller, kahramanlık, sanat ve kültür, bilim ve teknoloji, dini ve mitsel karakterler, hayali karakterler olarak kodlara ayrılmıştır. Kodlama sürecinin güvenilirliğini artırmak amacıyla, kodlamalar yapılırken alanında uzman akademisyenlerden görüş alınmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda kodlama süreci gözden geçirilmiş ve kodların geçerliliği ile tutarlılığı sağlanmıştır. Kodlama aşamasının ardından, analiz edilen verilerin daha geniş bir perspektiften değerlendirilmesi için kategori oluşturma aşamasına geçilmiştir. Bu aşamada benzer kodlar, karakterlerin ait oldukları tarihsel dönem, kitaplarda üstlendikleri toplumsal roller (örneğin, yönetici, öğrenci, vs.), olumlu, olumsuz veya nötr temsilleri ve kültürel mensubiyetleri dikkate alınarak kategorize edilmiştir. Bu doğrultuda, kitap adı, yayın yılı, karakterler, kategori, temsil biçimi, dönem ve mensubiyet olmak üzere yedi ana başlık altında sınıflandırma yapılmıştır. Kategoriler, araştırmanın amacına uygun olarak verileri gruplandırmaya ve belirli bir temanın veya konunun nasıl temsil edildiğini analiz etmeye yardımcı olmaktadır (Bowen, 2009). Kadın karakterlerin olumlu, olumsuz veya nötr ifadelerle temsil edilip edilmediklerine karar verilirken, ders kitaplarında sunulma biçimleri esas alınmıştır. Örneğin, kullanılan dil ve sıfatlar dikkatle analiz edilmiş; kadın karakterler, “entrikacı,” “cahil” gibi negatif anlam taşıyan ifadelerle sunulmuşsa, bu temsiller olumsuz olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, öznel ve yanlı yorumlar da önemli bir kriter olarak ele alınmıştır. Ders kitaplarında kadın karakterler hakkında taraflı veya küçümseyici ifadelerin bulunması olumsuz temsil olarak kabul edilmiştir. Özellikle, kadınların tarihsel olaylardaki katkılarının küçümsendiği veya rollerinin önemsizleştirildiği yorumlar, olumsuz nitelendirilmiştir. Kadın karakterlerin yalnızca temel rollerine veya tarihsel olaylardaki katkılarına değinildiği, herhangi bir yargı içermeyen, objektif ifadelerin kullanıldığı durumlar nötr olarak değerlendirilmiştir. Olumlu temsil ise kadınların başarıları, topluma katkıları veya güçlü yönlerinin vurgulandığı, “lider” ya da “kahraman” gibi olumlu anlam taşıyan sıfatlarla sunulduğu durumları içermektedir.

Analiz birimini saptama: Yıldırım ve Şimşek’e (2011) göre, analiz birimi olarak karakterlerin kullanımı tarih, sanat ve edebiyat gibi konularda yazılmış materyaller ve ders kitapları için uygundur. Karakterler seçilirken belirli ölçütler dikkate alınabilir ve analiz birimi, belirlenen kategorilere uyan bireyleri içerir. Bu çalışmada, ders kitaplarındaki kadın karakterler, ilgili kategorilere uygun olarak analiz birimi olarak seçilmiştir.

Sayısallaştırma: Bu çalışmada, 1930’dan 2024’e kadar olan dönemde tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarında kadın karakterlerin temsili doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. Doküman analizinde elde edilen bulgular, tematik kategoriler ve belirli

dönemler arasında karşılaştırma yapmayı kolaylaştırmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Verilerin sistematik bir şekilde düzenlenmesi, dönemler arasındaki eğilimlerin ve kadın temsillerindeki dönüşümlerin daha net bir biçimde yorumlanmasına olanak tanımıştır. Bu yaklaşım, verilerin hem bağlamsal hem de içerik açısından daha kapsamlı bir şekilde ele alınmasını sağlamıştır.

IV. BÖLÜM

4. BULGULAR

Bu bölümde, 1930'dan 2024'e kadar okutulan tarih ve sosyal bilgiler ders kitapları içerisinde ulaşılabilenler, kadın karakterlere yer verme ve temsil biçimleri açısından incelenerek tablolar halinde sunulmuştur. Tablolar oluşturulurken söz konusu yayınlar, "Türk Tarih Tezi Dönemi, Hümanistik Tarih Anlayışı Dönemi, Türk-İslam Sentezi Dönemi ve Pedagojik Dönem" olmak üzere dört ana dönemde kategorize edilmiştir. Bunun amacı, Türk eğitim sisteminde tarih eğitime etki eden dönemler boyunca kadın karakterlerin temsil edilme biçimlerinde meydana gelen değişiklikleri ortaya koymaktır. Bu yaklaşımın, tarihsel süreçteki değişim ve sürekliliği anlamak ve kadın karakterlerin eğitim materyallerinde nasıl temsil edildiğini değerlendirmek açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Tablolar oluşturulurken, kadın karakterlerin ders kitaplarında temsil edilme biçimleri dikkate alınmış ve karakterlere ait isimler, kitaplarda nasıl verilmişse (mahlas, sıfat vb.) o şekilde yazılmış herhangi bir ekleme ya da çıkarma yapılmayarak temsiliyetin doğal hali bozulmamıştır. Tablolarda "Mensubiyet" başlığı altında sınıflandırılan kadın şahsiyetler, kız öğrencilerin kültürel yakınlık duyabilecekleri kökenlerine göre ayrılmıştır. Bu çerçevede, öğrencilerin aile büyüklerinden işittikleri hikâyeler aracılığıyla kültürel olarak aşina olabilecekleri kadın figürler, "Türk-İslam" kategorisi altında sunulmuştur. Öte yandan, öğrencilerin Tavananna veya Puduhepa gibi daha nadir karşılaştıkları şahsiyetler de "Diğer" kategorisi altında sunulmuştur. Bu ayırım, kız öğrenciler için rol model oluşturabilecek kadın şahsiyetlerin tercihinin, ortak tarihsel kimlik oluşturma sürecine etkisi konusunda mevcut yaklaşımı anlamak açısından önemlidir.

Tarih ve Sosyal bilgiler ders kitaplarında kadın şahsiyetlere dair tablolar aşağıda sunulmaktadır:

Tablo 2. Türk Tarih Tezi Dönemi Ders Kitaplarında Kadın Şahsiyetler

Kitap Adı	Yayın Yılı	Şahsiyetler	Kategori	Temsil	Dönem	Mensubiyet
Türkiye Tarihi	1930	Hafza Sultan	İdare	Nötr	16. yy	Türk/İslam
		Kraliçe Izabella	İdare	Olumlu	15. yy	Diğer
		Hürrem Sultan	İdare	Olumsuz	16. yy	Türk/İslam
		Mihrimah Sultan	İdare	Olumsuz	16. yy	Türk/İslam
		Esmâ Han Sultan	İdare	Olumsuz	16. yy	Türk/İslam
		Perican	İdare	Olumsuz	16. yy	Diğer
		Akile Hanım	İdare	Olumsuz	17. yy	Türk/İslam
		Valide Tarhan	İdare	Olumsuz	17. yy	Türk/İslam
		Elizabeth	İdare	Nötr	17. yy	Diğer

		II. Katerin	İdare	Nötr	18. yy	Diğer
		Mari Antuvanet	İdare	Olumlu	18. yy	Diğer
Tarih I.	1931	Putuşapa	İdare	Nötr	MÖ 13. yy	Diğer
		Budohiya	İdare	Nötr	MÖ 13. yy	Diğer
		Lukres	İdare	Nötr	16. yy	Diğer
		Teodara	İdare	Olumlu	6. yy	Diğer
		Hacer	Dini	Olumsuz	MÖ 2. yy	Türk/İslam
		Meryem	Dini	Nötr	MÖ 1. yy	Diğer
		Amine	Dini	Nötr	6. yy	Türk/İslam
		Hatice	Dini	Nötr	7. yy	Türk/İslam
		Ayşe	Dini	Nötr	7. yy	Türk/İslam
Tarih II.	1931	Ayşe	Bilim	Olumlu	10. yy	Türk/İslam
		Hatice	Bilim	Olumlu	10. yy	Türk/İslam
		Libne	Bilim	Olumlu	10. yy	Türk/İslam
		Begge	İdare	Nötr	8. yy	Diğer
		Züleyha	Dini	Olumlu	MÖ 17. yy	Türk/İslam
		Tekin hatun	İdare	Nötr	14. yy	Türk/İslam
		Olca Türkan	İdare	Olumlu	14. yy	Türk/İslam
		Hürrem Sultan	İdare	Olumsuz	16. yy	Türk/İslam
Tarih III.	1931	Teodara	İdare	Olumlu	6. yy	Diğer
		Katerina	İdare	Olumsuz	18. yy	Diğer
		Kösem Sultan	İdare	Olumlu	17. yy	Türk/İslam
		Satiye	İdare	Olumsuz	16. yy	Diğer
Tarih IV.	1931	Zübeyde Hanım	İdare	Olumlu	19. yy	Türk/İslam
		Tügi Hatun	Bilim	Olumlu	14. yy	Türk/İslam
Orta Mektep İçin Tarih 1	1934	Nana	Dini/Mit	Nötr	MÖ 6. yy	Diğer
		Kleopatra	İdare	Olumlu	MÖ 69-10	Diğer
		Hürrem Sultan	İdare	Olumsuz	16. yy	Türk/İslam
		Kraliçe Elizabeth	İdare	Olumlu	17. yy	Diğer
Tarih III.	1938	Katerina	İdare	Olumsuz	18. yy	Diğer
		Mari Terez	İdare	Olumlu	18. yy	Diğer
		Zübeyde Hanım	İdare	Olumlu	19. yy	Türk/İslam
Orta çağ Tarihi	1941	Honorio	İdare	Nötr	4. yy	Diğer
		Hatice	Dini	Olumlu	7. yy	Türk/İslam
		Ayşe	Dini	Olumlu	7. yy	Türk/İslam
		Züleyha	Dini	Olumlu	MÖ 17. yy	Türk/İslam
Toplam		45				

Tablo 2. İncelendiğinde, kadın şahsiyetlerin tarih kitaplarında genellikle idareci ve dini rollerle temsil edildiğini ortaya koymaktadır. “Türk/İslam” mensubiyetine sahip kadınlar daha çok olumsuz temsillerle yer alırken, “Diğer” mensubiyetlere ait şahsiyetlerde nötr veya olumlu bir temsiliyet dikkat çekmektedir. Kadınların bilimsel kategoride temsilinin oldukça sınırlı olması, tarih yazımında bu alanın ihmal edildiğine işaret etmektedir. Genel olarak tablo, kadın şahsiyetlerin temsiliyeti açısından olumsuz bir eğilim sergilemektedir. Türk Tarih Tezi Dönemi ders kitaplarından alınan doğrudan alıntılar aşağıda sunulmaktadır:

Olumsuz temsil: “*Kayin validesi Hürrem ve zevcesi Mihrimah sultanların padişah üzerinde nüfuz sahibi olmalarına, Süleyman’ı kanuniye veliahdı Şehzade Mustafa ile diğer Şehzade Beyazıt’ın ve dört oğlunun türlü desislerle felaket ve idamlarını hazırlamakta büyük amil olmuştur.*” (Türkiye Tarihi, 1930; s. 112)

Olumlu temsil: “*Mari Terez bazı muvaffakiyetler kazanınca ittifak çözülmeye başladı.*” (Tarih III, 1938; s. 86)

Nötr temsil: “*İmparator Valantinian III.’nün kız kardeşi Honoria’nın vaktiyle Attila’ya yolladığı nişan yüzüğünü ileri sürüp müstakbel karısının payı olmak üzere Batı Roma topraklarının yarısını istedi ve çok beklemeden hücumu geçti.*” (Orta Çağ Tarihi, 1941; s.2)

Tablo 3. Hümanistik Tarih Anlayışı Dönemi Ders Kitaplarında Kadın Şahsiyetler

Kitap Adı	Yayın Yılı	Şahsiyetler	Kategori	Temsil	Dönem	Mensubiyet
Tarih 1	1947	Astarte	Dini/Mit	Nötr	MÖ 2. binyıl	Diğer
		Kleopatra	İdare	Olumlu	MÖ 69-10	Diğer
Tarih 1 İlk Çağ	1950	Tavanna	İdare	Olumlu	MÖ 2. yy	Diğer
		Arinna	Dini/Mit	Olumlu	MÖ 2. binyıl	Diğer
		Nofrit	İdare	Nötr	MÖ 14. yy	Diğer
		Helena	Dini/Mit	Nötr	MÖ 12. yy	Diğer
		Hera	Dini/Mit	Olumlu	MÖ 2. binyıl	Diğer
		Afrodit	Dini/Mit	Nötr	MÖ 2. binyıl	Diğer
		Kleopatra	İdare	Olumlu	MÖ 69-10	Diğer
Tarih 1 Köy Okulları	1953	Izabella	İdare	Olumlu	15. yy	Diğer
		Meryem	Dini	Olumlu	MÖ 1. yy	Diğer
		Katerin	İdare	Olumlu	18. yy	Diğer
		Elizabeth	İdare	Nötr	17. yy	Diğer
		Turhan Sultan	İdare	Olumsuz	17. yy	Türk/İslam
		Fatma Sultan	İdare	Olumsuz	16. yy	Türk/İslam
		Safiye	İdare	Olumlu	17. yy	Türk/İslam
Tarih Orta 1	1962	Tomris Hatun	İdare	Olumlu	MÖ 6. yy	Diğer
		Tavanna	İdare	Olumlu	MÖ 2. yy	Diğer
		Hepa	Dini/Mit	Olumlu	MÖ 2. yy	Diğer
		Arinna	Dini/Mit	Olumlu	MÖ 2. binyıl	Diğer
		Nana	Dini/Mit	Olumlu	6. yy	Diğer
		Nofret	İdare	Olumlu	MÖ 14. yy	Diğer
		Hera	Dini/Mit	Olumlu	MÖ 2. binyıl	Diğer
		Atena	Dini/Mit	Olumlu	MÖ 2. binyıl	Diğer
		Artemis	Dini/Mit	Olumlu	MÖ 2. binyıl	Diğer
		Afrodit	Dini/Mit	Olumlu	MÖ 2. binyıl	Diğer
		Roksana	İdare	Olumlu	MÖ 3. yy	Diğer
		Kleopatra	İdare	Olumlu	MÖ 69-10	Diğer
		Hız. Meryem	Dini	Olumlu	MÖ 1. yy	Diğer
Toplam		29				

Tablo 3. incelendiğinde, kadın şahsiyetlerin tarih kitaplarında ağırlıklı olarak idareci

ve dini/mit kategorilerde temsil edildiği ve genellikle olumlu bir temsile sahip olduğu görülmektedir. Mensubiyet açısından bakıldığında, “Diğer” mensubiyetlere ait kadın figürlerin sayıca fazla olduğu, “Türk/İslam” mensubiyetine ait şahsiyetlerin ise sınırlı bir yer bulduğu ve ağırlıklı olarak olumsuz olarak temsil edildiği gözlemlenmektedir. Dönem dağılımında antik çağlara ait şahsiyetlerin yoğunluğu dikkat çekerken, Osmanlı ve Yeniçağ dönemlerine ait şahsiyetlerin daha az temsil edildiği anlaşılmaktadır. Hümanistik Tarih Anlayışı Dönemi ders kitaplarından alınan doğrudan alıntılar aşağıda sunulmaktadır:

Nötr temsil: “... *Ay’ı temsil eden güzellik ve ilkbaharın kadın tanrısı Astarte vardı.* (Tarih I, 1947; s. 115)

Olumsuz temsil: “*Devletin içte ve dışta çok fena bir duruma düştüğü böyle bir zamanda Vezir-i azamlık yetmiş yaşındaki Köprülü Mehmet Paşa’ya teklif edildi. Köprülü bazı şartlarla Vezir-i azamlığı kabul edeceğini saraya bildirdi. ... devlet idaresini elinde bulunduran Turhan Sultan şartları kabul etti.*” (Tarih I Köy Okulları, 1953; s.110)

Olumlu temsil: “*Pers imparatoru Kurus ülkesinin doğusunda Sakalarla uzun müddet çarpışmıştı. Kurus bu savaşta yenilerek öldürülmüştür. Saka ordularının başında Tomris adında bir kadın hükümdar bulunuyordu.*” (Tarih Orta 1, 1962; s.30)

Tablo 4. Türk-İslam Sentezi Dönemi Ders Kitaplarında Kadın Şahsiyetler

Kitap Adı	Yayın Yılı	Şahsiyetler	Kategori	Temsil	Dönem	Mensubiyet
Tarih Orta III.	1969	Kraliçe Isabella	İdare	Olumlu	15. yy	Diğer
		Hürrem Sultan	İdare	Olumsuz	16. yy	Türk/İslam
		Kösem Sultan	İdare	Olumsuz	17. yy	Türk/İslam
		Turhan Sultan	İdare	Olumsuz	17. yy	Türk/İslam
		II. Katerina	İdare	Olumsuz	18. yy	Diğer
		Fatma Sultan	İdare	Olumsuz	16. yy	Türk/İslam
		I. Elizabeth	İdare	Olumsuz	17. yy	Diğer
		Mari Antuvanet	İdare	Olumsuz	18. yy	Diğer
		Hz. Meryem	Dini	Olumlu	MÖ 1.yy	Diğer
		Zübeyde Hanım	İdare	Olumlu	19. yy	Türk/İslam
Sosyal Bilgiler 4. Sınıf	1970	Amine	Dini	Olumlu	6. yy	Türk/İslam
		Hatice	Dini	Olumlu	7. yy	Türk/İslam
Sosyal Bilgiler Orta 2	1974	Klu-Lien	İdare	Olumsuz	9. yy	Diğer
		Amine	Dini	Olumlu	6. yy	Türk/İslam
		Hatice	Dini	Olumlu	7. yy	Türk/İslam
		Hz. Ayşe	Dini	Olumlu	7. yy	Türk/İslam
		Gevher Hatun	İdare	Olumlu	11. yy	Türk/İslam
		Terken Hatun	İdare	Olumlu	11. yy	Türk/İslam
		Teodora	İdare	Nötr	6. yy	Diğer
		Olca Türkan	İdare	Nötr	14. yy	Türk/İslam
		Hürrem Sultan	İdare	Olumlu	16. yy	Türk/İslam
		Ayşe Hatun	İdare	Nötr	15. yy	Türk/İslam

Tarih Lise III.	1976	Hürrem Sultan	İdare	Olumsuz	16. yy	Türk/İslam
		Köseme Sultan	İdare	Olumsuz	17. yy	Türk/İslam
		Tarhan Sultan	İdare	Olumsuz	17. yy	Türk/İslam
		Naciye Sultan	İdare	Nötr	20. yy	Türk/İslam
		Kraliçe Isabella	İdare	Olumlu	15. yy	Diğer
		I. Elizabeth	İdare	Olumlu	17. yy	Diğer
		Maria Theresia	İdare	Nötr	18. yy	Diğer
		Maria Antoinette	İdare	Nötr	18. yy	Diğer
		Gülnuş Haseki	İdare	Nötr	18. yy	Türk/İslam
		Müşfika Kadın	İdare	Nötr	20. yy	Türk/İslam
		Mihrimah Sultan	İdare	Nötr	16. yy	Türk/İslam
		Mehtap Hanım	İdare	Nötr	19. yy	Türk/İslam
		Halide Edip Adıvar	Kahraman	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
Sosyal Bilgiler 5. Sınıf	1978	Turhan Sultan	İdare	Olumsuz	17. yy	Türk/İslam
		Zübeyde Hanım	İdare	Olumlu	19. yy	Türk/İslam
Sosyal Bilgiler 2	1979	Kraliçe Isabella	İdare	Olumlu	15. yy	Diğer
		II. Katerina	İdare	Olumlu	18. yy	Diğer
Tarih Lise III.	1986	Hürrem Sultan	İdare	Olumsuz	16. yy	Türk/İslam
		Mihrimah Sultan	İdare	Olumlu	16. yy	Türk/İslam
		I. Elizabeth	İdare	Olumlu	17. yy	Diğer
		Köseme Sultan	İdare	Olumsuz	17. yy	Türk/İslam
		Turhan Sultan	İdare	Olumlu	17. yy	Türk/İslam
		II. Katerina	İdare	Olumlu	18. yy	Diğer
		Florence Nightingale	Kahraman	Olumlu	19. yy	Diğer
		Halide Edip Adıvar	Kahraman	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
Lise Tarih II	1990	Honorio	İdare	Nötr	4. yy	Diğer
		İmporice Teodora	İdare	Nötr	6. yy	Diğer
		Meryem	Dini	Olumlu	MÖ 1. yy	Türk/İslam
		Amine	Dini	Olumlu	6. yy	Türk/İslam
		Halime	Dini	Olumlu	6. yy	Türk/İslam
		Hatice	Dini	Olumlu	7. yy	Türk/İslam
		Ayşe	Dini	Olumlu	7. yy	Türk/İslam
		Fatıma	Dini	Olumlu	7. yy	Türk/İslam
		Izabella	İdare	Olumlu	15. yy	Diğer
		Nefise Sultan	İdare	Olumlu	15. yy	Türk/İslam
		Bala Hatun	İdare	Olumlu	13. yy	Türk/İslam
		Sitti Mükrim Hatun	İdare	Olumlu	15. yy	Türk/İslam
Ortaokullar İçin Milli Tarih II	1995	Teodora	İdare	Nötr	6. yy	Diğer
		H. Meryem	Dini	Olumlu	MÖ 1. yy	Türk/İslam
Sosyal Bilgiler 6. Sınıf	1999	Melike Turan Melek	İdare	Olumlu	12. yy	Türk/İslam
Lise Tarih 2	2002	I. Elizabeth	İdare	Olumlu	17. yy	Diğer
		Maria Curie	Bilim	Olumlu	20. yy	Diğer
		Kadın Efendi	İdare	Olumlu	18. yy	Türk/İslam

	Valide Sultan	İdare	Olumlu	17. yy	Türk/İslam
	Zübeyde Hanım	Fitnat Sanatçı	Olumlu	18. yy	Türk/İslam
Toplam	72				

Tablo 4. İncelendiğinde, Türk-İslam Sentezi Dönemi’nde kadın şahsiyetlere daha geniş bir şekilde yer verildiği ve şahsiyetlerin tarih kitaplarında sıklıkla idare ve dini kategorilerde temsil edildiği görülmektedir. Mensubiyet dağılımı incelendiğinde, “Türk/İslam” ve “Diğer” gruplarının dengeli bir şekilde yer aldığı, ancak temsiliyet açısından farklılıklar bulunduğu anlaşılmaktadır. “Türk/İslam” mensubiyetindeki kadın şahsiyetlerin bazen olumsuz temsillerle öne çıktığı görülürken, diğer mensubiyetlere ait kadın figürlerin daha sık olumlu veya nötr temsillerle yer aldığı dikkat çekmektedir. Türk-İslam Sentezi Dönemi ders kitaplarından alınan doğrudan alıntılar aşağıda sunulmaktadır:

Olumsuz temsil: “*Devlet Turhan Sultanla çocuk padişahın eline kaldı. Memleketin iç yönetimi yeni baştan bozulmuştu.*” (Tarih Lise III, 1969; s. 65)

Olumlu temsil: “*Hürrem Sultanın İstanbul’daki Haseki Hastanesi ve ile Kanuni Süleymaniye medreseleri yanında yaptırdığı akıl hastanesi, Osmanlıların hekimlik alanındaki ilerleyişlerini bize tanıtmaktadır.*” (Sosyal Bilgiler Orta 2, 1974; s. 183)

Olumlu temsil: “*Turhan Sultan devletin içinde bulunduğu kötü durumu görüyor ve bunun için bir şeyler yapmak istiyordu.*” (Tarih Lise III, 1986; s. 152)

Nötr temsil: “*Kızı Teodora’yı Orhan Bey’le evlendirdi.*” (Ortaokullar İçin Milli Tarih II 1995; s. 15)

Tablo 5. Pedagojik Dönem Ders Kitaplarında Kadın Şahsiyetler

Kitap Adı	Yayın Yılı	Şahsiyetler	Kategori	Temsil	Dönem	Mensubiyet
Sosyal Bilgiler 6. Sınıf	2015	Sevinç	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Tuğba	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Tavananna	İdare	Olumlu	MÖ 2. yy	Diğer
		Hız. Hatice	Dini	Olumlu	7. yy	Türk/İslam
		Canan	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Ece	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Sinem	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Meltem	Öğretmen	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Nermin Çiftçi	İdare	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Tansu Çiller	İdare	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Türkan Akyol	İdare	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Nimet Çubukçu	İdare	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Tülay Tuğcu	İdare	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Süreyya Ağaoğlu	Bilim	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Müfide İlhan	İdare	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Sadiye Ardahan	İdare	Olumlu	20. yy	Türk/İslam

		Filiz Dinçmen	İdare	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Şükran Esmerer	İdare	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Safiye Ali	Bilim	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Rukiye Kanat Aran	Bilim	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Feriha Sanerk	İdare	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Selma Rıza	Gazeteci	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Suat Berk	Bilim	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Esmâ Deniz	Bilim	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Sabiha Bengütaş	Sanatçı	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Leman Altınçekiç	Pilot	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Özlem Bozkurt	İdare	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Seher Aykaç	Makinist	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Güler Karakûlah	İdare	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Lale Orta	Hakem	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Gül Esin	İdare	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Sabiha Gürayman	Bilim	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Seniha Sami	Müzeci	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Sabiha Gökçen	Pilot	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Fazıla Şevket Giz	Bilim	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Ayşe Saffet Alpar	Bilim	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Farûnisa Etmen	İdare	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Kamile Açıkgoz	Bilim	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Bilge	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Büşra	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Ayça	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Zehra	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		April Deniz	Sanatçı	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
Sosyal	2018	Elif Şahna	Sanatçı	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
Bilgiler 4.		Merve	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
Sınıf		Zeynep	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Tayyar Rahmiye	Kahraman	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Şerife Bacı	Kahraman	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Kübra	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Esmâ	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Eda	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Büşra	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Fatma	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Neslihan	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Dilek	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Sıla	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Selin	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Ayşe Açıkalın	Sanatçı	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Neşe	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Ecem	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Zeliha	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Şevval	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Eda	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Duru	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Ezgi	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Sevgi	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam

		Merve Özçelik	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Yonca Akçay	Öğrenci	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
İnkılap Tarihi 8. Sınıf	2019	Zübeyde Hanım	İdare	Olumlu	19. yy	Türk/İslam
		Songül Keçeci Kurt	Bilim	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Serap	Öğretmen	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Afet İnan	Bilim	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
Tarih 11. Sınıf	2020	II. Katerina	İdare	Olumlu	18. yy	Diğer
		Lady Montagu	İdare	Olumlu	18. yy	Diğer
		Nene Hatun	Kahraman	Olumlu	19. yy	Türk/İslam
		Hız. Hatice	Dini	Olumlu	7. yy	Türk/İslam
		Şerife Bacı	Kahraman	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Halime Çavuş	Kahraman	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Nezahat Onbaşı	Kahraman	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
Sosyal Bilgiler 6. Sınıf	2023	Gördesli Makbule	Kahraman	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Tayyar Rahmiye	Kahraman	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Fatma Seher	Kahraman	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Halide Edip Adivar	Kahraman	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Türkan Akyol	İdare	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Gül Esin	İdare	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Canan Dağdeviren	Bilim	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Afet İnan	Bilim	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
		Jale İnan	Bilim	Olumlu	20. yy	Türk/İslam
Tarih 9. Sınıf	2024	Sophie	İdare	Nötr	21. yy	Diğer
		Nuran Devrez	Sunucu	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
		Gertrude Bell	İdare	Olumlu	20. yy	Diğer
		Fulya Dedeoğlu	Bilim	Olumlu	21. yy	Türk/İslam
Toplam		93				

Tablo 5. İncelendiğinde, 2005 ve sonrasını kapsayan Pedagojik Dönem ders kitaplarında kadın karakterlerin temsili oldukça olumlu bir eğilim göstermektedir. Kadın şahsiyetlerin tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarında ağırlıklı olarak öğrenci, idare, dini ve kahraman kategorilerinde temsil edildiği görülmektedir. Mensubiyet dağılımı açısından, temsil edilen kadınların büyük bir çoğunluğunun “Türk/İslam” mensubiyetine sahip olduğu, “Diğer” mensubiyetlerden figürlerin ise daha sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Temsil bağlamında, kadın şahsiyetlerin büyük ölçüde olumlu bir çerçevede ele alındığı görülmektedir. Çalışma, nötr temsillerin sınırlı olmakla birlikte, olumsuz temsillere yer verilmediğini ortaya koymaktadır. Pedagojik Dönem ders kitaplarından alınan doğrudan alıntılar aşağıda sunulmaktadır:

Olumlu temsil: “... *Rahmiye Hanım, Fransızların halka yaptığı zulümler üzerine gönüllülerden kurduğu müfrezesinin başında Millî Mücadele’ye katıldı. ... Bugün bu vatansever Türk kadınının mezar taşında şu cümleler yazılır...*” (Sosyal Bilgiler 4. Sınıf, 2018; s.52)

Olumlu temsil: “*Türk kadınları, ilk Türk devletlerinde olduğu gibi Kurtuluş Savaşı*

yıllarında da önemli görevler üstlenmiştir. Şerife Bacı, Halime Çavuş, Nezahat Onbaşı, Gördesli Makbule, Tayyar Rahmiye Millî Mücadele Dönemi'nde düşmana karşı savaşan kadın kahramanlarımıza örnektir.” (Sosyal Bilgiler 6. sınıf, 2023; s. 228)

Nötr temsil: “Avusturya-Macaristan veliahdı Arşidük Franz Ferdinand ile eşi Arşidüşes Sophie'nin 28 Haziran 1914'te Saraybosna'ya yaptığı resmi ziyaret sırasında suikasta uğramasından kısa süre önce.” (Tarih 9. sınıf, 2024; s. 24)

V. BÖLÜM

5. TARTIŞMA

Bu bölümde, 1930-2024 eğitim-öğretim yıllarında okutulan tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarındaki kadın şahsiyetlerin nasıl temsil edildiği tartışılmıştır.

1930’larda başlayan Türk Tarih Tezi Dönemi’nde, ders kitaplarında kadın temsili, ulusal tarih bilinci oluşturma hedefine uygun şekillenmiştir. Bu dönemde Osmanlı saray kadınları genellikle olumsuz entrika ve gerilik sembolleri olarak sunulurken, Avrupa kadınlarına olumlu bir bakış açısı geliştirilmiş ve Batı modernliğini benimsemiş bir kadın imajı öne çıkarılmak istenmiştir. Bu yaklaşım, dönemin ulusal kimlik inşası ve modernleşme çabalarını yansıtmaktadır. Berktaş (2007), Çakır (2021b) ve Kandiyoti (1991), Osmanlı saray kadınlarının “doğuya özgü gerilik” şeklinde olumsuz tasvir edilmesinin, Cumhuriyet rejiminin Batı modernleşmesine dayalı bir ulusal kimlik oluşturma çabasının parçası olduğunu ifade etmişlerdir. Köksal (1998) ise 1930’lar ve 40’lardaki ders kitaplarında kadınların ulusal bilinç inşasında nasıl sembolleştirildiğini ve Anadolu kadınının idealize edilerek, modern Batılı kadın figürüyle karşılaştırıldığını vurgulamaktadır. Bu araştırmanın bulguları, ilgili literatürdeki çalışmalarla örtüşmektedir. Bu örtüşmenin temel nedeni, Türk Tarih Tezi Dönemi’nde hazırlanan ders kitaplarının, ulusal kimlik inşasına katkı sağlama amacıyla Osmanlı tarihini belirli bir perspektiften yeniden yorumlama çabasını bariz bir şekilde yansıtmaları olabilir. Zira bu dönemde, Batılı modern kadın figürü ile idealize edilen Anadolu kadınına verilen önem, Cumhuriyet ideolojisinin toplumsal modernleşme ve batılılaşma hedeflerini açıkça desteklemekte ve bu hedeflerin eğitim yoluyla yeni nesillere aktarılmasına hizmet etmektedir (Topçu, 2020). Ders kitaplarında geçen şu ifadeler, bu ideolojik yapılandırmayı açıkça gözler önüne sermektedir: “*Hurrem Sultan, padişah üzerinde en ziyade nüfuzlu olanlardandı. Türk padişahının pek sevgilisi olan bu rus kadını, oğlu Bayazıdı tahta geçirebilmek için, büyük şehzade Mustafayı öldürtmüştü.*” (Tarih III, 1931; s. 51), “*Rum Kösem Sultan altı padişah devrini idrak eden Kösem, hakimiyetini idame için oğlunu hali ve idamdan, torununu, zehirletmeye teşebbüsten bile çekinmemiştir.*” (Tarih III, 1931; s. 63) “*...velhasıl cahil saray kadın ve haremağaları içinde hanedanın tefessühünü ihtiyaç eyledi.*” (Türkiye Tarihi, 1930; s. 482). 1930’lu yıllarda okutulan tarih ders kitaplarından alınan bu doğrudan alıntılar, Osmanlı saray kadınlarına atfedilen “katil, taht düşkünü ve cahil” imgelerini açıkça ortaya koymaktadır. Bu temsiller, saray kadınlarının negatif özelliklerle sunulmasına odaklanırken, Anadolu kadını ise Köksal’ın (1998) da ifade

ettiği gibi idealize edilmiştir. Örneğin, “*Çiftçi ailelerinde kadın, evinin hâkimi, çocuğunu mürebbisi olduğu kadar, istihsalde de zevcinin yardımcısı idi.*” (Türkiye Tarihi, 1930; s. 616) Bu yaklaşım, Berktaş (2007) ve Kandiyoti’nin (1991) de vurguladığı gibi, dönemin tarih yazımında saray kadınları ile Anadolu kadınları arasında keskin bir karşıtlık yaratmak suretiyle, ulusal kimlik inşasında Anadolu kadınının güçlü ve fedakâr figürü üzerinden bir model oluşturma çabasını yansıtmaktadır. Osmanlı saray kadınları ders kitaplarında, yönetimde etkili olmaya çalışan ancak bilgisiz ve çıkarıcı karakterler olarak sunulurken, Batılı kadınlar zekâları ve siyasi yetenekleri ile iktidarda söz sahibi, güçlü kadınlar olarak resmedilmiştir. Örneğin, “*...büyük şahsiyet karısı Teodora idi. ... siyasi görüş ve anlayış kabiliyeti ile cür’etliliği sayesinde İmparatoriçaliğe kadar çıktı.*” (Tarih II, 1931; s. 42) ifadesiyle Batılı kadın figürleri, yöneticilik becerisi ve cesaret ile idealize edilmiştir. Bu tür temsiller, Osmanlı saray kadınlarını entrikacı ve cahil olarak öne çıkarırken, Batılı kadınları aydınlık ve güçlü figürler olarak konumlandırarak Batı modernliği ile uyumlu bir ulusal kimlik inşa etme çabasını yansıtmaktadır.

Kadınların ders kitaplarında nasıl temsil edildikleri, toplumun kadınlara yönelik algısını ve öğrencilerin bu konudaki bakış açılarını şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır (Nene, 2014). 1930’dan 2024’e kadar geçen süre zarfında, Türkiye’deki tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarında kadın karakterlerin temsili, toplumsal ve ideolojik değişimlere bağlı olarak farklı dönemlerde bazı değişiklikler göstermiştir. Örneğin, Türk Tarih Tezi Dönemi ders kitaplarında kadın karakterlerin çoğunlukla idare kategorisinde yer aldığı, dini ve ilmi yönleriyle öne çıkan kadınlara ise daha sınırlı bir şekilde yer verildiği anlaşılmaktadır. Kadınlar, genellikle önemli bir erkek şahsiyetin yakını olarak sunulmuş; kraliçeler hariç, kadınların yönetimde doğrudan söz sahibi olmadığı, ancak dolaylı yollardan, özellikle stratejik evlilikler aracılığıyla devletlerin gidişatını etkiledikleri vurgulanmıştır. Bu etkilerin sıklıkla olumsuz olarak değerlendirildiği ve kadınların devlete zarar veren figürler olarak resmedildiği de dikkat çekmektedir. Sonuç olarak, kadın karakterlerin bu dönemde sınırlı ve çoğunlukla olumsuz imajlarla temsil edildiği anlaşılmaktadır. Kadın karakterlerin ders kitaplarında sınırlı, olumsuz ve genellikle “güçsüz, özgürlükten yoksun, ikinci sınıf” bireyler olarak temsil edilmesinin, hem öğrencilerin kadınlara yönelik algısını şekillendirdiği hem de toplumda kadınların “zayıf ve muhtaç” bireyler olarak görülmesini pekiştirdiği belirtilmektedir (Levstik ve Groth, 2002; Gümüşoğlu, 2008; Levstik, 2008). Karatekin, Topçu ve Kuş (2018) ise kadınların yazılı basında görünürlüğünün, toplumda kadın haklarının gelişimi açısından önemli olduğunu belirterek, basılı yayınlarda yer alan kadın şahsiyetlerin gerçekçi ve güçlü bir şekilde sunulması gerektiğini savunmaktadır. Bu bulgular,

ders kitaplarında kadın karakterlerin daha dengeli ve olumlu temsillerle sunulmasının gerekliliğini vurgulamaktadır.

Hümanistik Tarih Anlayışı Dönemi'nde Atatürk dönemi milliyetçi/ulusalcı tarih anlayışından uzaklaşarak daha batıcı, hümanistik ve evrensel bir tarih perspektifi benimsendiği görülmektedir. Bununla birlikte ders kitaplarında Batılı kadın figürlerin daha fazla ön plana çıkarıldıkları tespit edilmiştir. “Kleopatra ve Afrodit” gibi mitolojik ve tarihi figürler, Batı medeniyetinin yüceltilmesi amacıyla olumlu imgelerle sunulmuş, ancak Osmanlı kadınlarına yönelik olumsuz temsiller bu dönemde de devam etmiştir. Bu durum Batılı kadınların medeni ve ilerici, Osmanlı saray kadınlarını ise geriliğin sembolü olarak göstermeye devam edildiğini göstermektedir. Bu durumun, kız öğrencilerin kendi tarihsel kimliklerini keşfetme sürecine ve kendi kültürlerine ait rol model eksikliği yaşamalarında etkili olduğu bir gerçektir (Alpargu ve Çelik, 2016; Köse, 2023). Zira Oruç, Tecim ve Özyürek (2011) model alma sürecinde bireyin kendine uygun rol modeller seçmesi gerektiğini vurgulamış, bu durumun kız çocukları açısından önemine dikkat çekmiştir. Tajfel ve Turner'ın (2004) Sosyal Kimlik Kuramı ve Bandura'nın (2011) Sosyal Öğrenme Kuramlarına göre, çocuklar özellikle kendilerine benzer özellikler taşıyan, güçlü ve başarılı olarak algıladıkları kişileri model alma eğilimindedirler. Batılı kadın figürlerin olumlu imgelerle sunulması, Türk/İslam kimliğine ait kadın şahsiyetlerin ise olumsuz temsillerle yer alması, kız öğrencilerin kendi kültürlerinden güçlü rol modeller bulmasını zorlaştırmaktadır.

Öte yandan, Hümanistik tarih anlayışının Batılı figürlere odaklanarak yerli kadın karakterleri arka planda bırakması, öğrenciler üzerinde yerel tarihe karşı bir yabancılaşma etkisine neden olduğu düşünülmektedir. Temsil edilen kadın figürler, toplumsal ve kültürel bağlamdan uzak, Batılı imajlar olarak sunulduğunda, öğrencilerin kendi kültürel geçmişleriyle kuracakları bağ zayıflatarak tarihsel kimlik geliştirme sürecine zarar vermekte ve adeta kız öğrenciler kendi kültürlerinin kadın figürleriyle değil, yabancı karakterlerle özdeşleşmeye zorlanmaktadır (Başoğlu, 1996; Köse, 2004; Berktaş, 2007; Aktaş ve Özmen, 2014). Zira kimlik geliştirme sürecinde kültürel kökenlerle bağ kurmak önemlidir ancak Batılı figürlerin aşırı vurgulanması, öğrencilerin kendi tarihsel ve kültürel köklerinden kopmalarına yol açabilir (Aktaş ve Özmen, 2014). Bu bağlamda, Ryan ve Deci'nin (2000) Öz Belirleme Kuramı, bireylerin motivasyonlarını anlamada özerklik, yeterlilik ve ilişkisellik ihtiyaçlarının önemini vurgulamaktadır. Bu kurama göre, bireylerin ilişkisellik ihtiyaçlarının karşılanması, sağlıklı kimlik gelişimi için kritik öneme sahiptir. Yerli kadın figürlerin olumlu temsili, bu ihtiyacın karşılanmasını sağlarken, bu figürlerin eksikliği kültürel bağların zayıflamasına ve kimlik gelişiminin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır.

Türk-İslam Sentezi Dönemi, kadın karakterlerin önceki dönemlere kıyasla ders kitaplarında daha fazla görünür olduğu bir sürecin başlangıcı olmuştur. Ancak, kadın karakterlerin artan görünürlüğüne rağmen, bu temsillerin yeterliliği halen olması gerektiği düzeyde değildir. Araştırmalar, kadın karakterlerin yetersiz temsiliyetinin kız çocuklarında yetersizlik, değersizlik ve özgüvensizlik duygularına yol açtığını dolayısıyla gelişimlerine doğrudan etki ettiğini ortaya koymuştur (Can, 2009; Dilek, 2012; Belenli ve Avaroğulları, 2017; Çakır, 2021a; Akay Şahin ve Açıkalın, 2023; Köse, 2023). Bu eksiklik, kız öğrencilerin rol modellerle özdeşleşme süreçlerini olumsuz etkileyerek, tarihte kadınların önemli bir yere sahip olmadıkları algısını güçlendirmektedir (Köse, 2023). Kadın temsiliyetinin artması, kız öğrencilerin tarihte kendilerine rol modeller bulmalarını kolaylaştırarak özgüvenlerini artırmalarına dolayısıyla pedagojik gelişim açısından olumlu sonuçlara sebep olacağı aşikardır (Ten Dam ve Rijkschaeff, 1996; Wineburg, 2001; Safran, 2008). Ayrıca, bu dönemde Osmanlı saray kadınlarına yönelik algının da değişerek onların sadece olumsuz değil olumlu yönleriyle de temsil edilmeye başlandığı tespit edilmiştir. Önceki dönemlere kıyasla daha itidalli bu temsiliyet hem tarihsel gerçekliğe uygunluğu artırmış hem de kadınların çok boyutlu rollerini anlamak açısından önemli bir adım olmuştur. Bakhtin'in (2010) Diyalojik Yaklaşımına göre, bu tür çok boyutlu temsiller, öğrencilerin tarihsel gerçekliği daha zengin bir bağlamda algılamalarını ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerini sağlar. Tarih kitaplarındaki bu yaklaşım, kadınların tarihteki farklı rollerini anlamak ve değerlendirmek için pedagojik açıdan da önemli bir fırsat yaratmaktadır. Ayrıca araştırmalar, kadınların ders kitaplarında daha geniş bir rol yelpazesiyle ve toplumsal katkılarını yansıtan imajlarla yer almasının, öğrencilerin cinsiyet temelli önyargılardan arınmalarına ve kadın karakterleri rol model olarak benimsemelerine katkı sağlayacağını göstermektedir (Levstik, 2008; Köse, 2011).

2005 ve sonrasını kapsayan Pedagojik Dönem, Türkiye'de eğitimde köklü değişimlerin yapıldığı ve davranışçı yaklaşımdan vazgeçilerek yapılandırmacı eğitim anlayışının benimsendiği bir dönemdir (Çatar, 2019; Şimşek, 2013). Bu dönem, tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarındaki kadın temsili açısından önceki dönemlerden belirgin şekilde ayrılmaktadır. Yeni öğretim programlarında, öğrenci merkezli bir eğitim anlayışı öne çıkarılmış ve bu doğrultuda hazırlanan ders kitaplarında kadın karakterlerin tarihsel süreçteki rollerine daha fazla vurgu yapılmıştır (Demirel, 2010; Köse, 2015). Pedagojik Dönem ile birlikte kadın karakterlerin ders kitaplarında olumlu imajlarla temsil edildiği tespit edilmiştir. Özellikle Zübeyde Hanım, Halide Edip Adıvar, Nene Hatun gibi tarihsel figürlerin yanı sıra, Canan Dağdeviren gibi çağdaş kadın bilim insanlarına da yer verilmesi, ders kitaplarında

kadınların tarihsel katkılarının daha kapsamlı şekilde ele alındığını göstermektedir. 2005 sonrası dönemde ders kitaplarındaki kadın temsili artsa da bu artışın yeterli olmadığı, pek çok örnek kadın karakterin göz ardı edildiği söylenebilir (Can, 2009; Köse, 2011; Çelik, 2016; Bulut, 2024). Bununla birlikte kadın temsili sadece nicelik değil rollerinin yeterince vurgulanmayarak nitelik açısından da eksikliklerin varlığı söz konusudur (Can, 2009; Dilek, 2012). Bu bağlamda, kız öğrencilerin öz-değer gelişimine katkıda bulunabilecek daha geniş ve çeşitlendirilmiş kadın rol modellerin sunulmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Zira bu eksiklik, kız öğrencilerin eğitim yoluyla kendilerini güçlü, bağımsız ve tarihsel süreçte etkili olarak görebilmelerini sınırlandırabilir (Çakır, 2021a). Bu bağlamda, Vygotsky'nin (1978), Sosyal Gelişim Kuramı'na göre, bireylerin sosyal çevrelerinde yer alan kültürel araçlar öğrenme süreçlerini şekillendirir. Ders kitaplarında kadınların etkili ve bağımsız figürler olarak temsil edilmesi, kız öğrencilerin öz-değer gelişimlerini destekleyebilir. Benzer şekilde, Tajfel ve Turner'ın (2004) Sosyal Kimlik Kuramı, bireylerin grup kimliklerini toplumdaki statüleri üzerinden değerlendirdiğini ifade etmektedir. Kadın figürlerin sınırlı veya olumsuz temsili, kız öğrencilerin ait oldukları grup hakkında olumsuz algılar geliştirmesine neden olabilir. Ayrıca, Belenli ve Avaroğulları (2017), ders kitaplarında kadınların yalnızca belirli tarihi olaylarla sınırlandırılmasının, kız öğrencilerin öz-değer gelişimi üzerinde olumsuz etkiler yarattığını ifade etmektedir. Tüm bu bulgular, 2005 sonrası eğitim reformlarına rağmen kadın temsiliyetinin ders kitaplarında halen geliştirilmesi gereken bir alan olduğunu göstermektedir. Zira, tarih yazımındaki geleneksel erkek merkezli yaklaşımlar (Berktaş, 2021) kadınların yalnızca belirli olaylarla sınırlandırılması, (Berktaş, 2007; Can, 2009; Çakır, 2021a), yerel kadın figürlerin tarihsel rolleri üzerine yeterli araştırma yapılmaması (Akay-Şahin, 2023; Bulut, 2024), kadın temsiliyetinin niteliksel ve niceliksel olarak eksik kalmasına neden olmaktadır. Bu eksiklik, kız öğrencilerin kendilerine güçlü rol modeller bulmalarını zorlaştırmakta ve tarihsel kimliklerini geliştirme süreçlerini olumsuz etkilemektedir (Köse, 2011; Çakır, 2021a). Ayrıca Pedagojik Dönem'de kadınların ekonomik alanlardaki rollerine mesleki açıdan yer verilmişse de bu temsillerin sınırlı kaldığı ve kadınların çeşitli meslek alanlarındaki rollerine yeterince vurgu yapılmadığı görülmektedir (Aktaş ev Özmen, 2014; Bulut, 2024). Bu durum, kadınların toplumsal hayatta güçlü bir yer edinmelerini zorlaştırmakta ve öğrencilerin kadınların tarihsel rolleri hakkındaki algılarını sınırlamaktadır (Levstik, 2008; Alpargu ve Çelik, 2016). Pedagojik Dönem'de kadınların daha çeşitli ve olumlu rollerle sunulması önemli bir adım olmakla birlikte, bu temsillerin kapsamının halen genişletilmesi gerektiği açıktır.

Mead'in (1934) Sosyal Benlik Kuramı, bireyin kimlik ve benlik algısının toplumsal

etkileşimler yoluyla geliştiğini vurgular. Bu kurama göre, birey başkalarının kendisi hakkındaki algılarını içselleştirerek toplumsal rollerini anlamlandırır ve bu süreçte güçlü rol modellerin varlığı kritik bir önem taşır (Mead, 1934). Ders kitaplarında kadın figürlerin sınırlı ve olumsuz temsilleri, kız öğrencilerin bu figürlerle özdeşleşme süreçlerini zayıflatarak tarihsel bağlamla bağlantı kurmalarını zorlaştırmaktadır. Mead'ın yanı sıra, Tajfel ve Turner (2004) da bireyin grup kimliği algısının toplumsal statülerden etkilendiğini belirtmektedir. Tüm bu teoriler, ders kitaplarında kadınların çeşitli ve olumlu temsillerle yer almasının, kız öğrencilerin tarihsel kimliklerini geliştirmeleri ve toplumsal bağlarını güçlendirmeleri açısından vazgeçilmez olduğunu ortaya koymaktadır.

VI. BÖLÜM

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, 1930'dan 2024'e kadar tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarında kadın karakterlerin nasıl temsil edildiğini incelemiştir. Araştırma bulguları, özellikle Cumhuriyet'in erken dönemlerinde kadınların ders kitaplarında sınırlı ve olumsuz imgelerle yer aldığını, ancak zaman içinde bu temsillerin kısmen değişim gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu değişimin nedenleri, Türkiye'nin siyasi, sosyal ve kültürel dönüşüm süreçlerine dayanmaktadır. Zamanla Türkiye'de kadın hakları, cinsiyet eşitliği ve eğitim reformları gündeme gelmiş, bu da ders kitaplarında kadın karakterlerin daha geniş yelpazede ve olumlu rollerle temsil edilmesine katkı sağlamıştır (Çakır, 2021a).

Sonuç olarak, bu çalışma, tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarında kadın karakterlerin temsiliyetinin geçmişten günümüze nasıl geliştiğini ortaya koymakla birlikte, bu alandaki eksikliklerin halen varlığını sürdürdüğünü gözler önüne sermektedir. Çalışma boyunca incelenen ilgili literatür doğrultusunda, kadınların ders kitaplarında daha güçlü ve dengeli bir şekilde temsil edilmesinin, öğrencilerin tarihsel süreçlerde kadınların rollerini daha iyi anlamalarına ve olumlu rol model tercihinə önemli ölçüde katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, araştırma bulguları doğrultusunda aşağıdaki öneriler sunulmaktadır.

- ✓ Ders kitaplarında kadın karakterlerin rollerine ilişkin tarihsel perspektif, öğrencilere eleştirel düşünmeyi öğretecek biçimde kalıp yargılardan uzak bir şekilde sunulabilir. Bu bağlamda, belirli tarihsel dönemlerde kadınların toplumsal rollerinin değişimi ve bunun altında yatan nedenler ele alınarak, öğrencilerin kadın tarihine eleştirel bir bakış geliştirmesi sağlanabilir.
- ✓ Geçmiş kitaplarda gözlemlenen sınırlı kadın rol modellere ek olarak bilimsel, kültürel ve ekonomik alanlarda öne çıkan kadın figürlerinin sayısının artırılması önemlidir. Böylece, kız öğrencilerin, özgüvenlerini geliştirmelerine, tarihsel kimliklerini sağlam bir temel üzerine inşa etmelerine ve toplumsal rollere dair daha olumlu bakış açıları kazanmalarına da önemli ölçüde katkı sağlayabilir.

Gelecek çalışmalar için öneriler

- ✓ Gelecek çalışmalarda, ders kitaplarındaki kadın temsillerinin öğrenciler üzerindeki etkisini daha iyi anlamak için öğrenci görüşlerini de kapsayan araştırmalar yapılabilir.

Özellikle anket, mülakat veya odak grup çalışmalarıyla, öğrencilerin kadın karakterleri nasıl algıladıkları ve bu temsillerin onların kimlik ve kişilik gelişimlerine nasıl etki ettiği araştırılabilir. Bu, öğrencilerin tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarındaki kadın figürlerle nasıl ilişki kurduklarını anlamak için derinlemesine veriler sunabilir.

- ✓ Bu çalışma ortaokul ve lise düzeyindeki ders kitaplarıyla sınırlı kaldığından, ilkokul veya yükseköğretim düzeyindeki kitaplarda kadın temsillerini inceleyen araştırmalar yapılması faydalı olabilir. Bu, kadın temsillerinin farklı yaş gruplarına nasıl yansıtıldığını ve eğitim sisteminin geneline yönelik kapsamlı bir değerlendirme sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Acar, H. (2019). Türk kültür ve devlet geleneğinde kadın. *İnsan & İnsan Dergisi*, 21, 395-411. <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.536610>
- Açıl, O. (2016). İlk Türk devletlerinde kadın algısı ve kadın hakları. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 63-72.
- Akay Şahin, M., ve Açıkalın, M. (2021). Gender representation in elementary and middle school social studies textbooks in Turkey. *Journal of International Women's Studies*, 22(1) 417-445.
- Akay Şahin, M. (2023). *Ortaokul sosyal bilgiler derslerinde kadın şahsiyetlerin öğretilmesine yönelik etkinliklerin geliştirilmesi ve uygulanması*. (Yayınlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Akça, N. (2007). *Demokrat parti iktidarından 1980 ihtilaline eğitim politikaları ve bu politikaların tarih ders kitaplarına yansımaları*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akkaya, B. (2012). İnönü dönemi kültür politikalarında hümanizm. *History Studies*, 4(1), 1-13.
- Akkurt, H. (2010). *Yapılandırmacı yaklaşıma yönelik eleştiriler ve tarih öğretilmesine yansımaları*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi.
- Akman, Ş. T. (2011). Türk tarih tezi bağlamında erken Cumhuriyet dönemi resmî tarih yazımının ideolojik ve politik karakteri. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(1), 80-109.
- Aksoy, N. D. (2010). Eski Türk toplumunda kadının sosyal statüsü. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 93(185), 149-166.
- Aksoy, İ. (2017). Toplumsal ve siyasal süreçte Türk kadını. *Yasama Dergisi*, 32, 7-20.
- Akyüz, Y. (2012). *Türk eğitim tarihi: M.Ö. 1000-M.S. 2012* (22. Basım). Ankara: Pegem Akademi.
- Aktaş, Ö., ve Özmen, A. (2014). Ortaöğretim Öğrencilerinin Görüşlerine Göre Kadın İmajı. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (27), 76-94.
- Alaslan, F., Şimşek, A., ve Çamdeviren, Ş. (2012). Türk maarif (eğitim) şûralarında tarih eğitimi. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 2(2), 189-225.
- Alaca, E. (2017). Cumhuriyet dönemi ortaokul tarih ders kitapları üzerine bir değerlendirme. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(4), 49-65.
- Alpargu, M., ve Çelik, H. (2016). Türkiye’de güncel tarih ders kitaplarında kadın tarihinin

- yeri. *International Online Journal of Educational Sciences*, 8(2), 131-144. DOI: <http://dx.doi.org/10.15345/iojes.2016.02.012>
- Aristoteles, (1993). *Politika*, çev: Mete Tunçay, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Artemur Çimen, C., ve Bayhan, S. (Eylül, 2019). *Değişen ders kitaplarında sekülerizm ve toplumsal cinsiyet eşitliği araştırması- II*. İstanbul: Karşılaştırmalı Eğitim Derneği.
- Aslan, E. (2012). Atatürk döneminde tarih eğitimi-I: “Türk Tarih Tezi” öncesi dönem (1923-1931). *Eğitim ve Bilim*, 37(164).
- ATASE Arşivi, İSH-Albüm No. 5, Fotoğraf No. 001., Fotoğraf No. 042. ve Fotoğraf No. 110. [https://www.msb.gov.tr/ArsivAskeriTarih/icerik/canakkale-muharebelerinden-kesitler](https://www.msb.gov.tr/ArsivAskeriTarih/icerik/canakkale-muharebelerinden-kesitler-ve-fotograflar) ve fotoğraflar adresinden 30.10.2024 tarihinde saat 15.10’da erişilmiştir.
- Austen, J. (2019). *Northanger Abbey* çev: Özlem Alkan İstanbul Can Yayınları
- Aydın, H. (2015). Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Türkiye’de kadın. *Current Research in Social Sciences*, 1(3), 84-96.
- Aydın, L. (2018). *Ortaöğretim tarih öğretim programları ve ders kitaplarının toplumsal cinsiyet eşitliği açısından incelenmesi ve değerlendirilmesi*. S. Nurdan & M. Özler içinde (Haz.), Hatıralar, Biyografiler, Otobiyografiler Tarihçilik XVIII. Türk Tarih Kongresi (ss. 397-419). Türk Tarih Kurumu. Cilt. VII.
- Aydingün, Ş. G. (2018). Mucizenin kaynağı, bereketli ve her şeye hâkim (3. Basım). E. Çaykara (Ed.), *Anadolu’da kadın: On bin yıldır eş, anne, tüccar, kraliçe/ A. Muhibbe Darga içinde* (ss. 43-70). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Azertürk, S. İ., ve Akman, T. (2018). Konfüçyüs’ün kadın görüşü üzerine. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 19-37. <https://doi.org/10.17494/ogusbd.456909>
- Bakhtin, M. M. (2010). *The dialogic imagination: Four essays* (C. Emerson & M. Holquist, Eds.). University of Texas Press.
- Bamanie, N. (2016). Women in Ancient Greece. https://www.researchgate.net/publication/304019312_Women_in_Ancient_Greece adresinden 10.09.2024 tarihinde saat 12.20’de erişilmiştir.
- Bandura, A. (2001). “Social Cognitive Theory of Mass Communication”. *Mediapsychology III-Theoretical Integration and Research Synthesis Essay*, s.275. <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/58135/1/15.Jennings%20Bryant.pdf#page=132> adresinden 12.8.2024 tarihinde saat 09.45’te erişilmiştir.
- Baçoğlu, N. (1996). *Lise tarih kitaplarında kadının görünmezliği, Orta Asya Türk kadın tarihi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler

Enstitüsü

- Baştürk, M. (2021). *Ders kitaplarının tarihçesi* (5. Basım). Ö. Demirel & K. Kiroğlu (Ed.), *Ders kitabı incelemesi içinde* (ss. 16-35). Ankara: Pegem Akademi.
- Baykal, Ö. (2019). *Fotoğraf üzerinden Millî Mücadele’de Türk kadını* (yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi.
- Beauvoir, S. (2021). *İkinci cinsiyet: Olgular ve efsaneler-I* (3. Basım). G. Acar Savran (Çev). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Bektaş, K. (2020). *Sosyal bilgiler öğretiminde tarihî şahsiyetlerin ele alınışına ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilgiler Eğitimi
- Belenli, T., ve Avaroğulları, A. K. (2017). 20. yüzyılda Türkiye’de kadın konusunun tarih derslerinde öğretimine yönelik bir değerlendirme: Türk Kadınlar Birliği ve faaliyetleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 287-310. DOI NO: 023469120045477
- Berktaş, F. (2007). Doğu ile Batı’nın birleştiği yer: kadın imgesinin kurgulanışı, içinde: *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce C.3: Modernleşme ve Batıcılık*, s. 275-285, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berktaş, F. (2018). *Tarihin cinsiyeti* (6. Basım). İstanbul: Metis Yayınları.
- Berktaş, F. (2021). *Tek tanrılı dinler karşısında kadın: Hristiyanlıkta ve İslamiyet’te kadının statüsüne karşılaştırmalı bir yaklaşım* (8. Basım). İstanbul: Metis Yayınları.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Brugar, K., Halvorsen, A. L., & Hernandez, S. (2014). Where are the women?: A classroom inquiry into social studies textbooks. *Social Studies and the Young Learner*, 26(3), 28-31.
- Bingham, J., Chandler, F., Chisholm, J., Harvey, G., Miles, L., Reid, S., ve Taplin, S. (2010). *Antik Dünya Ansiklopedisi: Mezopotamya, Mısır, Yunanistan ve Roma. Z. Tür* (Çev.). Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- Budhathoki, M. K. (2023). Gender Representations in Social Studies Textbooks at Grade Three and Four. *Siddhajyoti Interdisciplinary Journal*, 4(1), 81-89.
- Bulut, B. (2024). Representation of women in the 2018 and 2024 social studies curricula and textbooks. *Bulletin of Educational Studies*, 3(1), 22-37. <https://doi.org/10.61326/bes.v3i1.269>
- Burke, P. (2015). *The French historical revolution: The annales school 1929-2014*. John

Wiley & Sons.

- Can, S. (2009). *Tarih ders kitaplarında kadının görünen yüzü*. Sakarya Üniversitesi Uluslararası-Disiplinler arası Kadın Çalışmaları Kongresi 5-7 Mart 2009, 281-290.
- Can, S. (2011). Büyük Selçuklu Devleti'nde siyasi gücün kadınlar tarafından kullanılması (Toplumsal cinsiyet bakış açısıyla Büyük Selçuklu tarihi). A. Çetin (Ed.), *Ortaçağda Kadın içinde* (ss. 395-419). Ankara: Lotus Yayınevi.
- Ceceli, G. (2011). Harizmşahlar Devleti siyasi hayatında kadının yeri ve önemi. A. Çetin (Ed.), *Ortaçağda Kadın içinde* (ss. 483-519). Ankara: Lotus Yayınevi.
- Cengiz, A. O. (2020). *Eski Türklerde kadın*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Chiponda, A., ve Wassermann, J. (2011). Women in History textbooks-What message does this send to the youth?. *Yesterday & Today*, 6, 13-25.
- Copenaux, E. (2000). *Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine*, İstanbul: Tarih Vakfı YurtYayınları.
- Crawfurd L., Saintis-Miller C., ve Todd R. (2024). Sexist textbooks: Automated analysis of gender bias in 1,255 books from 34 countries. *PLoS one* 19(10): e0310366. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0310366>
- Crocco, M. S. (2006). Gender and Social Education: What's the problem? En W. E. Ross (coord.), *The Social studies curriculum: Purposes, problems, and possibilities* (3rd Ed.) (pp. 171-193). Albany, NY: State University of New York Press
- Crocco M. S. (2008). Gender and Sexuality in Social Studies. En L. Levstik C. Tyson (coords.), *Handbook of Research in Social Studies Education*. Nueva York: Routledge.
- Çakır, S. (2011). Feminist tarih yazımı: Tarihin kadınlar için, kadınlar tarafından yeniden inşası. S. Sancar (Ed.), *21. Yüzyıla girerken Türkiye'de feminist çalışmalar, Prof. Dr. Nermin Abadan Unat'a armağan*, içinde (s. 505-533). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Çakır, S. (2021a). Kadın tarihi araştırmaları Türkiye bibliyografyası. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, (22), 95-132. DOI: 10.26650/iukad.2021.000002
- Çakır, S. (2021b). Osmanlı kadın hareketi (6. Basım). İstanbul: Metis Yayınları.
- Çakmak, D. (2007). "Fransız Devrimi'nde Kadın: Eksik Yurttaş". *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 7(2), 727-745.
- Çapa, M. (2002). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Tarih Öğretimi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 29-30, 39-55.
- Çapa, M. (2012). Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne Geçiş Sürecinde

- Türkiye’de Tarih Öğretiminin Tarihçesi. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (3), 1-28.
- Çatar, S. (2019). *Cumhuriyet Dönemi tarih ders kitaplarında Sultan II. Abdülhamit imajı*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi
- Çavdar, D. (2015). Millî Mücadele’de kahraman Türk kadınları. *Türkiye tohumcular birliği dergisi*, (4), 62-65.
- Çeçen, M. A., ve Çiftçi, Ö. (2007). İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin tür ve tema açısından incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, (173), 39- 49.
- Çelebi, E. (2014). Millî Mücadele’de Kastamonu. *CTAD: Journal of Modern Turkish History Studies*, 10, (19).
- Çelik, H. (2016). Tarihî süreçte Türk Kadını imgesinin Sosyal Bilgiler güncel ders kitaplarına yansımaları. *Turkish History Education Journal*, 5(1), 263-279. <https://doi.org/10.17497/tuhed.279921>
- Çelik, H. (2020). Tarih ders kitabı araştırmalarına kısa bir bakış. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 565-586.
- Çığır Dikyol, D., ve Şar İşbilen, E. (2018). Antik Roma toplumunda kadın ve eğitimi. *Kutadgu Bilig Felsefe ve Bilim Araştırmaları*, 37, 459-479.
- Dalli, C., ve Çakmak, M. A. (2020). 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Türk tarihi ve kültürü konularının yeri. *Sinerji Uluslararası Alan Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 53-66.
- Dam, G. T., ve Rijkschroeff, R. (1996). Teaching Women’s History in Secondary Education: Constructing Gender Identity. *Theory and Research in Social Education*, (1), 71- 89. <https://doi.org/10.1080/00933104.1996.10505770>
- Darga, A. M. (2018). *Anadolu’da kadın: On bin yıldır eş, anne, tüccar, kraliçe/ A. Muhibbe* (3.Basım). E. Çaykara (Ed.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Debreli, Z. G. (2016). Kutadgu Bilig’de kadın. *Studies of the Ottoman Domain*, 6(11), 38-60. DOI: 10.19039/sotod.20161122523
- Değerli, E. S. (2021). Millî Mücadele’de Türk kadını ve İnönü Muharebelerinde çarpışan iki kadın kahraman. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (21), 101-120. <https://doi.org/10.18037/ausbd.907732>
- Demirel, E. (2010). *Sosyal Bilgiler ders kitaplarında cinsiyet ayrımcılığı* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Demircioğlu, E. (2014). 10. ve 11. sınıf Tarih ders kitaplarında yer alan görseller ve metinlerde toplumsal cinsiyet temsiliyle ilgili tarih öğretmenlerinin görüşleri:

- Trabzon örneği* (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Demircioğlu, İ. H. (2019). Tarih öğretiminin amaçları. M. Safran (Ed.), *Tarih Nasıl Öğretilir? Tarih Öğretmenleri İçin Özel Öğretim Yöntemleri* (3.bs.) (s. 67-71). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Demircioğlu, İ. H. (2010). *Tarih öğretiminde öğrenci merkezli yaklaşımlar. Tarih bölümü özel öğretim yöntemleri*. Anı Yayıncılık.
- Demirel, Ö., ve Kiroğlu, K. (2019). Ders kitaplarına genel bakış: Eğitim ve ders kitabı. Ö. Demirel & K. Kiroğlu (Ed.), *Ders kitabı incelemesi* (3. Basım) içinde (ss. 1-11). Ankara: Pegem Akademi.
- Demir, E. (2021). Kutadgu Bilig’de inşa edilen kadın kimliği üzerine sosyal bir inceleme. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 4, 199-208. DOI:10.51531/korkutataturkiyat.904919
- Dere, İ., ve Ülker, A. B. (2022). Lise Tarih ders kitaplarında tarihi şahsiyetler. *Gazi University Journal of Gazi Educational Faculty (GUJGEF)*, 42(1), 921-956.
- Dikmen, M. (1999). *İslam’da kadın hakları* (8. Basım). İstanbul: Cihan Yayınları.
- Dilek, G. (2012). *Tarih öğretiminde toplumsal cinsiyet: 6. sınıf öğrencilerinin perspektifinden tarihsel kadın hakları ve kadın imgesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi) Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dillon, M. (2003). *Girls and women in classical Greek religion*. Newyork: Routledge.
- Durgun, Ş. (2015). Türk merkezli yaklaşımdan Avrupa merkezli yaklaşıma geçişte hümanizma/humanism: the transition from Turkishcentered approach to Eurocentric approach. *Akademik Hassasiyetler*, 2(4), 1-25.
- Dursun, D., ve Aslan, E. (Ed.). (2016). Geçmişten günümüze sosyal bilgiler. İçinde *Sosyal Bilgiler Eğitimi*. Pegem A Yayıncılık.
- Erdem, A. R. (2015). Atatürk’ün kadına ve kadın eğitimine verdiği önem. *Belgi Dergisi*, (9), 1266-1277.
- Eroğlu, H. (2002). Mustafa Kemal Atatürk’ün tarih anlayışı ile ilgili bazı görüşler. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 29(30), 75-85.
- Erten, E. (2018). Antik yazarlarda bir Assur kraliçesi: Semiramis. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 16, 45-95.
- Evans, R. W. (2004). *The social studies wars: What should we teach the children?*. Teachers College Press. https://books.google.com.tr/books/about/The_Social_Studies_Wars.html?id=Sq6CBN

- f092wC&redir_esc=y adresinden 28.10.2024 tarihinde saat 14.00'da erişilmiştir.
- Evcin, E. (2011). Millî mücadele döneminde Bolu livasında düzenlenen mitingler, ihtifaller ve tezahürat. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 27(80), 241-292.
- Fidan, S. (2019). *Sosyal Bilgiler ders kitaplarında toplumsal cinsiyet* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Forrest, A. (2011). The Annales School: An Intellectual History. *French History*, 25(2), 264–266.
- Gökkaya, A. K., ve Yeşilbursa, C. C. (2008). *Yeni ve yakın çağ tarihi*. Ankara: Siyasal.
- Göksel, B. (1993). *Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk* (İkinci Basım). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gümüsoğlu, F. (2008). Ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 2(4), 39-50.
- Gündüz, A. (2012). Tarihî süreç içerisinde Türk toplumunda ve devletlerinde kadının yeri ve önemi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(5), 129-148. DOI: 10.9761/jasss_146
- Gürel, D., ve Çetin, T. (2018). Sosyal bilgiler dersi ve kültür aktarımında edindiği rol üzerine bir inceleme 1. *Anatolian Journal of Educational Leadership and Instruction*, 6(2), 22- 40.
- Grossman, P., Wineburg, S., ve Woolworth, S. (2001). Toward a theory of teacher community. *Teachers college record*, 103(6), 942-1012. <https://doi.org/10.1111/0161-4681.00140>
- Hahn, C., Bernard-Powers, J., Crocco, M. S., ve Woysner, C. (2014). *Gender equity in social studies*. In Handbook for achieving gender equity through education (pp. 365-388). Routledge. <https://www.researchgate.net/publication/308361750> Adresinden 16.09.2024 tarihinde saat 15.00'da erişilmiştir.
- Harari, Y. N. (2016). *Hayvanlardan tanrılara: Sapiens-İnsan türünün kısa bir tarihi* (13.Basım). E. Genç (Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap.
- Hemelrijk, E. A. (2015). *The education of women in Ancient Rome*. W. Martin Bloomer (Ed.), A Companion to Ancient Education in (ss. 292-304). New Jersey: Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781119023913.ch19>
- Herodot. (2006). *Tarih* (Ökmen, M. Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal eser M.Ö. 440 tarihinde yayımlanmıştır).
- Hexter, J. H. (1972). Fernand Braudel and the Monde Braudellien. *The Journal of Modern History*, 44(4), 480-539.

- Hunkan, S. Ö. (2011). Türk Hakanlığı'nda (Karahanlılar) kadın. A. Çetin (Ed.), *Ortaçağ'da Kadın içinde* (ss. 375-394). Ankara: Lotus Yayınevi.
- İnan, A. A. (1982). *Atatürk ve Türk kadın haklarının kazanılması-Tarih boyunca Türk kadınının hak ve görevleri*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- İnan, A. (2000). *Medeni bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün el yazıları*. Ankara: Atatürk Araştırmaları Merkezi.
- Kandiyoti, D. (1991). *Women, Islam, and the State*. Philadelphia: Temple University Press.
- Karagözoğlu, N. (2018). Sosyal bilgiler dersinde vatanseverlik değerinin kazandırılmasında kadın kahramanların yaşam öykülerinin kullanılması. *International Journal of Field Education*, 4(2), 97-110. <https://doi.org/10.32570/ijofe.477068>
- Karakuş, N., ve Çöksever, P. (2019). Değerler eğitiminde rol model olarak kadın kahramanlar. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 10(20), 46-62.
- Karatekin, K., Topçu, E., ve Kuş, Z. (2018). Bir medya okuryazarlığı çalışması: ulusal basında kadının yeri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (39), 397-430.
- Kayalı, Y. (2013). Eski bir Hint geleneği: Sati. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 53(1), 365-347. DOI: 10.1501/DTCFDER_0000001335
- Kayadibi, F. (2003). Kadın eğitiminin önemi ve kalkınmadaki rolü. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, (28), 19-31.
- Kaymaz, İ. Ş. (2010). Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye'de Kadının Toplumsal Konumu. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 46, 333-366. https://doi.org/10.1501/Tite_0000000328
- Khandelwal, N. (2016). Gender sensitization among women in ancient India and their contemporary relevance. *International Journal of Home Science*, 2(3), 214.218.
- Kıran, M. (2019). *Millî Mücadele'de Kastamonu kadınları ve ilk kadın mitingi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kışlalı, A. T. (2010). *Siyaset Bilimi* (14. Baskı). Ankara: İmge Kitapevi.
- Klein, S.S., Richardson, B., Grayson, D.A., Fox, L.H., Kramarae, C., Pollard, D.S., ve Dwyer, C.A. (Eds.). (2007). *Handbook for Achieving Gender Equity Through Education* (2nd ed.). <https://doi.org/10.4324/9781315759586>
- Kocabaş Atılğan, D. (2013). Antik Yunan'da toplumsal cinsiyet rollerinin temsili. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, (10), 15-27.
- Koç, D. (2010). *Rus Kaynaklarına Göre İlk Müslüman Türk Devleti: İtil Bulgar Devleti*

- (Yayımlanmamış Doktora Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Konan, B. (2011). Türk kadınının siyasi hakları kazanma süreci. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 60(1), 157-174. https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001622
- Konyar, E. (2018). Demir Çağı'nda Anadolu'da kadın: Urartu, Frig ve Lidya (3. Basım). E. Çaykara (Ed.), *Anadolu'da kadın: On bin yıldır eş, anne, tüccar, kraliçe/* A. Muhibbe Darga içinde (ss. 241-267). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Köken, N. (2002). *Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi (1923-1960)*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Köksal, D. (1998). Yeni adam ve yeni kadın: 1930'lar ve 40'larda kadın, cinsiyet ve ulus. *Toplumsal Tarih*, 51(9), 31-35.
- Köse, M. (2004). *Tarih öğretiminde kadın ve Türk kadın imajı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Köse, M. (2015). *Tarih öğretiminde kadın imajının yeniden inşası*. Ankara: Birleşik Yayıncılık.
- Köse, M. (2023). 11. Sınıf Tarih Ders Kitabında Yer Alan Kadın Görsellerinin Analizi. *Journal of History School*, (67), 3547-3590. <http://dx.doi.org/10.29228/Joh.70529>
- Kumar, A. (2021). Sexual violence against Dalit women: An analytical study of intersectionality of gender, caste, and class in India. *Journal of International Women's Studies*, 22(10), 123-134.
- Krech, D., ve Crutchfield, R. S. (1980). *Sosyal Psikoloji*. (Çev. E. Güngör). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kurt, A. (2013). Dünden bugüne Türk ailesi. Mehmet Zencirkıran (ed.), *dünden bugüne Türkiye'nin toplumsal yapısı içinde* (ss. 335-366). Bursa: Dora Yayın.
- Kurt, N. (2022). *Tarihi şahsiyetlerin sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alma durumlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kuzakçı Bölükbaşı, B. (2019). Bozkır kültüründe Türk kadınının yeri ve öne çıkan Türk kadın şahsiyetleri. B. Dalan (Ed.), *Tarih boyunca Türk kadını* içinde (ss. 27-106). İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınevi.
- Levstik, L. (2008). *İyi Huylu Kadınlar Nadiren Tarih Yapar: Tarih Öğretimi ve Öğreniminde Toplumsal Cinsiyet*, (Ed.) Mustafa Safran ve Dursun Dilek, 21. Yüzyılda Kimlik, Vatandaşlık ve Tarih Eğitimi, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Levstik, L. S. (2018). *Articulating the silences: Teachers' and adolescents' conceptions of*

- historical significance*. In Researching history education (pp. 273-291).
- MacMillan, M. (2017). *Tarihî İnsanları: Kişilikler ve Tarihî Seyri*. 1. bs. İstanbul: Kolektif Kitap.
- Marcus, A. S., ve Monaghan, M. (2009). Tasting the Flouride: The Potential of Feature Film to Enhance the Instruction of the Women's Movement. *Social Studies Research and Practice*, 4(1), 13-30. <https://doi.org/10.1108/SSRP-01-2009-B0002>
- Marshall, C., Rossman, G. B., ve Blanco, G. L. (2021). *Designing Qualitative Research* (7th ed.). Sage Publications.
- Mead, G. H. (1934). *Mind, self, and society: From the standpoint of a social behaviorist* (C. W. Morris, Ed.). University of Chicago Press. <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.275359/mode/2up> adresinden 01.12.2024 tarihinde saat 11.00'da erişilmiştir.
- MEB. (1968). *İlkokul programı*. Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1973). Ortaokul sosyal bilgiler, fen bilgisi ve matematik müfredat programı. *Tebliğler Dergisi*, 36 (1768), 438-440
- MEB. (1998). İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı. *Tebliğler Dergisi*, 61 (2487), 531-568.
- MEB. (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6-7. sınıflar öğretim programı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (2007). *Ortaöğretim dokuzuncu sınıf tarih ders programı*, Ankara: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (2011). *Ortaöğretim onuncu sınıf tarih ders programı*, Ankara: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (2011). *Ortaöğretim on birinci sınıf tarih ders programı*, Ankara: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı* (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6. ve 7. Sınıflar). Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Yayınları: Ankara.
- MEB. (2024). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı* (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6. ve 7. Sınıflar). Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Yayınları: Ankara.
- MEB. (2024). *Tarih Dersi Öğretim Programı*, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Yayınları: Ankara.
- Millî Kültür Şûrâsı, (23-27 Ekim 1982). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1983.
- Mills, C. E. (1994). *The portrayal of women in history textbooks*. (unpublished master's thesis), Faculty of California State University.

- Mill, J. S. (2021). *Cinsiyetler arası eşitsizlik*. A. Ceylan (Çev.). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Moffat, P. M. (1957). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. İstanbul: Maarif Basımevi. National Council for Social Studies. (2004). National Standards for Social Studies Teachers. (6.printing), NCSS.
- Morgan, L. H. (1851). *League of the Iroquois*. University of Arizona Press. <https://archive.org/details/leagueofhodnos00inmorg/page/n5/mode/2up> adresinden 13.10.2024 tarihinde saat 16.30'da erişilmiştir.
- Morgan, L. H. (1877). *Ancient Society*. University of Arizona Press. <https://archive.org/details/Morgan1877AncientSociety/page/n19/mode/2up> adresinden 13.10.2024 tarihinde saat 18.15'te erişilmiştir.
- Morris, R. J. (2009). *Men, Women and Property in England, 1780–1870*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511495953>
- Müderrişoğlu, A. (2021). Batılı kadınların Osmanlı hemcinslerine yaklaşımı: Oryantalizm perspektifinden “özgürlük”, “harem” ve “çok eşlilik”. A. Müderrişoğlu (Ed.), *Kadının değişen dünyası: Osmanlı sosyal ve kültürel yaşamından izler: 1908-1918 içinde* (ss. 170-209). İstanbul: Kronik Kitap.
- Nasıroğlu, M. (2017). “Tarihten Dışlanmak: Tarih yazımında kadın etkinliğinin dolaylı yollardan saptanması üzerine”. *Social Sciences Studies Journal*, 3(12), 2243-2251. Doi:10.26449/sssj.277
- Nene, N. P. (2014). *An analysis of the visual images of women in grade 12 South African history textbooks*. (unpublished Doctoral dissertation).
- NCSS (1993 January;February). *The Social Studies Professional*. Washington DC: National Council for the Social Studies.
- NCSS (1992). *A vision of powerful teaching and learning in the social studies. Building social understanding and civic efficacy. Position statement*. Washington DC: National Council for the Social Studies.
- Oruç, Ş. (2019). *Tarih öğretiminde biyografiler*, M. Safran (Ed.), Tarih nasıl öğretilir (3. Baskı), içinde (ss. 360-366). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Oruç, C., Tecim, E., ve Özyürek, H. (2011). Okul öncesi dönem çocuğunun kişilik gelişiminde rol modellik ve çizgi filmler. *Ekev Akademi Dergisi*, 15(48), 281-297.
- Ortaylı, İ. (2021). *Osmanlı toplumunda aile* (23. Basım). İstanbul: Kronik Kitap.
- Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* (33). <https://doi.org/10.21560/spcd.03093>
- Özcan, Ö., ve Kaya, E. (2017). Türk Toplumsal Hayatında Kadının Varlığının Tarihsel

- Eksende Sorgulanması, *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Dergisi*, 12, 175-188.
<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11913>
- Özdemir, G. (2018). *Kraliçe Puduhepa'nın Hitit Devleti'ne siyasi ve sosyal etkileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Özdemir, N. (2021). Millî Mücadele dönemi mitinglerinde *Türk kadını*. *Belgi Dergisi*, (21), 1-22. DOI: 10.33431/belgi.769611
- Özdemir, K. (2023). 12. sınıf Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarında kadın imajı. *Journal of History School*, 16(LXVI), 2064-2087. DOI :10.29228/joh.71368
- Öztaş, S. (2009). Atatürk dönemi tarih anlayışı ve tarih öğretimi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2), 94-107.
- Öztürk, C. (2012). Sosyal Bilgiler: Toplumsal yaşama disiplinlerarası bir yaklaşım (3 Basım). C. Öztürk (Ed.), *Sosyal Bilgiler öğretimi demokratik vatandaşlık eğitimi içinde* (ss. 1-31). Ankara: Pegem Akademi.
- Peker, R. (2017). Türk devlet geleneğinde kadının konumu. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 157-164.
- Pir, S. (2022). Bursa Kız Rüşdiye Mektebi (1882-1909). *History Studies*, 14(3) 613-634 Doi: 10.9737/hist.2021.1096
- Platon, (2011). *Devlet*, çev: Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rawlinson, G., ve Gilman, A. (1886). *Story of the nations: Ancient Egypt* (10. Basım). London: T. Fisher Unwin.
<https://archive.org/details/ancientegyptthes0000geor/page/n9/mode/2up>. adresinden 17.10.2024 tarihinde saat 11.00'da erişilmiştir.
- Radlov, V. V. (1895). *Die altturkischen inschriften der Mongolei* (Vol. 1). Commissionaires de l'Académie imperiale des sciences.
- Rayle, C. (2020). Herstory: An analysis of the representation of women in middle grades US history textbooks. *Student Research Submissions*. 374.
- Robins, G. (1993). *Women in Ancient Egypt*. Cambridge: Harvard University Press.
- Rousselle, A. (2005). Eski Roma'da beden siyaseti (Çev. A. Fethi). G. Duby & M. Perrot (Ed.), *Kadınların tarihi-Ana tanrıçalardan Hristiyan azizelere-1* içinde (ss. 302-340). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Ruiz, A. (2001). *The spirit of Ancient Egypt*. Newyork: Algora Publishing.
- Ryan, R. M., ve Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68>
- Safran, M. (1999). Osmanlı tarihi öğretimi ve Osmanlı imajı. *Türk Yurdu*, Aralık (148-149), 485-509.
- Safran, M. (2008). Türkiye’de Tarih Eğitimi ve Öğretimi (Ed.) Mustafa Safran ve Dursun Dilek, 21. *Yüzyılda Kimlik, Vatandaşlık ve Tarih Eğitimi*, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Sağ, V. (2001). Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 9-23.
- Sakaoğlu, N. (2011). *Bu mülkün kadın sultanları: Vâlide sultanlar, hâfunlar, hasekiler, kadınefendiler, sultanevendiler* (3. Basım). İstanbul: Oğlak Bilimsel Kitaplar.
- Sarıçoban, G. (2017). Millî mücadelede Anadolu kadını. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(4), s.1333.
- Scheid, J. (2005). Romalı kadınların dinsel rolleri (Çev. A. Fethi). G. Duby & M. Perrot (Ed.), *Kadınların tarihi-Ana tanrıçalardan Hristiyan azizelere-1* içinde (ss. 377-406). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sefa-Nyarko, C., ve Afram, A. (2019). Gender in national history narratives in social studies textbooks for Ghana. *Yesterday and Today*, (21), 80-105. <http://dx.doi.org/10.17159/2223-0386/2019/n21a4>
- Seyis, Z. (2021). *Sosyal bilgiler derslerinde edebi ürünler aracılığıyla kadın tarihi öğretimi: materyal tasarımı örnekleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sinop Üniversitesi, Sosyal Bilimler Eğitimi.
- Shah, R. K. (2016). Gender Analysis of Primary Social Studies Textbooks in Nepal. *Modern Research Studies: An International Journal of Humanities and Social Sciences*, 3(2), 294-315. <https://ssrn.com/abstract=4004493> adresinden 20.09.2024 tarihinde saat 10.32’de erişilmiştir.
- Sıgnaktekin, C. (2022). *Türkiye’de Sosyal Bilimler Eğitimi Alanında Tarih Öğretiminde Yapılan Makaleler Üzerine Bir Araştırma: Meta Sentez Çalışması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şar İşbilen, E. (2021). *Zeus’un kadınları: Antik Yunan toplumunda kadının konumlanmasına Zeus merkezli bir bakış*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Şahin, C., ve Şahin, M. (2013). Osmanlı son dönemi ile milli mücadele yıllarında Türk

- kadınının sosyal, siyasi ve askeri faaliyetleri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 2(2), 53-72.
- Şahin, A. M., ve Açıklan, M. (2023), Türkiye’deki ortaöğretim Tarih ve Sosyal Bilimler ders kitaplarında kadın şahsiyetler. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 6(1), 92-122. <https://doi.org/10.33708/ktc.1250084>
- Şakar, M. (2019). *1938-2018 yılları arası ilkokul 4. sınıf tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarındaki orta çağ konularının görsel açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şeritoğlu, H. (2019). *Cumhuriyet dönemi tarih ders kitaplarında Osmanlı imajı*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Şimşek, A. (2013). Geçen yüzyılda Türkiye’de tarih dersleri. *Avrasya’da Türk Dili ve Tarihi Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*, 15-18.
- Şimşek, A., ve Yazıcı F. (2013). Türkiye’de tarih öğretiminin dünü, bugünü. *TYB Akademi Dil, Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (8), 9-32.
- Şimşirgil, A. (2021). *Valide sultanlar ve Harem: Osmanlı’nın sır dünyası* (7. Basım). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tajfel, H., ve Turner, J. C. (2004). The Social Identity Theory of Intergroup Behavior. In J. T. Jost & J. Sidanius (Eds.), *Political psychology: Key readings* (pp. 276–293). Psychology Press. <https://doi.org/10.4324/9780203505984-16>
- Tatan, M., Demir, F. B., ve Haçat, O. S. (2020). Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında kadın imajı (1968-1998-2005-2018). *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 69-77.
- Thomsen, W. (1935). Moğolistandaki Türkçe Kitabeler. *Journal of Turkology*, (3), 81-118.
- Tooker, E. (1985). Foreword. In *Ancient Society* (pp. xv-xxviii). University of Arizona Press.
- Topçu, E. (2017). Öğretmenlerin ifadesiyle sosyal bilgiler dersi. *Journal of Education and e-Learning Research*, 4(4), 139-153. DOI: 10.20448/journal.509.2017.44.139.153
- Topçu, E. (2020). Tarih ders kitaplarında cumhuriyet romantizmi. *Journal of History School*, (XLVII), 2261-2310. DOI: 10.29228/joh.42767
- Tor, H., ve Ağı, E. (2016). Kadın ve eğitim. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, Özel Sayı 1*(5), 67-74.
- Tuna, S. (2009). Köy Enstitüleri’nde kadın olmak. *Fe Dergi*, 1(1), 18-29. https://doi.org/10.1501/Fe0001_00000000004
- Usta, A. (2019). Selçuklularda kadın. B. Dalan (Ed.), *Tarih boyunca Türk kadını* içinde (ss.

- 107-134). İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınevi.
- Uyaniker, F. (2007). *Millî Mücadele’de Türk kadını*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes* (Vol. 86). Harvard university press.
- World History Encyclopedia, (2023). <https://www.worldhistory.org/image/12088/hanging-gardens-of-babylon-reconstructed/> adresinden 28.10.2024 tarihinde saat 11.19’da erişilmiştir.
- Woolf, V. (2020). *Kendine ait bir oda*. (Çev) D. Körpe, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Wineburg, S. (2001). Historical thinking and other unnatural acts. Philadelphia: *Temple University Press*. <https://doi.org/10.1177/003172171009200420>
- Wiesner Hanks, M. E. (2020). *Tarihte toplumsal cinsiyet* (2. Basım). M. Çiyan Şenerdi (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yalçın, A., ve Akhan, N. E. (2019). Cumhuriyetten günümüze sosyal bilgiler programlarının sosyal bilgiler öğretim yaklaşımlarına göre incelenmesi. *Journal of Theoretical Educational Science*, 12(3), 842-873. <https://doi.org/10.30831/akukeg.414578>
- Yaraman, A. (2007). Türkiye’de Kadınlık Durumu ve Toplumsal Değişme. *M.Ü. Kadın İşgücü ve İstihdamı Araştırma ve Uygulama Merkezi 15. Kuruluş Yıldönümünü Kutlarken*. Özel Grafik Matbaacılık, 60-64.
- Yavuz, K., ve Ertem, A. (2021). Türk toplumunda kadının statüsüne genel bir bakış, *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, (1), 69-82 <https://doi.org/10.35375/sayod.906552>
- Yazıksız, A. (1955), “Necip Asım”, *Türk Yurdu*, 241: 597-602.
- Yazıcı, F. (2017). *2000’lerde Tarih Eğitimi*. Ahmet Şimşek (Ed.), Türkiye’de Tarih Eğitimi içinde (ss. 369-383) Ankara: Pegem Akademi
- Yıldırım, Y. (2003). İslam öncesi Arap Yarımadasında çocuk öldürme olgusu. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7, 79-111.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (8. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, T. (2014). *Meşrutiyet’ten günümüze tarih ders kitaplarında Türk kimliğinin inşası*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yıldırım, T. (2016). *Tarih ders kitaplarında kimlik söylemi*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Yusuf Has Hacib, (2006). *Kutadgu Bilig* (Çev. Reşit Rahmeti Arat). Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

- Zaidman, L. B. (2005). Pandora'nın kızları ve Yunan kentlerindeki ritüeller (Çev. A. Fethi). G. Duby & M. Perrot (Ed.), *Kadınların tarihi-Ana tanrıçalardan Hristiyan azizelere-1* içinde (ss. 341-376). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Zor, A. (2008). *Geçmişten günümüze Türk kadını ve bunların ilköğretim 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarına yansımaları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

EKLER

ÖZ GEÇMİŞ

BERRA BULUT

Öğrenim Bilgisi

Yüksek Lisans	Amasya Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı
Başlangıç bitiş tarihi	2023-2024 (Prof. Dr. Ersin TOPÇU)
Lisans	Kastamonu Üniversitesi Sınıf Eğitimi Ana Bilim Dalı
Başlangıç bitiş tarihi	2015-2019

Eserler

A. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında (proceedings) basılan bildiriler:

1. Bulut, B., & Kop, Y. (2024). *Fransa ve Türkiye Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında Yer Alan Değerler*. 12. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu (USBES), 20-22 Mayıs, Edirne.
2. Bulut, B., & Topçu, E. (2024). *Fransa ve Türkiye Tarih Öğretim Programlarının Karşılaştırmalı Analizi*. 10. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu (UTES), 4-6 Ekim, Kars.

B. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplar veya kitaplardaki bölümler:

1. Modüler Bağlamda Sosyal Bilgiler (Doğa Bilimleri Temelli Bakış), Cilt III, *Jeopolitik Konumunun Şekillenmesinde Doğa Bilimlerinin Rolünün Sosyal Bilgilerde Değerlendirilmesi* içinde (s. 283-310), Pegem Akademi, ISBN 978-625-6128-65-1.

C. Ulusal hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

1. Kop, Y., & Bulut, B. (2024). Fransa ve Türkiye sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında yer alan değerler, *Trakya Eğitim Dergisi*, 14 (Özel Sayı), 46-61. <https://doi.org/10.24315/tred.1508874>

2. Bulut, B. (2024). Representation of women in the 2018 and 2024 social studies curricula and textbooks. *Bulletin of Educational Studies*, 3(1), 22-37. <https://doi.org/10.61326/bes.v3i1.269>
3. Uçkan, P., & Bulut, B. (2024). Üstün yetenekli (BİLSEM) öğrencilerin göç kavramı ve göçmen öğrencilere ilişkin görüşleri, *Trakya Eğitim Dergisi*, 14 (Özel Sayı), 1-29. <https://doi.org/10.24315/tred.1503376>

